

FORSVARET

Forsvarets høgskole

**Sikkerhetspolitiske implikasjoner ved
antioverflatebevæpning av norske P-8**

Morten Nicolay Hellerud Nordhagen

Masteroppgave
Forsvarets høgskole
vår 2021

Blank side

Forord

Hovedvekten av arbeidet med denne masteroppgaven har foregått høsten 2020, og avslutter mitt studium ved Forsvarets Høgskole/Stabsskolen. Det å skrive en masteroppgave har til tider vært frustrerende, men først og fremst et privilegium. Å fordype seg i et selvvalgt tema over tid, gir en ny forståelse for sammenhengen mellom kunnskap, refleksjon, modning og læring. Denne oppgaven ville ikke vært mulig å skrive uten bidrag fra mange fantastiske mennesker. Jeg vil rette en takk til alle ansatte og medstudenter ved Forsvarets Høgskole som har bidratt med formelle og uformelle samtaler om tematikken. Mine intervjuobjekter har møtt meg med en åpenhet og interesse for studien som jeg knapt hadde turt å håpe på. I svært travle hverdager har dere tatt dere tid til intervjuer og oppfølging i etterkant. Tusen takk! Min nærmeste sjef, Narve, fortjener også en takk for at jeg nærmest uforstyrret har fått tid til å konsentrere meg om oppgaveskriving. Jeg vet at det har kostet.

En spesielt stor takk går til min veileder Ole Jørgen Maaø, som har bidratt med klare tilbakemeldinger og et kritisk blikk på denne studentens betraktninger. De mange og lange samtaleene har sådd mange korn til ettertanke, og overgått det jeg forventet av et veiledningsforhold. Takk for at du har dratt meg inn på stien igjen, de gangene jeg har hatt stø kurs ut i kratt og villnis.

Sist, men ikke minst vil jeg rette en stor takk til flokken min, Tina, Tobias og Oliver, for at dere det siste året har akseptert min fysiske tilstedeværelse, men allikevel mentale avstand. Uten den støtten og rausheten dere har vist meg ville ikke dette vært mulig.

Morten Nicolay Hellerud Nordhagen
Jessheim,
Februar, 2021

Sammendrag

Denne oppgaven handler om sikkerhetspolitiske implikasjoner ved antioverflatebevæpning av Norges nye maritime patruljefly P-8. Med bakgrunn i Norges skiftende sikkerhetspolitiske omgivelser, og at norske maritime patruljefly tradisjonelt har fokusert på oppdragene overvåking og antiubåtkrigføring, undersøker og besvarer denne studien hvorfor norske P-8 ikke skal ha en fullverdig antioverflatekapasitet, samt hva en slik kapasitet eventuelt ville betydd for Forsvarets kapasitet og norsk sikkerhetspolitikk.

Oppgaven er induktiv og benytter kvalitativ metode, og gjennom intervjuer og dokumentundersøkelser besvares oppgavens to forskningsspørsmål. Oppgaven har en tredelt oppbygning, hvor det etter en innledende del, gis et teoretisk rammeverk som legges til grunn for oppgavens analyse og diskusjon. I den tredje delen analyseres og besvares oppgavens to forskningsspørsmål hver for seg.

Gjennom en analyse av historiske, ressursavhengige og sikkerhetspolitiske faktorer, finner oppgaven at det er en historisk trend at norske MPA ikke utrustes med antioverflatevåpen, og at dette har vært forbundet med et ønske om sikkerhetspolitisk lavspenning i forholdet til Russland. Et ressurskrevende oppdrag som en fullverdig antioverflatekapasitet innebærer, vil være krevende for det lille norske P-8-miljøet, men det var først og fremst et politisk ønske om raskt å fornye og videreføre den allerede eksisterende antiubåt- og overvåkningskapasiteten, som var utslagsgivende for at norske P-8 innledningsvis ikke skal bestykkes med antioverflatevåpen.

Analysen av oppgavens andre forskningsspørsmål viser at en antioverflatebevæpning av norske P-8 er militært ønskelig, og vil kunne gi større fleksibilitet i oppdragsløsning og ressursfordeling. Samtidig vil en slik kapasitet kunne gi økt sikkerhetspolitisk evne til avskrekking ved straff. Det er dog en viss risiko for at dette kan føre til utilsiktet eskalering og uønskede russiske motreaksjoner. En eventuell implementering av en fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8, avhenger derfor av grundige sikkerhetspolitiske vurderinger omkring våpnenes beskaffenhet og hvordan disse brukes.

Summary

This thesis discusses the implications for Norwegian security policy, of equipping Norway's new maritime patrol aircraft P-8 with anti-surface weapons. Based on the changing environment for Norwegian security policy, and that Norwegian MPAs have traditionally focused on the assignments *surveillance* and *anti-submarine warfare* (ASW), this study examines and answers why Norwegian P-8s will not have a full anti-surface warfare (ASuW) capacity, and what such a capacity could mean for the Armed Forces' capacity and ultimately Norwegian security policy.

The thesis is inductive and uses a qualitative method, and through interviews and document examinations, the thesis' two research questions are answered. The thesis has a three-part structure, where an introductory part is followed by a theoretical framework which forms the basis for the thesis' analysis and discussion. In the third part, the thesis' two research questions are analyzed and answered separately.

Through an analysis of factors related to history, resources and security policy, the thesis finds that there is a historical trend that Norwegian MPAs are not equipped with anti-surface weapons. Further, this has been associated with a political desire to avoid tensions in the relationship with Russia. A full-fledged ASuW capacity will be resource-demanding for a small unit like the Norwegian P-8 fleet, however, it was first and foremost the political desire for a swift renewal and continuation of the already existing ASW and surveillance capacity, which was decisive for the decision that Norwegian P-8s will initially not be equipped with anti-surface weapons.

The analysis of the thesis' second research question, shows that an anti-surface armament of Norwegian P-8 is militarily desirable, and could potentially provide greater flexibility in mission execution and resource distribution. At the same time, such a capacity could provide an increased deterrence capability in Norwegian security policy. However, there is a certain risk that such a capacity could lead to unintentional escalation and Russian counter-reactions. A possible implementation of a full-fledged anti-surface capacity on Norwegian P-8s therefore depends on thorough security policy assessments regarding the nature of the weapons, and how these are used.

Forkortelser

AAR – Air to Air Refueling

AGS – Alliance Ground Surveillance

APCMO - Air Power Contribution to Counter Maritime Operations

ASuW – Anti-surface Warfare

ASW - Anti-submarine warfare

EU – Den Europeiske Union, eng. European Union

FD – Forsvarsdepartementet

FDL – Forsvarets doktrine for luftoperasjoner

FFK – Flyvåpenes Felleskommando

FMA LU – Forsvarsmateriell Luftkapasiteter

FN – Forente Nasjoner

FOH – Forsvarets operative hovedkvarter

HALE – High Altitude Long Endurance

HEO – High Inclined Earth Orbit

HAASW – High Altitude ASW

IFS – Institutt for Forsvarsstudier

INF - Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty

ISR – Intelligence, Surveillance, Reconnaissance

JSM – Joint Strike Missile

JTAC – Joint Terminal Attack Controller

K2 – Kommando og kontroll

KDA - Kongsberg Defence & Aerospace

LRASM – Long Range Anti-Ship Missile

MAC - Multi-Static Active Coherent

MAD – Magnetic Anomaly Detector

MMA – Multi Mission Aircraft

MPA – Maritime Patrol Aircraft

NAOC – National Air Operations Center

NATO - North Atlantic Treaty Organization

NEW – Network Enabled Weapons

NLUS – Nasjonalt luftoperasjonssenter

NOBLE – Norwegian Battle Lab & Experimentation

NUPI – Norsk Utenrikspolitisk Institutt

RPAS – Remotely Piloted Aircraft System

SDB – Small Diameter Bomb

SNMG - Standing NATO Maritime Group

SSBN – Submarine, Ballistic Missile, Nuclear Powered

SSGN – Submarine, Guided Missile, Nuclear Powered

USA – Amerikas forente stater, eng. United States of America

Innholdsfortegnelse

Del 1, Bakgrunn	1
1 Innledning	1
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	2
1.2 AVGRENSNING OG BEGREPSBRUK	3
1.3 OPPGAVENS STRUKTUR	5
2 Metode	7
2.1 KILDER	7
2.2 KRITIKK AV KILDER OG METODISKE UTFORDRINGER	11
DEL 2, Analytisk rammeverk	13
3 Sikkerhetspolitikk	13
3.1 NORSK SIKKERHETSPOLITIKK – ET KORT INNBLIKK I DE LANGE LINJENE.	13
3.2 RUSSISK SIKKERHETSPOLITIKK; TRUSSELPERSEPSJON, NORDOMRÅDENES BETYDNING OG MILITÆR UTVIKLING	16
3.2.1 Russisk trusselpersepsjon	16
3.2.2 Nordområdenes posisjon i russisk sikkerhetspolitikk	17
3.2.3 Russisk militær utvikling i nordområdene og Arktis	18
3.3 AVSKREKKING OG BEROLIGELSE	19
3.3.1 Sikkerhetsdilemma i norsk kontekst	22
3.4 OPPSUMMERING	23
4 Luftmakt	24
4.1 MARITIM LUFTMAKT	27
5 P-8A Poseidon	30
5.1 ØKT TILSTEDEVÆRELSE	31
5.2 FORBEDRET OMRÅDEOVERVÅKING	32
5.3 FORBEDRET EVNE TIL NETTVERKSSAMARBEID	33
DEL 3, Analyse	35
6 Hvorfor har ikke norske P-8 en fullverdig antioverflatekapasitet?	35
6.1 HISTORISKE FAKTORER	35
6.1.1 Kulturell arv og rivalisering.	36
6.1.2 De maritime patruljeflyenes bevæpning og rolle	37
6.1.3 Oppsummering historiske faktorer	41
6.2 RESSURSAVHENGIGE FAKTORER	42
6.2.1 Oppsummering ressursavhengige faktorer	44
6.3 SIKKERHETSPOLITISKE FAKTORER	44
6.3.1 Oppsummering sikkerhetspolitiske faktorer	48
6.4 OPPSUMMERING OG DELKONKLUSJON	48
7 Hvordan ville en fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8 påvirket Forsvarets kapasitet og dermed norsk sikkerhetspolitikk?	50
7.1 MULIGHETER OG BEGRENSNINGER INNENFOR ANTIOVERFLATEBEVÆPNING AV P-8... ..	50
7.2 ANTIOVERFLATEVÅPEN I FREDSROLLEN	55
7.3 ANTIOVERFLATEVÅPEN I KRIGSROLLEN	59
7.4 OPPSUMMERING OG DELKONKLUSJON	61
8 Avslutning og konklusjon	63
Litteraturliste	66
Vedlegg	72

Del 1, Bakgrunn

1 Innledning

«Maritime patruljefly har kapasitet til å utøve anti-ubåtoperasjoner og anti-overflateoperasjoner, samt bidra til fellesoperativ ISR» (Forsvaret, 2019, s. 124). Dette sitatet er hentet fra Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD) og definerer på en forenklet måte hva et maritimt patruljefly gjør. I løpet av de nærmeste årene vil P-8A Poseidon overta etter P-3C Orion i rollen som maritimt patruljefly (MPA) for Forsvaret. P-3 Orion har gjennom flere tiår spilt en sentral rolle innen norsk sikkerhetspolitikk, ved at den gjennom overvåking av nordområdene har fremskaffet et situasjonsbilde og beslutningsgrunnlag for norske politiske og militære beslutningstakere. Overvåkingen har i stor grad bragt frem informasjon om Nordflåten og russiske ubåttaktivitet som har vært av spesielt stor interesse for Norges allierte stormakter. En selvstendig evne til maritim overvåking og antiubåtoperasjoner har derfor vært av stor betydning for Norges bilaterale forhold til både USA og Storbritannia. P-3 Orion har siden 1969 hatt muligheter for bevæpning for antioverflateoperasjoner, uten at Norge har utnyttet denne kapasiteten. Som det kommer frem i Jan Egil Rekstads masteroppgave fra 2018, synes denne linjen nå videreført til P-8, samtidig som Forsvarsdepartementet vurderer fremtidig utnyttelse av plattformen (Rekstad, 2018, s. 58). Dette leder frem til denne oppgavens tema som er *sikkerhetspolitiske implikasjoner ved antioverflatebevæpning av norske P-8*.

Som en småstat befinner Norge seg i et asymmetrisk maktforhold til naboen Russland i øst. Siden 1949 har Norge utjevnet dette med medlemskap i North Atlantic Treaty Organization (NATO), og et nordatlantisk sikkerhetssamarbeid. Økt stormaktrivalisering og en regelbasert verdensorden under press, fører til økt usikkerhet for Norge. Dette fører igjen til at det blir vanskeligere, men desto viktigere, å føre en sikkerhetspolitisk linje ovenfor Russland som balanserer troverdig avskrekking og beroligelse. Norske maritime patruljeflys bidrag til en balansert sikkerhetspolitikk og lavspenning i nordområdene, har vært å fremskaffe et situasjonsbilde og etterretninger om Russlands militære aktivitet, som Norge har delt med USA og andre sentrale allierte. Den tilliten som norsk MPA-virksomhet har bygget opp gjennom flere tiår, har ført til en lav tilstedeværelse av spesielt amerikansk overvåkingskapasitet i norske nærrområder. Dette har samtidig gjort at Russland ikke har følt seg truet av amerikansk militært

---

nærvær omkring deres strategisk viktige kapasiteter i nordområdene. Området har dermed vært preget av lavspenning, som er i norsk interesse.

Utviklingen de senere årene har vært preget av økt stormaktrivalisering, noe som utfordrer den sikkerhetspolitiske lavspenningen i nordområdene. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom russisk satsning på militære kapasiteter og våpensystemer med nektelsesevne for å beskytte sine strategisk viktige kapasiteter i nordområdene. Operasjonsfrihet i deler av det samme området er strategisk viktig også for Norge, fordi det er en forutsetning for alliert støtte i en eventuell krise eller krigssituasjon. Russisk utvikling av langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen kan samtidig utgjøre en direkte trussel mot Norge ved at de kan slå ut norske overflatemål fra lang avstand med meget kort varslings tid (Askvik, 2015, s. 45). Slike våpen kan leveres fra forskjellige typer plattformer i lufta, sjøen og fra land, noe som gjør det vanskelig å forvare seg mot. Norges motsvar til dette er en satsning på teknologisk relevante strategiske kapasiteter som F-35, P-8, nye ubåter og Joint Strike Missile (JSM). Norge vil alltid være kvantitativt underlegen Russland, men en god utnyttelse av de nye kapasitetene vil kunne gi et best mulig militært og sikkerhetspolitisk handlingsrom. Samtidig må dette balanseres for ikke å utløse en russisk sikkerhetspolitisk motreaksjon. P-8 kan i dette bildet fungere som en styrkemultiplikator for Forsvaret ved også å utnytte antioverflatekapasiteten den besitter. Samtidig kan dette bidra til økt spenning ved at Russland ser det som en økt trussel.

1.1 Tema og problemstilling

Som innledningen skisserer, er temaet for oppgaven sikkerhetspolitiske implikasjoner ved antioverflatebevæpning av norske P-8. Jeg vil tilnærme meg temaet gjennom å besvare to forskningsspørsmål:

- *Hvorfor har ikke norske P-8 en fullverdig antioverflatekapasitet?*
- *Hvordan ville en fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8 påvirket Forsvarets kapasitet og dermed norsk sikkerhetspolitikk?*

Det første spørsmålet er aktuelt fordi det har som ambisjon å finne ut hvorfor Norge velger å ikke benytte en kapasitet fullt ut, når man likevel skal anskaffe en ny kostbar våpenplattform. Fra et militærfaglig ståsted kan dette virke merkelig, men årsaken kan tenkes å ligge i rådende sikkerhetspolitisk tenkning, doktrinelle, organisatoriske, økonomiske eller teknologiske

---

faktorer. Det er nokså sannsynlig at det ikke finnes én enkelt årsak, og at forklaringer finnes samtidig blant flere faktorer. Det kan også tenkes at noen av faktorene virker mot hverandre.

Det andre spørsmålet tar sikte på å besvare hva en eventuell antioverflatebevæpning av norske P-8 vil kunne bety for Forsvarets kapasitet, dernest tar det sikte på å besvare hvilken betydning dette får for norsk sikkerhetspolitikk. Vil det for eksempel bety mer avskrekking eller mindre beroligelse? Her søkes det å analysere hva kapasiteten vil kunne bety for Norge i fredsrollen og i krigsrollen. Herunder er det også interessant å drøfte hva en slik kapasitet kan bety for norske bidrag i internasjonale operasjoner.

1.2 Avgrensning og begrepsbruk

Denne oppgaven har til hensikt å føre en teoretisk og prinsipiell diskusjon rundt antioverflatebevæpning av norske P-8, og vil derfor ikke gå i dybden på våpentekniske, taktiske eller flyoperative forhold knyttet til tematikken. Oppgaven vil hovedsakelig fokusere på konvensjonelle krigføringemetoder, selv om stormaktenes atomkapasiteter ligger som et bakteppe for den sikkerhetspolitiske konteksten. Sikkerhetsbegrepet som legges til grunn for denne oppgaven har først og fremst statssikkerheten som fokus. Det vil si å ivareta statens eksistens, suverenitet og integritet (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 24). Samfunnssikkerhet eller individets sikkerhet vil ikke i vesentlig grad berøres i denne oppgaven, selv om disse sidene av sikkerhetsbegrepet også er sammenvevede i norsk sikkerhetspolitikk (Endregard, 2020, ss. 406-411).

Anti-submarine warfare (ASW) er en betegnelse for luftoperasjoner i det maritime domenet som har til hensikt å bekjempe undervannsbåter (Luftforsvaret, 2018, s. 81). Denne oppgaven vil hovedsakelig omtale dette som antiubåtkrigføring, eller operasjoner.

Anti-surface warfare (ASuW) er en betegnelse for luftoperasjoner i det maritime domenet som har til hensikt å bekjempe overflatefartøy. Hensikten med både ASW og ASuW operasjoner er å nekte en motstander handlefrihet på havet, og skape handlefrihet for egne og allierte sjøstyrker (Luftforsvaret, 2018, s. 81). Denne oppgaven vil hovedsakelig omtale ASuW operasjoner som antioverflateoperasjoner. I oppgavens forskningsspørsmål brukes begrepet *fullverdig antioverflatekapasitet*, og med det menes en selvstendig evne til å bekjempe mål på overflaten. Mer utdypende betyr dette en evne til å gjennomføre hele *target execution* fasen av NATOs

---

metodiske målbekjempelsesprosess; *Find, Fix, Track, Target, Engage, Exploit, Assess* (NATO, 2016, ss. 31-32).

Sikkerhetspolitikk er et sentralt begrep i denne oppgaven, og det er derfor hensiktsmessig å gå nærmere inn på hva som ligger i begrepet. John Jørgen Holst definerte i 1967 sikkerhetspolitikk til å være «*de tiltak og aktiviteter som er ment å skulle influere på de rent maktmessige forhold mellom statene*» (Holst, 1967, s. 21). Som jeg senere i studien vil komme tilbake til, er det nevnte Holst som står bak begrepsparet *avskrekking* og *beroligelse* i norsk sikkerhetspolitikk (Holst, 1967), og jeg ser det derfor hensiktsmessig å trekke en linje fra hans definisjon av sikkerhetspolitikk frem til nyere tids tenkning rundt temaet. Holst hevder videre at sikkerhetspolitikkenes generelle målsetting er:

Å redusere de ytre trusler mot det norske folks rett til og muligheter for å velge og gjennomføre den styreform og fordeling av samfunnsgodene som flertallet ønsker og i former som ikke vil krenke den enkeltes rettigheter slik disse er beskyttet av rikets lover (Holst, 1967, s. 24).

Sagt med dagens språk har norsk sikkerhets- og forsvarspolitikken som mål å verne om norsk suverenitet, territorielle integritet, vårt demokratiske styresett og vår handlefrihet mot politisk, militært og annet press (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 23). Det sistnevnte utgår fra den nyeste langtidsplanen for Forsvaret, og vi ser her at det er et rimelig samsvar mellom Holsts beskrivelser i 1967 og den uttalte sikkerhetspolitikken som føres i 2020. Vi ser også at begge kildene inneholder elementer av en negativ definisjon av sikkerhetspolitikk ved å si hva den skal beskytte *mot*, samtidig som de også inneholder elementer av en positiv definisjon ved å si *hva* den skal beskytte. Fra disse definisjonene kan vi også utlede at sikkerhetspolitikken foregår i skjæringspunktet mellom utenrikspolitikken og forsvarspolitikken, og således inneholder elementer fra begge deler. Den militære komponenten er bare én del av sikkerhetspolitikken, og militærmakten er dermed underlagt politikkenes primat. Det vil si at det er den overordnede politikken som er styrende, og denne kan innebære handlingsalternativer som ikke først og fremst gagnar militærmakten.

1.3 Oppgavens struktur

Denne oppgaven består av tre deler. Del 1 gir bakgrunnen for studien og består av kapittel en og to. Del 2 består av kapitlene tre til fem og gir oppgaven et analytisk rammeverk som inkluderer teori og faktaopplysninger som senere nyttes i analysen. Del 3 er selve analysen hvor det søkes å svare på de to forskningsspørsmålene, samt at det avslutningsvis gis en konklusjon over studiens funn.

Kapittel en vil gi en innledning til studiens tematikk, hvorav det utledes to forskningsspørsmål som skal besvare denne tematikken. Etter en kort aktualisering av forskningsspørsmålene, gis oppgavens avgrensninger samt at det avklares sentrale begreper som oppgaven nytter.

I kapittel to begrunnes og forklares de metodiske valg som gjøres i oppgaven. Det gis en redegjørelse for hvilke primære og sekundære kilder som er valgt, samt at det drøftes hvilke avveininger som er gjort rundt kildevalg, hvilke feilkilder som kan foreligge og metodiske utfordringer ved oppgaven.

Kapittel tre gir en teoretisk innsikt i temaet sikkerhetspolitikk, som senere vil nyttes i analysens drøfting. Det gis først et kort innblikk i de lange linjene i norsk sikkerhetspolitikk, og et tilstrekkelig grunnlag for å skape forståelse for russisk sikkerhetspolitikk og militære utvikling i nordområdene. Deretter går jeg nærmere inn på begrepsparet avskrekking og beroligelse, samt sikkerhetsdilemma, og hva dette betyr for norsk sikkerhetspolitikk i møtet med Russland.

Kapittel fire har til hensikt å gi oppgaven en luftmakteoretisk bakgrunn for den senere analysen. Her redegjøres for luftmaktens særtrekk, egenskaper og roller, og det er satt av et eget delkapittel til den maritime luftmaktens karakter.

Kapittel fem søker å gi leseren nødvendig innsikt i flytypen P-8A Poseidon. Her vil evnen til tilstedeværelse, områdeovervåkning og nettverkssamarbeid fremheves og forklares.

I kapittel seks vil oppgavens første forskningsspørsmål analyseres og besvares. Det undersøkes her historiske, ressursavhengige og sikkerhetspolitiske faktorer som er relevante for å besvare spørsmålet, før kapittelet oppsummeres i en delkonklusjon.

Kapittel syv vil analysere og besvare oppgavens andre forskningsspørsmål. Dette gjøres gjennom å se på hvilke muligheter og begrensninger som ligger i en eventuell

---

antioverflatebevæpning av norske P-8, for deretter å drøfte en slik kapasitets påvirkning av fredsrollen og krigsrollen til norske maritime patruljefly. Kapitlet oppsummeres til slutt i en delkonklusjon.

Kapittel åtte er oppgavens avsluttende kapittel. Her vil studiens fremste funn belyses og sammenfattes i en konklusjon.

---

2 Metode

Denne oppgaven studerer innvirkningen en eventuell antioverflatebevæpning av norske P-8 har på norsk sikkerhetspolitikk. Dette temaet er lite studert fra før, og det gjør at studien er induktiv fordi det krever en så åpen tilnærming som mulig (Jacobsen, 2018, s. 23). Studien har også en fortolkningsbasert tilnærming ved at den er et uttrykk for forskerens egen forståelse av fenomenet, basert på den virkeligheten som var tilgjengelig for forskeren på undersøkelsestidspunktet. Dette fordi fenomenet som undersøkes ikke er basert på konstante naturlover, men er produkt av en sosial virkelighet i kontinuerlig endring (Jacobsen, 2018, s. 27). Oppgaven er også en enkeltcase-studie, siden den omfatter én spesifikk enhets påvirkning på et spesielt fenomen avgrenset i tid og rom (Jacobsen, 2018, s. 99). Målet med studien er å gi en så nyansert analyse som mulig av hvordan en eventuell antioverflatebevæpning av norsk P-8 vil påvirke norsk sikkerhetspolitikk. Siden det finnes lite tallmateriale som kan muliggjøre en slik analyse, og basert på det ovenfor nevnte, benytter denne studien kvalitativ metode (Jacobsen, 2018, s. 41). Studien er basert på primære og sekundære kilder, hvorav primærkildene består av individuelle intervjuer og offentlige politiske dokumenter, og sekundærkildene består av dokumentundersøkelser av relevant tilgjengelig litteratur og åpne kilder på internett.

2.1 Kilder

Som primærkilder er det undersøkt offentlige politiske dokumenter som stortingsproposisjoner, fagmilitære råd, langtidsplaner for Forsvaret og doktriner. Dette har bidratt til økt forståelse for uttalt norsk sikkerhetspolitikk og politisk beslutningsgrunnlag. Det er også gjennomført intensive, individuelle intervjuer med utvalgte eksperter innenfor forsvarssektoren. Intervjuobjektene er valgt ut med bakgrunn i sin tilknytning til P-8 eller som følge av sin ekspertkompetanse innenfor militærmakt eller sikkerhetspolitikk. Intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt og var åpne og av semistrukturert art, for å gi forskeren så mye informasjon som mulig. På grunn av mangfoldet av informasjon som kommer ut av slike intervjuer, ble ambisjonen begrenset til seks dybdeintervjuer med følgende informanter:

Arild Eikeland og John Olav Birkeland fra FDII, Sikkerhetspolitisk avdeling, internasjonal seksjon. Eikeland er avdelingsdirektør med lang fartstid i departementet og har ansvar for

---

forholdet til allierte, internasjonale operasjoner, nordisk samarbeid og etterretningstjenesten. Han var med å utarbeide «nordområdeinitiativet» som Norge fremmet i NATO og var tungt involvert i beslutningen om anskaffelsen av P-8. John Olav Birkeland er oberstløytnant og stabsoffiser under Eikeland. Han har lang fartstid som navigatør og taktisk koordinator (TACCO) på P-3C. Intervjuet ble gjennomført som et gruppeintervju på Eikelands kontor. Intervjuet gav studien viktig innsikt og betraktninger fra departementsnivå. Siden dette nivået må kunne sies å være kilden til norsk sikkerhetspolitikk, bidrar intervjuet til å heve denne studiens gyldighet.

Oberst Håvard Berg-Olsen, seksjonssjef for operasjoner (J-3-3) i Forsvarets operative hovedkvarter (FOH). Berg-Olsen har lang erfaring som flyger på P-3C og skvadronssjef i 333 skvadron, og tjenestegjør nå som sjef for pågående operasjoner i FOH. Han var ansett som et viktig intervjuobjekt i denne studien fordi han sitter i en posisjon til å kunne bidra med betraktninger fra det fellesoperative nivået i Forsvaret, samtidig som han har meget god innsikt i MPA-virksomheten.

Kommandør Petter Kammerhuber, seksjonssjef for J-3-5 i FOH. Denne seksjonen har ansvar for Forsvarets operasjoner i middels lang horisont, fra 72 timer til 10 dager frem i tid. Dermed omsetter den Forsvarets planer til konkrete ordre for underliggende komponenter. Kammerhuber har lang erfaring fra Sjøforsvaret, som blant annet fregattsjef og sjef for en av NATOs stående fregattstyrker (SNMG1). I kraft av sin stiling har Kammerhuber ansvaret for norske ubåt- og antiubåtoperasjoner. Sammen med Berg-Olsen bidro intervjuet med Kammerhuber til økt innsikt i det fellesoperative nivået i Forsvaret, hvor sikkerhetspolitikk omsettes i daglige operasjoner. Samtidig ga intervjuet med Kammerhuber verdifulle synspunkter fra Sjøforsvaret, som øker bredden blant de militære informantene i denne studien. Intervjuet ble gjort digitalt som en videokonferanse.

Oberst Gjert Lage Dyndal er seksjonssjef for A-3 seksjonen i Nasjonalt luftoperasjonssenter (NLUS, engelsk NAOC) i Luftforsvaret. Det vil si den seksjonen som har ansvaret for gjennomføringen av alle luftoperasjoner i Luftforsvaret. Dyndal har luftoperativ erfaring fra MPA-miljøet og lang erfaring fra academia med en MPhil i krigsstudier og PhD i moderne historie. I tillegg til sin relevante stilling i Luftforsvaret, innehar Dyndal bred og dyp kompetanse innenfor områder som sikkerhetspolitikk, krisehåndtering, maritim luftmakt og nordområdene, og intervjuet var derfor et viktig bidrag til denne studien.

Oberst Torgeir Aas jobber i Luftforsvarsstaben som totalprosjektkoordinator P-8. Han har dermed det overordnede ansvaret for å implementere P-8 som kapasitet i Luftforsvaret. Dette innebærer blant annet å etablere en tilstrekkelig kompetent organisasjon, samt være kravstiller ovenfor Forsvarsmateriell og Forsvarsbygg. Han har vært involvert i P-8 implementeringen siden 2017 og har tidligere erfaring som navigatør på P-3 og stabstjeneste i Forsvarsdepartementet og Forsvarsstaben. Han har også bakgrunn som skvadronssjef for 335 skvadron og luftvingsjef for 135 Luftving.

Det ble også gjennomført intervju med prosjektlederen for P-8 prosjektet i Forsvarsmateriell Luftkapasiteter (FMA LU). Etter eget ønske refereres denne kilden til som «Informant 1» i denne oppgaven. Prosjektlederen er i dag sivilt ansatt, men har militær bakgrunn fra MPA-miljøet. Intervjuet med prosjektlederen ga økt innsikt i flyets tekniske spesifikasjoner og systemer. Det ga også verdifull innsikt i hvilke vurderinger som har vært gjort underveis i prosjektet med hensyn til systemintegrering, koordinering med produsent og andre industriaktører.

Intervjuene med prosjektlederen i FMA LU og Torgeir Aas ble gjennomført tidlig i studien, og hadde til hensikt å gi et godt grunnlag for videre arbeid ved å heve min innsikt i P-8 og MPA-operasjoner. Etter dette foregikk en del arbeid med bakgrunnsstoff og denne oppgavens analytiske rammeverk. Deretter ble intervjuet med Eikeland og Birkeland gjennomført for å få de politisk-strategiske synspunktene til denne studien. Til slutt ble intervjuene på det fellesoperative nivået og taktiske nivået gjort. Studien har derfor fått innspill i en vertikal linje fra politisk-strategisk nivå, operasjonelt nivå og taktisk nivå.

Denne studien benytter dokumentundersøkelser som sekundærkilder. Disse består av et vidt spenn av norsk og internasjonal sikkerhetspolitisk litteratur, doktriner, forskningsrapporter og tidligere masteroppgaver. I et så veldokumentert fagområde som internasjonal politikk og norsk sikkerhetspolitikk, må det gjøres noen prioriteringer da det nærmest er umulig å legge all tilgjengelig litteratur til grunn. Derfor har litteratur som anses som relevant for norsk sikkerhetspolitisk tradisjon, og spesielt avskrekkings- og beroligelsesdimensjonen i norsk sikkerhetspolitikk, blitt benyttet i oppgavens andre del. For å gi studien bakgrunnsinformasjon om russisk sikkerhetspolitikk, er det brukt kilder fra blant annet ledende forskere ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) og Institutt for Forsvarsstudier (IFS). Det er også benyttet et utvalg doktriner for å beskrive relevante forhold rundt luftmakt, samt en del internetbaserte

---

artikler for å beskrive relevante forhold rundt P-8. I det følgende kommer en nærmere beskrivelse av de mest brukte sekundærkildene.

Masteroppgavene til Jan Egil Rekstad, «P-8 and the Trilateral Partnership» (Rekstad, 2018), og Endre A Dahler «P-8 Poseidon: Fra NOT til HOT» (Dahler, 2020), er to av få bidrag til norsk forskning på P-8. Rekstads oppgave har gitt verdifull innsikt i den operasjonelle betydningen av P-8 og samarbeidet med USA og Storbritannia, samt hvordan dette potensielt virker inn på norsk sikkerhetspolitikk. Rekstad gir også en god og ugradert beskrivelse av P-8s kapasiteter, og er flittig referert i denne oppgavens kapittel fem. Dahlers oppgave gir god innsikt i prosessen som førte frem til at P-8 ble valgt som Norges nye maritime patruljefly. Begge oppgavene har ledet meg inn på sporet av verdifulle kilder for å besvare mine forskningsspørsmål. Hanne Bragstads masteroppgave «Avskrekking og beroligelse i norsk sikkerhetspolitikk ovenfor Russland» (Bragstad, 2016) har gitt relevant innsikt i utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk de senere årene. I tillegg har Ørjan Askviks (Askvik, 2015) og Ole Marius Tørrisplass (Tørrisplass, 2018) masteroppgaver bidratt til nysgjerrighet, aktualisering og ideer.

Johan Jørgen Holsts «Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv» (Holst, 1967) er benyttet som et grunnlag for å diskutere balansegangen i norsk sikkerhetspolitikk. Holst var den som introduserte begrepsparet avskrekking og beroligelse i norsk sikkerhetspolitikk. Begrepsparet er fortsatt relevant for å forklare norsk sikkerhetspolitisk balansegang. Sammen med begrepsparet integrasjon og avskjerming, som Rolf Tamnes introduserte i 1987 (Tamnes, 1987) for å forklare det norske forholdet til NATO, danner dette det sikkerhetspolitiske grunnlaget for diskusjon i denne oppgaven.

Robert Jervis (Jervis, 1976; Jervis, 1978) og Thomas Schelling (Schelling, 1966) er benyttet for å gi et teoretisk rammeverk for *avskrekking* og *sikkerhetsdilemma*.

Tormod Heiers bok «Et farligere Norge?» (Heier, 2019) er benyttet for å gi et moderne og kritisk blikk på norsk sikkerhetspolitikk.

Håvard Klevbergs bok «Request Tango» (Klevberg, 2012) er en utfyllende analyse av 333 skvadrons historie og bygger på Klevbergs doktorgrad. Boken har bidratt til verdifull forståelse for utviklingen av norsk maritim luftmakt, og hvordan denne siden av luftmakten har vært tett koblet til utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk. Boken er brukt som hovedgrunnlag for *Historiske faktorer* i denne oppgavens kapittel seks.

2.2 Kritikk av kilder og metodiske utfordringer

En generell kritikk som kan rettes mot kvalitative undersøkelser er at det kan hefte problemer ved deres gyldighet (validitet) eller pålitelighet (reliabilitet) på bakgrunn av kildevalgene forskeren gjør. (Jacobsen, 2018, s. 227). I denne studien er dette forsøkt minimert ved å velge ut så relevante intervjuobjekter med så høy grad av ekspertkompetanse som mulig. Det at intervjuobjektene kommer fra forskjellige miljøer som FD, FMA og forskjellige avdelinger innen Forsvaret, styrker gyldigheten ved at de til dels er uavhengige av hverandre. Samtidig er det vanskelig å finne kilder som er helt uavhengige fordi forsvarssektoren i et lite land som Norge er et lite miljø. Man må da kunne anta at flere av kildene kjenner til hverandre gjennom arbeid med P-8 og derfor gir et omforent, men kanskje ikke fullstendig, bilde av virkeligheten. Dette kunne vært håndtert ved å øke antallet intervjuobjekter for å få frem flere datanyanser, men med studiens tid til rådighet ble det satt et tak på seks intervjuobjekter. En annen faktor som kan påvirke studiens interne gyldighet er at temaet som undersøkes kan oppleves sensitivt for intervjuobjektene på grunn av sikkerhetsgradering. Dette kan føre til at informantene ikke kan eller vil gi fullstendig sann informasjon. For ytterligere å styrke den interne gyldigheten i studien, har det så langt det lar seg gjøre, vært benyttet metodetriangulering mellom data som kommer frem i intervjuer og litterære kilder (Jacobsen, 2018, s. 237). Når det gjelder studiens eksterne gyldighet, om funnene kan generaliseres og overføres til andre caser, er det vanskelig å se for seg at denne er særlig stor. For det første fordi casen *maritime patruljefly* har en særegen og spesiell plass i norsk sikkerhetspolitikk. For det andre er Norges geopolitiske plassering, bilaterale forhold til Russland og USA, samt multilaterale forhold til andre instanser som NATO og EU, i sum et så komplekst og unikt sikkerhetspolitisk bilde at det ikke egner seg for generalisering til andre stater.

Når man gjennomfører intervjuer i undersøkelser finnes det flere faktorer som kan påvirke undersøkelsens pålitelighet (reliabilitet). For å redusere risikoen for undersøkereffekt og konteksteffekt, ble intervjuene gjennomført i informantenes vante omgivelser, som eget kontor eller møterom på egen arbeidsplass. I noen tilfeller ble intervjuguiden tilsendt informantene et par dager i forkant av intervjuene, slik at de hadde mulighet til å forberede seg. Målet med dette var at informantene skulle kunne komme med veloverveide svar innenfor sensitive temaer, heller enn å bli overrumplet av spørsmålene og dermed lukke seg inne. For å få en best mulig registrering av data og etterrettelighet ble det benyttet lydopptak under de fleste intervjuene (Jacobsen, 2018, ss. 242-245). Når man skal skrive om høyteknologiske våpensystemer med

---

strategiske evner havner man fort inn i problematikk rundt sikkerhetsmessig gradering av informasjonen som skal behandles. Denne oppgaven er i så måte intet unntak. Problematikken kommer til uttrykk på flere områder, ved at det er vanskelig å finne åpne kilder som konkret beskriver kapasiteter, evner eller prosedyrer, intervjuobjekter kan være skeptiske til å stille opp eller svare oppriktig på spørsmålene, eller man kan ende opp med at summen av den ugraderte informasjonen man samler inn til sammen blir så sensitiv at den må anses som gradert. Til tross for dette er denne studien gjennomført utelukkende med ugraderte, åpne kilder, noe som kan gi den svakheter og mangler.

Min egen bakgrunn omfatter 20 års tjeneste i Forsvaret på taktisk nivå, i nasjonal og internasjonal kontekst. Tjenesten omfatter flyvedlikehold, operasjonsplanlegging og ledelse, men omfatter ikke luftoperativ erfaring eller erfaring fra MPA-miljøet. Tjenesteerfaringen kombinert med militær utdanning på grunnleggende og videregående nivå, gir meg en viss evne til å kunne uttale meg om sikkerhetspolitikk og bruk av militærmakt på et teoretisk, prinsipielt og generelt grunnlag. På den annen side er jeg dårlig rustet til å mene noe om taktiske, eller operative disponeringer innenfor maritim luftmakt. Dette er forsøkt kompensert gjennom eget nettverk som har bred erfaring innenfor MPA-operasjoner, som har bidratt med kalibrering av mine oppfatninger og betraktninger. Jacobsen beskriver fordeler og ulemper ved å studere egen organisasjon (Jacobsen, 2018, ss. 56-57) Fordelene omfatter lettere tilgang på kilder, kunnskap om organisasjonens strukturer, hendelser og historier. På den andre siden kan man være utsatt for «blinde flekker» eller «bias», og man kan på grunn av manglende avstand til forskningsobjektet miste den objektiviteten som trengs for å dra best mulig konklusjoner. Jeg vurderer det til at min bakgrunn gir et godt utgangspunkt for balanse mellom nærhet og avstand til fenomenet som skal undersøkes. Min bakgrunn gjør at jeg må anses som en utenforstående i forhold til maritime patruljeflyoperasjoner. Samtidig gir mine 20 års bakgrunn med tjeneste og utdanning i Forsvaret meg en mulig skjevhet til fordel for militærmakten i betraktningene av sikkerhetspolitiske forhold.

DEL 2, Analytisk rammeverk

3 Sikkerhetspolitikk

I dette kapitlet vil jeg gi oppgaven et sikkerhetspolitisk fundament for den senere analysen. Kapitlet er delt i fire deler hvor de to første delene vil gi leseren innblikk i norsk og russisk sikkerhetspolitikk. På norsk side vil det fokuseres på de lange linjene i den norske sikkerhetspolitiske tradisjonen, og på russisk side vil jeg se på russisk trusselpersepsjon, nordområdenes betydning i sikkerhetspolitikken, og den militære utviklingen i nordområdene. I kapitlets to siste deler vil jeg diskutere avskrekking og beroligelse som norske virkemidler i sikkerhetspolitikken, og til slutt hvordan sikkerhetspolitikken kan føre til et sikkerhetsdilemma i forholdet mellom Norge og Russland.

3.1 Norsk sikkerhetspolitikk – et kort innblikk i de lange linjene.

Norsk sikkerhetspolitikk har alltid vært preget av forholdet til stormakter. Nøytralitetspolitikken man førte frem til 1940 bar preg av et ønske om å ta avstand fra stormaktspolitikk. Etter andre verdenskrig ønsket Norge først en rolle som brobygger mellom øst og vest, men da dette viste seg urealistisk, så man seg best tjent med et atlantisk samarbeid gjennom NATO-medlemskapet. Begrepsparet *avskrekking og beroligelse*, som ofte nyttes innenfor norsk sikkerhetspolitikk, stammer fra Johan Jørgen Holst (Holst, 1967, s. 33). Begrepet fanger på mange måter essensen av norsk sikkerhetspolitikk ovenfor Russland, ved at man har forsøkt å balansere mellom de to. I 1987 introduserte professor og historiker Rolf Tamnes begrepsparet *integrasjon og avskjerming* som forklarte hvordan Norge har brukt forholdet til NATO og spesielt USA som et sikkerhetspolitisk verktøy ovenfor Russland (Tamnes, 1987). De to begrepsparene *avskrekking og beroligelse*, og *integrasjon og avskjerming* beskriver dermed på mange måter kjernen i det norske forholdet til stormaktene, og hvordan Norge utøver en sikkerhetspolitisk balansegang. En balansegang som i stor grad også har sikret bred innenrikspolitisk enighet om sikkerhetspolitikken.

Johan Jørgen Holst ga i 1967 ut *Norsk Sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv* som kan brukes som et grunnlag for de lange linjene i norsk sikkerhetspolitikk (Holst, 1967). Holst (1937-1994)

---

var utdannet statsviter og hadde sitt virke som forsker og politiker. Han hadde gode forbindelser til amerikansk sikkerhetspolitikk (SNL, 2011), og var bevisst internasjonale sikkerhetspolitiske strømninger og teorier i samtiden. Hans tankegods må sies å ha hatt betydning for utformingen av norsk sikkerhetspolitikk både i sin samtid og ettertid. Med basis i sikkerhetspolitikkenes målsetning om å beskytte den enkeltes demokratiske rettigheter mot ytre press, tar Holst til orde for at småstaten må forsøke å influere til en fredelig verdensutvikling gjennom utenrikspolitikken for å sikre «*trygghet og lykke for det enkelte menneske*» (Holst, 1967, s. 24). Med en erkjennelse av at småstaten har begrensede muligheter til slik påvirkning i bunnen, og derfor må tilpasse seg de rådende forhold, forklarer Holst at det vil være sammenhenger der småstaten kan få mulighet til å øve innflytelse utover det størrelsen skulle tilsi. Dette forutsetter at småstaten engasjerer seg i internasjonale forhold og har et renommé for saklig og hederlig fremferd (Holst, 1967, s. 24). Vi kan her tyde en tankegang om at Norge må ta aktivt del i verdenspolitikken for å påvirke sin egen sikkerhet, og engasjere seg der man har mulighet. Dette gjenspeiles eksempelvis i utenrikspolitisk praksis blant annet ved at Norge i 2020 ble valgt inn i FNs Sikkerhetsråd for femte gang (FN-sambandet, 2020). En plass i Sikkerhetsrådet innebærer på den ene siden en stol ved stormaktens bord og en kanal for å nå frem med sitt syn. På den annen side kan det være en farlig plass for en småstat, som risikerer å bli satt under press fra stormaktene og tvinges til å ta standpunkt som fører til konsekvenser for egen sikkerhet.

Holsts tanker om sikkerhetspolitikk var i tråd med andre internasjonale teoretikere i sin samtid. Eksempelvis hevder Thomas Schelling at militærmakt kan brukes på to prinsipielle måter; 1) til å ta og tilrive seg noe man har lyst på ved bruk av makt, eller 2) til å stanse og nekte andre fra å ta noe man ikke vil gi fra seg (Schelling, 1966, ss. 1-34). Samtidig innehar militærmakten evnen til rå og brutal ødeleggelse av verdier, og denne evnen kan brukes som et forhandlingskort for å tvinge frem sin vilje. Denne evnen må ses i en større sammenheng av internasjonalt diplomati og bruk av militærmakt blir derfor «*the diplomacy of violence*» (Schelling, 1966, s. 34). Det følgende sitatet fra Holst viser en likhet i tankegang:

Væpnet makt er intet leketøy for bruk i slagsmål, men et middel til kjøp av innflytelse over andre staters adferd og målsetting, et forhandlingsinstrument om man vil (Holst, 1967, s. 36).

For å finne hva som er gjeldende norsk sikkerhetspolitikk i dag, er politiske dokumenter som stortingsproposisjoner et fint sted å lete. Det ferskeste og mest relevante dokumentet i det denne oppgaven skrives er Prop. 14 S (2020-2021) «Evne til forsvar – vilje til beredskap»,

---

langtidsplan for forsvarsektoren for perioden 2021 til 2024 (Forsvarsdepartementet, 2020). Her kan vi finne hva den sittende regjeringen og Forsvarsdepartementet mener er de største sikkerhetsutfordringene for Norge, hvordan de best kan håndteres, og hvordan de har til intensjon å innrette Forsvaret mot disse utfordringene. Gjennom de sikkerhetspolitiske målene som dokumentet fastsetter, kan vi lese hva regjeringen ønsker å oppnå med forsvarspolitikken. Denne proposisjonen uttrykker at målet med sikkerhets- og forsvarspolitikken er å «*verne om norsk suverenitet, territoriell integritet, vårt demokratiske styresett og vår handlefrihet mot politisk, militært og annet press*» (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 23). Det kommer også frem at norsk sikkerhet er avhengig av et fungerende internasjonalt rammeverk, et sterkt transatlantisk sikkerhetssamarbeid og en selvstendig forsvarsevne. Dette utfordres av økt stormaktrivalisering, press på en regelstyrt verdensorden, rask teknologisk utvikling, sammensatte trusler og en krevende militærstrategisk utvikling (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 19). Økt stormaktrivalisering mellom USA, Kina og Russland får konsekvenser for norsk sikkerhet ved at USA ser Kina som sin største sikkerhetsutfordring og at Kina øker sin globale innflytelse. Samtidig er Russland den største regionale aktøren Norge må forholde seg til, og følgelig den kanskje mest direkte utfordringen for norsk sikkerhet. Langtidsplanen beskriver Russland som en større sikkerhetsutfordring enn på flere tiår fordi Russland søker å gjenreise sin status som stormakt i internasjonal politikk (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 34). Putin-regimet gjør dette ved å sikre egen makt og regimestabilitet, samtidig som de sikrer innflytelse og kontroll i tidligere Sovjetstater.

Russlands opptreden er i økende grad selvhevdende og risikovillig. Russiske myndigheters vilje til å anvende et bredt spekter av militære og ikke-militære virkemidler for å oppnå sine målsettinger har økt. (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 34).

Langtidsplanen slår også fast at forholdet til Russland og norsk sikkerhetspolitikk, vil fortsette å basere seg på en balansering mellom avskrekking og beroligelse, samt at de selvpålagte restriksjonene vil videreføres (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 22). Disse sidene ved sikkerhetspolitikken vil jeg komme tilbake til i et eget avsnitt senere i dette kapittelet.

3.2 Russisk sikkerhetspolitikk; trusselpersepsjon, nordområdenes betydning og militær utvikling

I det følgende skal vi se på hvordan russisk trusselpersepsjon påvirker russisk sikkerhetspolitikk, hvilken posisjon nordområdene har i russisk sikkerhetspolitikk, og hvordan den russiske militære utviklingen har vært i nordområdene de senere årene.

3.2.1 Russisk trusselpersepsjon

En ledende ruslandekspert ved IFS hevder at russisk sikkerhetstenkning er fryktbasert, og at moderniseringen av militæret er et resultat av frykten for et ekspansivt NATO og amerikansk dominans i internasjonal politikk (Zysk, 2020, s. 32). Fra et russisk perspektiv synes NATO-utvidelsene på 1990- og 2000-tallet som en trussel, fordi tidligere Warszawapakt-stater, hvor Sovjet og senere Russland har hatt stor innflytelse, nå er i en eksplisitt militær allianse med USA og vesteuropeiske stater (Light, 2015, s. 16). Dermed har Russland mistet en «bufferzone» mot NATO. Da utbredelsen av den vestlige innflytelsen gikk så langt at det var en reell fare for at russiske randstater som Georgia og Ukraina skulle bli innlemmet i NATO og EU, synes det som at en grense var nådd for Russland. Krigen i Georgia i 2008 og annekteringen av Krim i 2014 sendte tydelige russiske signaler på at den vestlige innflytelsen ikke var velkommen så tett inn på russiske nærområder. I tilfellet Ukraina, har Russland satt en effektiv stopper for eventuelle medlemskap i EU og NATO ved å opprettholde en grad av lavintensitetskonflikt i Ukraina. Russland har også sett på de såkalte fargerevolusjonene i de nevnte landene som en trussel mot egen sikkerhet. Det russiske narrativ er at disse har vært støttet og drevet av Vesten for å svekke russisk innflytelse, og i ytterste konsekvens har vært øvelser for lignende revolusjoner i Russland (Trenin, 2015, s. 38). Russland er også sterkt kritisk til hvordan vestmaktene, med USA i spissen, har brukt militær makt i internasjonal politikk de siste tiår. Det er spesielt krigen i Kosovo i 1999, som foregikk uten et FN-mandat, og krigen i Libya i 2011, som nærer opp under russisk frykt. I sistnevnte krig forelå det et FN-mandat, men det russiske narrativet er at mandatet ble feilaktig brukt som et påskudd for å tvinge frem regimeendring (Light, 2015, s. 20).

Julie Wilhelmsen, seniorforsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) forklarer at det i både Russland og Vesten lages et bilde av motparten som farlig og fiendtlig, samtidig som egne handlinger og valg forklares som nødvendige og logiske. Bildene bæres frem av myndigheter og media, og i Russland dyrkes det frem en fortelling om Vesten, med USA i spissen, som en

---

utnyttende verdensmakt som misbruker overdreven militærmakt og «fargerevolusjoner» for å undergrave selvstendige stater innenfra (Wilhelmsen, 2020). En av grunnene til at dette bildet dyrkes frem, er at Russland ikke får vestlig anerkjennelse for å være den legitime internasjonale aktøren de selv mener å være. Resultatet blir da at de svarer med den samme skarpe avvisningen de selv føler seg utsatt for. I den russiske fortellingen er også forholdet til Norge i forandring ved at Norge beveger seg fra å være en pålitelig nabo til å bli USAs forlengede militære arm. Når vi ser dette i sammenheng med norske myndigheters beskrivelse av russisk utvikling i langtidsplanen, har Wilhelmsen et poeng i at fortellingen om «den andre» som en farlig aktør foregår fra begge sider (Forsvarsdepartementet, 2020, ss. 34-35).

Til å underbygge den forskjellige oppfattelsen av situasjonen fra russisk og vestlig side vil jeg trekke frem den russiske akademikeren Aleksanders Sergunins perspektiv på saken. Han hevdet på NUPIs «Russlandskonferansen 2020» at Russland ikke svarer på økt vestlig militær aktivitet i nordområdene, men simpelthen utøver regulær, programmert militær virksomhet. Signalene Russland sender til omverden er at de ikke ønsker en militarisering av Arktis, men inviterer til samarbeid med sine arktiske naboer (Sergunin, 2020). Det samme forklaringsmønsteret gjelder russiske handlinger i Georgia og Ukraina; de var defensive heller enn aggressive, og de var bare et forsvar av russiske nasjonale interesser i deres naturlige interessesfære.

3.2.2 Nordområdenes posisjon i russisk sikkerhetspolitikk

Russland er den største av de fem statene som grenser til Arktis, og landet har naturlig nok lange tradisjoner knyttet til regionen. En strategi for russisk utvikling i Arktis i perioden 2008-2020 ble forankret i en offisiell russisk *white paper* i 2008 og fornyet i 2020 (Blakkisrud, 2020). Nordområdene og Arktis spiller en viktig rolle i russisk sikkerhetspolitikk av flere grunner, og vi skal her se på de mest sentrale. For det første anses nordområdene som en strategisk ressursbase som er sterkt integrert i russisk økonomi, ved at de står for omtrent 10% av russisk bruttonasjonalprodukt og 20% av russisk eksport (Blakkisrud, 2020). Videre skal de store utnyttede naturressursene i regionen sikre russisk økonomisk vekst og stormaktstatus, og anses derfor som viktig for russisk utvikling. Et problem er imidlertid at mange av ressursene er vanskelig tilgjengelige og krever tung investering i teknologi og infrastruktur for å kunne utnyttes. Et annet problem er at verdien av ressursene påvirkes av svingningene i det globale markedet, og eksempelvis lave olje- og gasspriser kan gjøre ressursene ulønnsomme.

For det andre ser Russland store muligheter i å utvikle en nordlig sjørute som ny primær ferdselsåre for godstrafikk mellom Asia og Europa. Denne muliggjøres av klimaendringer og issmelting i Arktis, men krever også store investeringer i infrastruktur og det er derfor usikkerhet knyttet til hvorvidt den vil være lønnsom. Det har vært en viss utvikling i prosjektet, da det ble fraktet omtrent 30 millioner tonn langs ruten i 2019, men russisk ambisjon om 160 millioner tonn innen 2035 kan virke noe ambisiøs (Blakkisrud, 2020).

For det tredje er nordområdene og Arktis viktig for russiske atomstridskrefter. En nukleær avskrekkingsevne er en strategisk nøkkelfaktor for Russland, og anses som en garanti for russisk ambisjon om stormaktstatus (Pezard, Tingstad, Van Abel, & Stephenson, 2017, s. 9). Mer enn to tredjedeler av de sjøbaserte russiske atomvåpnene befinner seg i området. Herifra har atomvåpnene den korteste ruten til amerikansk territorium, og våpenbærerne har den beste tilgangen til Atlanterhavet. Landbaserte interkontinentale missiler og strategiske atomubåter med andreslagsevne er basert på Kolahalvøya, samt at strategiske bombefly kan benytte infrastruktur i regionen.

3.2.3 Russisk militær utvikling i nordområdene og Arktis

Russland har siden 2007 investert tungt i modernisering og utvikling av sine militære styrker i nordområdene. Dette gjelder både de nukleære og konvensjonelle styrkene. Russland erkjenner at de er konvensjonelt underlegne USA og NATO, og en opprustning av atom-arsenalet har derfor hatt høy prioritet i den russiske sikkerhetspolitikken. Den kanskje viktigste komponenten her er utviklingen av de strategiske atom-ubåtene (SSBN) i *Borei-klassen*, som utgjør andreslagsevnen i den russiske nukleære avskrekkingstrategien (Zysk, 2020, s. 10). Disse ubåtene deployeres typisk i Arktis hvor de beskyttes av resten av Nordflåten og det russiske bastionskonseptet. Russland har også utviklet *Yasen-klassen* ubåter, som omtales som en atomdrevet multifunksjons-ubåt med kryssermissiler (SSGN) (Zysk, 2020, s. 10).

Russland har også modernisert sine konvensjonelle styrker i nordområdene, med særlig vekt på missilsystemer med høy rekkevidde og presisjon. Utviklingen av konvensjonelle langtrekkende presisjonsvåpen har fra 2010 skutt fart, og resultert i krysser- og ballistiske missiler av typene Kh-101, Kalibr og Iskander. Våpnene kan skytes fra sjø- luft og landbaserte plattformer, og kan fra russisk territorium true store deler av Europa (Zysk, 2020, s. 13). I tillegg utvikles hypersoniske missiler av typene Tsirkon og Kinzhal, som med hastigheter opp mot fem ganger lydens hastighet, vil legge ytterligere press på eventuelle russiske motstandere. De fleste

---

moderne russiske missilsystemer er såkalt *dual-use*, det vil si at de har evne til å levere både atom- og konvensjonelle stridshoder. Også russisk luftvern har gjennomgått modernisering, og systemer som S-400/500 med rekkevidde opp mot 600 km, utgjør en betydelig utfordring for en motstander (Tørrisplass, 2018, s. 24). Alle disse systemene inngår i det russiske bastionsforsvaret hvis hovedoppgave er å beskytte de strategiske atomvåpnene i nordområdene.

3.3 Avskrekking og beroligelse

Kjernen innenfor avskrekkingsteori, ifølge Robert Jervis (Jervis, 1976), er at én stat (*status quo power*) må vise styrke for å unngå overgrep fra en annen stat (*agressor*). Dersom *status quo* staten viser ettergivenhet, selv i små anliggender, vil dette virke som en invitasjon for *agressor* staten til å utøve større og større press, og det vil være vanskelig for *status quo* staten på et senere tidspunkt å vise standhaftighet (Jervis, 1976, s. 58; Heier, 2019, s. 34). Målet med avskrekking er å unngå krig og handler først og fremst om intensjoner. Man må tolke en motstanders intensjoner og forsøke å påvirke dem. Dette gjøres gjennom å kommunisere egne intensjoner til motstanderen på en slik måte at de blir oppfattet troverdig (Schelling, 1966, ss. 35-36). På denne måten kan man få en motstander til å vurdere kostnaden ved et eventuelt angrep til å være høyere enn den gevinsten han oppnår, og dermed avstå fra angrep. Med andre ord så blir *status quo* opprettholdt.

Det finnes to grunnleggende tilnærminger til avskrekking; *deterrence by denial* (nektelse), og *deterrence by punishment* (straff). Nektelsestilnærmingen går ut på at man har så stor grad av kontroll i et område at en motstander ikke ser det som sannsynlig at han vil oppnå sine mål. Dette krever tradisjonelt store militære styrker og er dermed ressurskrevende. Strafftilnærmingen til avskrekking går ut på å påføre motstanderen en straff dersom han velger å angripe. En slik straff forutsetter at man har kapasiteter som påvirker motstanderens vurdering av kostnad og risiko i tilstrekkelig grad til at han ikke angriper. Dette kan eksempelvis være kampfly, kryssermissiler eller annen langtrekkende presisjonsild. Parallelt med disse to tilnærmingene, har man *utvidet avskrekking*¹, som baserer seg på avskrekking ved hjelp av allierte (Bowers, 2018, s. 2). Norges sikkerhet har tradisjonelt hatt sammenheng med en maktbalanse på det europeiske kontinentet, og er preget av Norges umiddelbare nærhet til Russland, som den potensielt sterkeste makt i Europa. Norges sikkerhet avhenger dermed videre

---

¹ Bowers kaller dette *extended deterrence*, jeg velger det norske uttrykket *utvidet avskrekking*.

---

av en evne til å kunne nekte Russland å ta norske verdier, og en evne til å straffe Russland dersom de likevel gjør det, altså avskrekking ved nektelse og straff (Holst, 1967, s. 31). Evnen må videre virke troverdig utad, og må derfor kommuniseres. Avskrekking er heller ikke en funksjon som er begrenset til fredstid (Holst, 1967, s. 36), men kan brukes som et virkemiddel i opptrapping eller nedtrapping av en konflikt for å påvirke motstanderens handlinger.

Asymmetrien i maktforholdet mellom Norge og Russland, gjør at Norge i liten grad kan avskrekke Russland ved nektelse. Det kan derfor hevdes at evne til straff er viktig i norsk avskrekking, sammen med utvidet avskrekking gjennom NATO medlemskapet. En tettere integrasjon med NATO og allierte gjør Norge til en farligere aktør for Russland. Holst fremhever derfor at Norges sikkerhetspolitikk på den ene siden må preges av evnen til å avskrekke Russland nok til at Russland selv ser seg tjent med at status quo i Nord-Europa opprettholdes. På den andre siden må sikkerhetspolitikken preges av beroligelse ved at norsk avskrekking ikke kan misoppfattes eller virke provoserende sett fra russisk side, og Russland dermed forledes til å gjøre et forkjøpsangrep eller andre kompenserende tiltak. Denne beroligelsen kommer til uttrykk gjennom selvpålagte restriksjoner som basepolitikken, atompolitikken og alliert aktivitet i norsk territorium og betinger at Russland avstår fra truende atferd (Holst, 1967, s. 33). Ved inngangen til NATO medlemskapet i 1949 kom «baseerklæringen» som et svar på en sovjetisk henvendelse om Norge hadde til intensjon å tillate Atlanterhavspaktens medlemmer etablering av militære fly- eller flåtebaser på norsk territorium (Holst, 1967, s. 83). Den norske erklæringen fastslo at Norge ikke ville åpne baser for fremmede makters stridskrefter på norsk territorium, så lenge Norge ikke følte seg truet eller ble angrepet. Den norske restriktive politikken i forhold til atomvåpen fikk en skikkelig forankring først i 1960, da regjeringen gjennom en kongelig resolusjon slo fast at den ikke ville tillate stasjonering av atomvåpen på norsk område i fredstid (Holst, 1967, ss. 100-102). Når det gjelder alliert aktivitet i Nord-Norge, har Norge hatt en restriktiv praksis som blant annet strengt regulerer allierte fly- og fartøysanløp, og ikke tillater alliert deltakelse i øvelser i Finnmark. For denne oppgavens vedkommende er det spesielt restriksjonen om å ikke tillate alliert flytrafikk øst for den 24. østlige lengdegrad som er vesentlig (Hilde, 2019, s. 66). De selvpålagte restriksjonene har siden 1949 flere ganger blitt presisert og justert, og det må understrekes at de er en følge av egenerklært norsk politikk, og er ikke bundet av bilaterale avtaler med andre stater (Hilde, 2019, s. 61). Man kan hevde at de norske selvpålagte restriksjonene bidrar til å

---

berolige Russland gjennom et stilltiende norsk-russisk samarbeid som forutsetter fravær av russisk aggresjon.

I Hanne Bragstads masteroppgave fra 2016 (Bragstad, 2016) undersøkes det om tyngdepunktet i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk ovenfor Russland er på vei mot avskrekking på bekostning av beroligelse i perioden 2008-2016. Det konkluderes at linjene i norsk sikkerhetspolitikk stort sett er de samme som tidligere, med vektlegging av balanse mellom avskrekking og beroligelse. Men de skiftende sikkerhetspolitiske omgivelsene har gitt en sterkere vektlegging av avskrekking fremfor beroligelse. Dette har sammenheng med Norges forhold til NATO og at alliansens reorientering mot nordområdene fører til økt vektlegging av avskrekking for Norge. Samtidig fører alliansens sanksjoner ovenfor Russland til et dårligere samarbeidsklima, og dermed mindre norske muligheter for å utøve beroligelse i praksis (Bragstad, 2016, ss. 61-64). I langtidsplanen for 2021-2024 slås det fast at det blir mer krevende å ivareta balansen mellom troverdig avskrekking og beroligelse, samtidig som dette blir enda viktigere i et skiftende sikkerhetspolitisk miljø. Videre står det at det vil være behov for en «(...) tilpasset tilnærming til og oppdatert forståelse av avskrekking, i tråd med en ny sikkerhetspolitisk situasjon.» (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 22). Grunnen til dette er at det nasjonale trusselbildet påvirkes av at stormaktenes militære kapasiteter gir økt kapasitet til å operere med høyere risiko i gråsonen mellom fred og konflikt. Dette kan ikke tolkes som noe annet enn at norsk avskrekking er i bevegelse, og dersom Bragstad har rett kan det bety at avskrekking fortsetter å tillegges mer vekt i sikkerhetspolitikken på bekostning av beroligelse.

En mulig konsekvens ved Norges forsøk på å balansere mellom avskrekking og beroligelse i forholdet til Russland er at et klassisk sikkerhetsdilemma kan utspille seg dersom balanseringen feiler. I Robert Jervis' «*Spiral Model*» forklarer han hvordan en stats ønske om økt sikkerhet fører til motreaksjoner fra en annen stat som svarer med opprustning. Resultatet er da mindre sikkerhet, fremfor økt sikkerhet som var det opprinnelige ønsket, og det skapes på den måten et gjensidig rustningskappløp eller en nedadgående sikkerhetsspiral. Dette har sitt utgangspunkt i hvordan internasjonal politikk preges av mangelen på overnasjonale instanser og myndigheter som kan regulere forholdene. Satt på spissen kan man si at internasjonal politikk foregår i et slags anarki hvor stater gjør som de vil mot andre stater, så lenge det tjener deres egne interesser. Dynamikken i internasjonale relasjoner preges av staters subjektive behov for sikkerhet og i hvilken grad de ser andre stater som en trussel (Jervis, 1978, ss. 174-175). En stat som føler et stort behov for sikkerhet, vil kanskje ha en større vegring mot samarbeid enn en stat som ikke

---

føler et stort sikkerhetsbehov. Sammen med mistillit vil dette kunne øke faren for fiendtlighet, våpenkappløp og dermed føre til en negativ sikkerhetsspiral (Jervis, 1978, s. 175). Det er dette som ligger i kjernen på et *sikkerhetsdilemma*, altså at en stats økning i sikkerhet fører til en annen stats minskede sikkerhet (Jervis, 1978, s. 187).

3.3.1 Sikkerhetsdilemma i norsk kontekst

Sikkerhetsdilemmaet er et fenomen som også forekommer i Norges nærområder. De fem statene som grenser til Arktis - Russland, USA, Canada, Danmark og Norge, har alle egeninteresser i regionen som kommer til uttrykk gjennom regionspesifikke strategidokumenter for nordområdene eller Arktis, og det finnes en håndfull uavklarte jurisdiksjonsspørsmål mellom partene (Åtland, 2013, s. 162). Dette knytter seg blant annet til at man antar at 30% av verdens ubenyttede gassressurser, og 13% av de ubenyttede oljeressursene befinner seg i regionen. Videre gjør ismelting og klimaendringer regionen interessant som mulig ferdselsåre mellom Asia, Europa og Amerika (Åtland, 2014, s. 145). Arktis spiller også en viktig rolle i den kjernefysiske avskrekkingen mellom Russland og USA, da den korteste missilbanen mellom de to landene går gjennom regionen. På tross av nevnte forhold må det understrekes at nordområdene og Arktis er en region preget av politisk stabilitet og samarbeidsvilje. I årene 1995-2010 var det en økende trend til samarbeid i regionen og flere av jurisdiksjonsspørsmålene mellom landene ble løst (Åtland, 2013, s. 162). Allikevel har det siden 2014 vært tegn på at samarbeidsklimaet er i ferd med å snu, med mer utstrakt militær øving og trening i området, tidvis sammenbrudd i *NATO-Russland Rådet*, og at USA trakk seg fra *Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty* (INF-avtalen) i 2019 (Johansen, 2016; Tvedt, Knutsen, & Lundbo, 2019).

Ressursene i nordområdene er altså en kilde til økt fokus fra de fem kyststatene som grenser til Arktis. Dette fører igjen til økt militær tilstedeværelse, og en mer spent sikkerhetssituasjon. Spenningen øker fordi aktørene ikke med sikkerhet vet de andre partenes intensjoner, og eksempelvis Russland ser situasjonen i Arktis som en fire mot én situasjon. Det er også et typisk mønster at en aktør proklamerer defensive intensjoner ved innføring av en ny kapasitet eller endret atferd, men at dette blir tolket som en offensiv handling av motstanderen fordi offensive og defensive våpen, så vel som intensjoner, er vanskelige å skille. Dette kan føre til en situasjon hvor Russland øker sin militære aktivitet i Barentshavet fordi de ser regionen som en ressursbase som er viktig for landets økonomi. Videre fører dette til usikkerhet fra NATO-

---

landene i regionen, og da spesielt Norge og USA, som svarer med økt tilstedeværelse og militær aktivitet. Den økte NATO-aktiviteten oppfattes fra russisk side som en trussel mot den nukleære andreslagsevnen landet har på Kolahalvøya og i Barentshavet, og fører til videre mottiltak fra Russland. En slik potensiell utvikling som her skisseres viser Jervis sikkerhetsspiral i praksis. Tormod Heier tar i sin bok «Et farligere Norge?» til orde for at det oppstår et sikkerhetsdilemma i forholdet mellom Norge og Russland fordi begge statene anser seg selv som den svakeste parten i forholdet, og dermed som utsatt for press fra den andre (Heier, 2019, s. 110). Norske styrker i seg selv utgjør ingen særlig trussel for Russland, men Russland anser seg selv som underlegen i forholdet til NATO og spesielt USA, og tyr derfor til opprustning og økt militær aktivitet. Norge på sin side ser denne utviklingen som en trussel mot egen sikkerhet, og velger derfor å besvare dette med tettere tilknytning til sin viktigste allierte, USA. Resultatet er kortere strategisk varslingsperiode for begge stormaktene Russland og USA, og dermed økt spenning i norske nærområder (Heier, 2019, s. 116). Denne mekanismen har ifølge Heier en sammenheng med økt norsk avhengighet av USA i sikkerhetspolitikken, og dermed et politisk ønske om å knytte USA tettere til forsvaret av Norge gjennom øvelser, trening og forhåndslagring av materiell. Fra russisk side ses disse tette norsk-amerikanske båndene som at Norge fungerer som USAs forlengede arm i nordområdene (Heier, 2019, ss. 87-104).

3.4 Oppsummering

I dette kapittelet om sikkerhetspolitikk har jeg vist hvordan de lange linjene i norsk sikkerhetspolitikk preges av balansering mellom avskrekking og beroligelse, integrasjon og avskjerming. Hensikten med dette er å ivareta forholdet til stormaktene, opprettholde lavspenning i norske nærområder, samt skape innenrikspolitisk enighet om sikkerhetspolitikken. Videre har vi sett at både Norge og Russland opplever den sikkerhetspolitiske utviklingen i sine nærområder som krevende, og at begge har overlappende sikkerhetspolitiske interesser i nordområdene som kompliserer utviklingen. På begge sider fremstilles motpartens utvikling som farlig, samtidig som egen utvikling rettferdiggjøres av media og myndigheters strategiske kommunikasjon. Til slutt har vi sett hvordan utviklingen fører til at Norge i voksende grad blir del av et to-delt sikkerhetsdilemma mellom Russland og USA på den ene siden, og Norge og Russland på den andre siden.

---

4 Luftmakt

I dette kapittelet vil det først bli gitt en kort redegjørelse for luftmaktens grunnleggende prinsipper og roller, deretter vil jeg gå mer spesifikt inn på begrepet maritim luftmakt. Denne oppgaven har ikke til hensikt å diskutere luftmaktteori inngående, og redegjørelsene i dette kapittelet vil derfor holdes på et minimum for leserens del. Det vil hovedsakelig være Forsvarets Doktrine for Luftoperasjoner (FDL) som brukes som grunnlag for dette kapittelet. (Luftforsvaret, 2018).

Luftoperasjoner er de aktiviteter og handlinger som utnytter evnen til å benytte luftrommet som operasjonsmiljø (Luftforsvaret, 2018, s. 44). De utnytter luftmaktens tre kjerneegenskaper *høyde, hastighet og rekkevidde*. Luftmakten har flere iboende fortrinn og begrensninger sammenlignet med land- og sjøoperasjoner. På den ene siden er fleksibilitet, rask responstid og hurtig kraftsamling noen av de mest markante fordelene. På den andre siden er luftmakten avhengig av baser, har manglende utholdenhet, og er ressurskrevende i forhold til kostnader, logistikk og kompetanse. (Luftforsvaret, 2018, ss. 17-23). Luftoperasjoner kan forenklet deles inn i de fire kjerne rollene kontraluft, bekjempelse, ISR og luftmobilitet. De ledes av et sentralisert kommando og kontroll (K2) element og er avhengig av operativ støtte for å fungere. Av de fire kjerne rollene vil jeg her ikke gå nærmere inn på luftmobilitet, siden rollen har mindre relevans for denne oppgaven. Nedenfor er modellen *luftmaktshjulet* som viser luftmaktens kjerne roller.

Figur 1: Luftmaktshjulet viser luftmaktens kjerne roller i samspill med sentralisert K2 og operativ støtte (Luftforsvaret, 2018, s. 104).

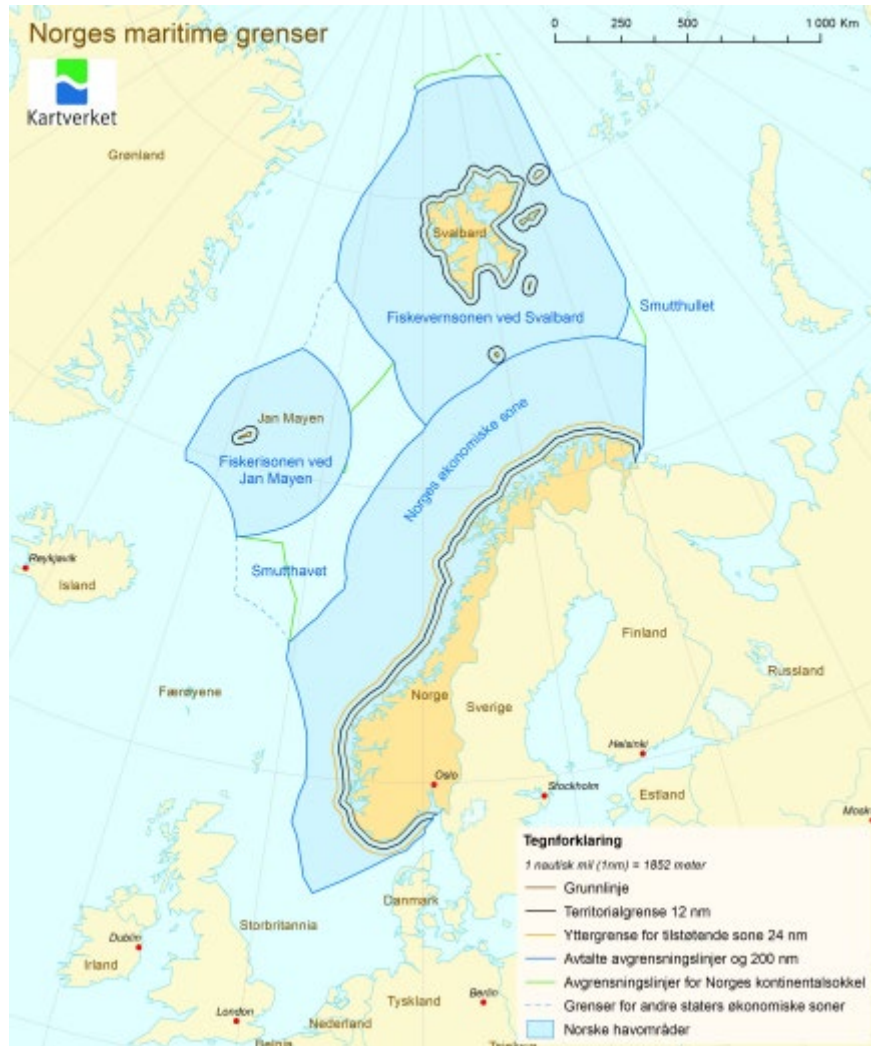
Kontraluftoperasjoner er de operasjoner som har til hensikt å sørge for kontroll i luftrommet, slik at andre militære operasjoner muliggjøres. Graden av kontroll avgjøres av ambisjonsnivået, og man skiller mellom luftherredømme og luftoverlegenhet. Luftherredømme er et svært ressurskrevende ambisjonsnivå, mens luftoverlegenhet innebærer en kraftsamling av luftressurser i tid og rom, som muliggjør andre militære operasjoner. Videre deles kontraluftoperasjoner inn i offensive og defensive operasjoner. Offensive kontraluftoperasjoner har til hensikt å skape egen handlefrihet i fiendtlig luftrom, gjennom å ødelegge eller forstyrre motstanderens luftressurser i luft- eller landterritorium denne kontrollerer (Luftforsvaret, 2018, s. 46). Defensive kontraluftoperasjoner har som mål å opprettholde luftkontroll i eget luftrom, eller beskytte egne styrker, områder eller objekter mot angrep fra fiendtlige luftplattformer eller missiler (Luftforsvaret, 2018, s. 48). Defensive kontraluftoperasjoner kan utøves med aktive og passive tiltak, hvorav de aktive tiltakene utøves av eksempelvis radarer, kampfly og luftvern. Defensive kontraluftoperasjoner kan være svært ressurskrevende og blir derfor ofte et kompromiss mellom utholdenhet og responstid.

Bekjempelse er den andre av luftmaktens kjerne roller. Som vi har sett i kapittel 3, er evnen til bekjempelse den viktigste egenskapen til militærmakten, ved at den kan få en motstander til å handle annerledes enn han ellers ville gjort, eller lar være å foreta seg noe (Luftforsvaret, 2018, s. 60). Dette kan gjøres fra lufta med kinetiske eller elektroniske virkemidler. Luftmaktens evne til bekjempelse karakteriseres av at den kan nå frem til steder som ligger utenfor landmaktens og sjømaktens umiddelbare rekkevidde. Bekjempelse gjennom luftmakt har best forutsetninger for å oppnå ønsket effekt dersom den inngår synkronisert og integrert som en del av den fellesoperative innsats.

Den tredje av luftmaktens kjerne roller er *Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (ISR)*, og når den inngår i en fellesoperativ kontekst nyttes prefikset *Joint* foran ISR. Hensikten med JISR-operasjoner er å fremskaffe et godt beslutningsgrunnlag på alle kommandonivåer ved å koordinere og synkronisere alle etterretnings- og innhentingsressursene. Slike ressurser kan bestå av innhenting gjennom forskjellige elektroniske og elektrooptiske sensorer og virkemidler. Luftmakt generelt er svært godt egnet for ISR-operasjoner på grunn av sine kjerneegenskaper. Som vi skal se senere er P-8 en luftplattform som er svært godt egnet til å dekke ISR-rollen ved å innhente informasjon og fremskaffe etterretninger (Luftforsvaret, 2018, ss. 70-76).

Luftmaktens operasjonsmiljø kan i prinsippet være luften over hele jordkloden, men det er her verdt å nevne noen særegne trekk som preger luftmaktens operasjonsmiljø i våre egne nærområder. For det første preges dette operasjonsmiljøet av at stormakter som Russland og USA har interesser i våre nærområder. Dette fører til viktigheten av at våre luftressurser kan operere i hele vårt nærområde når det kreves, og har fleksibilitet nok til å løse en bred oppdragsportefølje. For det andre utgjør norske landområder og havområdene Norge hevder jurisdiksjon over omtrent 2,4 millioner kvadratkilometer (Kartverket, 2020). Norsk luftmakt må med begrensede ressurser kunne operere i hele dette området og dermed ha betydelig evne til maritim luftmakt (Se figur 2 nedenfor). Norsk sikkerhetspolitikk hviler i stor grad på en forutsetning om alliert forsterkning, som i stor grad vil komme gjennom de samme havområdene. For det tredje medfører den nordlige beliggenheten meteorologiske, klimatiske og teknologiske faktorer som norsk luftmakt må forholde seg til og være i stand til å håndtere. Dette innebærer at lysforholdene varierer mellom sommer og vinter, været kan være utfordrende for luftoperasjoner, og kommunikasjons- og navigasjonsmidlers evne begrenses (Luftforsvaret, 2018, ss. 25-30). Det siste punktet vil delvis unngås når Norge anskaffer to satellitter i høy elliptiske baner (High Inclined Earth Orbit-HEO) som vil være operative fra 2022 (Regjeringen, 2018; Space Norway, 2019).

Figur 2: Oversiktskart over Norges maritime grenser. Kartet gir et inntrykk av størrelsen på operasjonsområdet norsk maritim luftmakt skal dekke (Kartverket, 2021).

4.1 Maritim luftmakt

For å definere maritim luftmakt må vi se på hva som er oppdragets egenart og hensikt, heller enn å se på hvordan luftplattformene som utfører oppdraget er organisert. FDL definerer maritim luftmakt til å være «*bruk av luftmakt for å oppnå militære mål i det maritime domenet, uavhengig av tilknytning til forsvarsgren.*» (Luftforsvaret, 2018, s. 80). En litt mer utfyllende definisjon finner vi hos Gjert Lage Dyndal, som skriver at:

Maritime air power constitutes the parts of air power which are being applied in the maritime theatre to fulfil maritime objectives, as well as achieving the necessary degree of air control for maritime operations within this area of interest (Dyndal, 2015, s. 112).

Som vi ser, består maritim luftmakt både av sjømakt og luftmakt og er ofte et samspill mellom sjømilitære og luftmilitære stridskrefter. Dyndal mener den maritime luftmaktens mål og hensikt må forstås ut ifra et sjømaktteoretisk grunnlag. Bortsett fra noen få fartøysbaserte helikopter til støtte for fregatt- og kystvaktoperasjoner er den norske maritime luftmakten landbasert. Dyndal argumenter for at det innenfor sjømakt er målet om sjønektelse som er det mest sannsynlige målet som kan oppnås utelukkende ved bruk av landbasert luftmakt, og at luftmakten er spesielt godt egnet til dette formålet. (Dyndal, 2015, s. 115). Sjønektelse vil si å hindre en motstander i å kontrollere et sjøområde uten å være i stand til å kontrollere det selv (Dyndal, 2015, s. 115). Med andre ord så har norsk luftmakt generelt og maritime patruljefly spesielt, et potensiale i å nekte en motstander i å effektivt kontrollere et sjøområde, og dette er et poeng vi skal komme tilbake til i diskusjonen i del tre av denne oppgaven.

I Norge er alle luftbårne kapasiteter organisert i Luftforsvaret.² Dette er ganske vanlig for småstater, men i stormakter som USA har for eksempel marinen (US Navy) og kystvakten (US Coast Guard) egne organiske luftressurser. Maritim luftmakt kan innebære bruk av alle luftmaktens fire kjerneroller beskrevet i forrige avsnitt.

Kontraluft kan utøves av fartøy med eget luftvern, eller sensorer for kontroll og varsling. Samtidig kan landbaserte luftfartøy så langt rekkevidden tillater det, bidra til kontraluftoperasjoner i det maritime domenet for å åpne opp et område eller beskytte og skape handlefrihet for egne sjøstyrker. Luftmilitær *bekjempelse* i det maritime domenet går i NATO under betegnelsen Air Power Contribution to Counter Maritime Operations (APCMO). Dette består av antioverflateoperasjoner (ASuW operations) og antiubåtoperasjoner (ASW). Hensikten er primært å skape handlefrihet for egne styrker, men bekjempelse i det maritime domenet kan også ha strategiske effekter. Antiubåtoperasjoner krever avansert teknologi, og gjøres i Norge av maritime patruljefly og fregatthelikoptre. Antioverflateoperasjoner kan i prinsippet utføres av alle luftfartøy som har evne til å ramme mål på overflaten, men i Norge er det kun kampfly som har denne evnen. Luftbårne plattformers elevasjon gjør de bedre egnet enn fartøy for ISR-operasjoner i det maritime domenet. De kan dekke et større område på kortere tid enn et fartøy, på den annen side mangler de et fartøys utholdenhet som er egnet for suverenitetshevdelse. Fartøybaserte helikoptre kan til en viss grad kombinere disse fordelene, men i Norge er det maritime patruljefly som har den beste evnen til ISR-operasjoner i det

---

² Med unntak av mindre ubemannede systemer, som er organisert i sine respektive forsvarsgrener.

---

maritime domenet. Maritime patruljefly kan også lokalisere undervannsbåter, bidra til søk og redningsoperasjoner og bidra til myndighetsutøvelse gjennom overvåking av fiskeri og skipsfart (Luftforsvaret, 2018, ss. 80-83).

---

5 P-8A Poseidon

Regjeringen besluttet i 2016 å anskaffe fem P-8A maritime patruljefly som erstatning for de aldrende P-3C/N og DA-20 flyene (Regjeringen, 2016). De fem P-8 flyene skal dermed erstatte fire P-3C, to P-3N og to DA-20 som alle har forskjellige oppgaver og kapasiteter. I Prop. 27 S (2016-2017) redegjøres det kort for Prosjekt 2047, og at formålet med anskaffelsen er en videreføring av MPA- og ISR-kapasiteten. I begrunnelsen antydes det at anskaffelsen er tidskritisk: «(...) Dette vil om kort tid innebære at Forsvaret gradvis vil miste evne til å opprettholde naudsynt situasjonsforståing i eigne og nærliggjande havområde, både over og under havoverflata.» (Regjeringen, 2016, s. 2). Dette tidskritiske aspektet kom også til uttrykk i intervju med totalprosjektkoordinator Torgeir Aas, ved at tempoet i prosjektet har vært høyt fra den anbefalte fremskaffelsesløsningen forelå i september 2016 frem til dagens status (Aas, 2020a). Videre bør det nevnes for denne oppgavens relevans, at Prop. 27 S ikke nevner antioverflateoperasjoner eksplisitt, men at formålet er å videreføre en evne til overvåking over og under havoverflaten, samt evnen til antiubåtoperasjoner. Overvåking av havoverflaten kan være et verdifullt bidrag til antioverflateoperasjoner, men det er altså ikke meningen at P-8 skal kunne bekjempe mål på havoverflaten.

P-8 er et maritimt patruljefly med en fullverdig ASW og ASuW kapasitet. Det omtales gjerne i USA som et Multi Mission Aircraft (MMA), noe som indikerer at flyet har kapasiteter som går utover et tradisjonelt MPA (Håvoll, 2015, s. 17; Informant1, 2020). Denne oppgaven benytter benevnelsen maritimt patruljefly eller MPA om P-8 fordi det er den mest etablerte benevnelsen i Norge, og fordi flytypens formål er videreføring av eksisterende kapasitet.

P-8 er en avart av den sivile maskinen 737-800 Next Generation. Den kan operere i høyder mellom 200 fot til maksimalt 41.000 fot, og kan bevæpnes med fem torpedoer og fire anti-shipment missiler (Boeing, 2020). Norges fly skal kun bevæpnes med torpedoer. P-8 viderefører kapasitetene P-3 har i dag og kan gjøre de samme oppgavene, men innebærer samtidig forbedrede ytelser innenfor ISR-, ASW- og ASuW-rollene. Den har de samme type sensorer om bord, men sensorene har bedre ytelser, og det er bedre samarbeid mellom sensorene, såkalt sensor fusion (Aas, 2020a). P-8 skiller seg markant fra P-3 på spesielt tre områder; *tilstedeværelse, områdeovervåking og nettverkskapasiteter* (Rekstad, 2018, s. 32). Disse tre punktene skal i det videre utdypes.

5.1 Økt tilstedeværelse

P-8 øker *tilstedeværelsen* i nordområdene av flere grunner. Dette knytter seg hovedsakelig til flyets design og logistikkonsept som gir bedre operasjonell tilgjengelighet på flyene. En liten del av dette kan tilskrives at flyet benytter to jetmotorer sammenlignet med P-3s fire turbopropmotorer, som gir det høyere marsjfart og cruisehøyde, og dermed lavere transittid mellom basen og operasjonsområdet. Det at flyet har to versus fire motorer bidrar også til mindre vedlikeholdstid og kan gjøre det mindre sårbart for delemangel. Den store fordelen her er imidlertid at flyet er basert på et velutviklet kommersielt fly med høy operativ tilgjengelighet, såkalt serviceability, samt at Norge kjøper identiske fly som USA og Storbritannia. Dette taler for lett tilgang på reservedeler og støtte fra industrien og bilaterale samarbeidspartnere ved behov.

For alle militære fly vil det i løpet av levetiden være behov for større oppgraderinger som følge av teknologisk utvikling. Slike oppgraderinger medfører ofte lange perioder hvor flymaskinene er utilgjengelige for operativ virksomhet. I P-8 er det tatt høyde for fremtidige oppgraderinger ved at flyet har tilgjengelig plass og kapasitet for integrering av nye sensorer og systemer.

For gamle flytyper som P-3 og DA-20 er det ikke uvanlig at vedlikeholdsraten og inspeksjonshyppigheten øker som følge av slitasjen på flyene, noe som igjen fører til lavere operativ tilgjengelighet. I sin masteroppgave fra 2018 antyder Rekstad at den operative tilgjengeligheten på P-3 i perioder har vært under 70% (Rekstad, 2018, s. 33). Det kommer også frem i en del medieoppslag at den operative tilgjengeligheten på flyene de senere årene har vært lavere enn ønskelig (Forsvarets Forum, 2019a; Forsvarets Forum, 2019b; Sørensen, 2018). P-8 vil bedre dette med en forventet operativ tilgjengelighet på 85% (Rekstad, 2018, s. 33). Denne oppgaven kan ikke gjengi de eksakte ytelseskravene til P-8-systemet, men det er Luftforsvarets som setter disse. Slike krav og forventninger til det nye systemet er utformet i forhold til antall flytimer som skal flys i løpet av et år, hvor mange fly som skal kunne operere samtidig, hvor mange oppdrag man skal kunne løse samtidig og hvilken evne man skal ha til å dekke et operasjonsområde. Systemet vil også ha evne til å deployere vekk fra hjemmebasen i en betydelig periode (Aas, 2020a). Det er også intensjonen at det tunge vedlikeholdet av P-8 skal ivaretas av Kongsberggruppen (Aker, 2020; Kongsberg Defence and Aerospace, 2020). Dette kan virke positivt ved at kommersielle aktører med krav til effektivitet og profitt øker den

---

operative tilgjengeligheten til flyet, samtidig som Luftforsvarets organisasjon blir spisset enda mer i retning av operativ virksomhet.

5.2 Forbedret områdeovervåking

Områdeovervåking, både over og under vann, er det andre punktet som markant forbedres med P-8. Dette skyldes i hovedsak at flyet utnytter luftmaktens kjerneegenskaper høyde, hastighet og rekkevidde, på en bedre måte enn forgjengeren P-3, og det muliggjøres av forbedrede sensorytelser (Rekstad, 2018, s. 35). For det første vil P-8 kunne utføre ASW, ISR og ASuW fra stor høyde, til sammenligning med P-3 som må ned i noen få hundre fot for å utføre ASW-operasjoner. Utviklingen av P-8 førte med seg et nytt konsept for anti-ubåtoperasjoner kalt High Altitude ASW (HAASW). Dette utnytter teknologisk utvikling innenfor sonarbøyer og torpedoer som ikke lenger binder slike operasjoner til lave flyhøyder. Akustiske systemer er det viktigste verktøyet innenfor ubåtovervåking. Den teknologiske og klimatiske utviklingen de siste tiårene har ført utviklingen til en viss grad i favør av undervannsbåtene, ved at disse har blitt mer stillegående og havene avgir mer støy (Håvoll, 2015, s. 23; Rekstad, 2018, s. 36). Dette utfordrer tradisjonell ubåtjakt med passive sonarbøyer fordi deteksjonsavstandene blir kortere, og søkeområdene dermed mindre. P-8 benytter derfor passiv og aktiv sonar i et system kalt Multi-Static Active Coherent (MAC) som gir et større søkeområde og lengre deteksjonsavstander (Rekstad, 2018, s. 36). Samtidig har ytelse på systemer som brukes i overflateovervåking, som radar, elektrooptiske og infrarøde sensorer, hatt en markant utvikling de siste tiår. Samlet betyr dette at P-8 kan utføre større deler av oppdragene sine fra stor høyde sammenlignet med forgjengeren P-3. Virkemidlene som brukes i overflateovervåking begrenses av jordoverflatens krumning. Større høyde over overflaten er dermed en fordel og gir sensorene bedre rekkevidde. Evnen til å utføre overvåking over og under vann fra større høyde, er derfor avgjørende for at P-8 kan dekke et større område enn forgjengeren P-3.

For det andre vil økt hastighet bety lavere transittid til operasjonsområdet, og medfører at mer av flytiden vil kunne nyttes til overvåking. Økt hastighet vil også føre til at flyet dekker et større søkeområde per tokt. For det tredje vil økt høyde og hastighet bety at P-8 får økt rekkevidde i forhold til P-3. Det skal riktignok nevnes at avhengig av operasjonsmønster kan P-3 ha en utholdenhet på 12-13 timer mot P-8s 10-11 timer, men dette kompenseres sistnevnte med den økte hastigheten (Rekstad, 2018). Informanten fra Forsvarsmateriell oppgir P-8s rekkevidde til

---

å være ca. 1200 nautiske mil med en «*on-station time*» på fire timer (Informant1, 2020). Videre vil rekkevidden kunne forlenges ytterligere med Air to Air Refueling (AAR) kapasiteten P-8 har. Men av hensyn til den store mengden trening som kreves for å opprettholde et akseptabelt ferdighetsnivå hos besetningene, samt den begrensede tilgangen på AAR-ressurser i P-8s operasjonsområder, er dette en kapasitet Norge ikke planlegger å ha (Aas, 2020a).

5.3 Forbedret evne til nettverkssamarbeid

Nettverkssamarbeid er det tredje området hvor P-8 vil gi en signifikant forbedring i forhold til P-3. For det første vil flyet vil ha en forbedret integrering mellom alle systemer, såkalt sensor fusion, som bidrar til å bygge et mer helhetlig situasjonsbilde for operatørene i maskinen, med mindre grad av menneskelig interaksjon. For det andre vil flyet ha forbedret evne til å formidle dette situasjonsbildet til andre, egne aktører, og dermed forbedre samvirket og øke beslutningshastigheten og tempo i fellesoperasjoner.

Sensor fusion og nettverkssamarbeid kan for eksempel bedre ASW-operasjoner ved at to eller flere enheter får en mer sømløs *handover* seg imellom, hvor én enhet kan oppdatere seg på situasjonsbildet fra den andre før den kommer *on-station* (Rekstad, 2018, s. 41). Dette kan bedre samarbeidet mellom to MPA, men også øke effektiviteten i samarbeidet mellom triaden av MPA, helikopter og fregatt i antiubåtoperasjoner.

Evnen til nettverksamarbeid med F-35 vil være viktig for alle forsvarsgrener og kampsystemer i Forsvaret i fremtiden. Fordi sikkerheten rundt F-35 er så omfattende, vil det derfor i stor grad være opp til andre enheter å tilpasse seg samarbeidet med F-35 enn omvendt. P-8 og F-35 er to tilsvarende moderne systemer med utspring i amerikansk forsvarsindustri, henholdsvis Boeing og Lockheed. Det er derfor rimelig å anta at disse flytypene har et relativt godt grensesnitt for nettverksamarbeid, selv om detaljert informasjon om den slags ligger utenfor denne oppgavens graderingsnivå. P-8s moderne sensorer og nettverksegenskaper kombinert med F-35s lavsignaturegenskaper vil kunne gi opplagte fordeler innenfor spesielt ISR- og ASuW-opdrag, og kan dermed spille en rolle i hele konfliktspekteret fra fred til krig.

P-8 vil ha god evne til samarbeid med ubemannede systemer. Forsvaret opererer per i dag ikke ubemannede luftsystemer (RPAS - Remotely Piloted Aircraft Systems) utover små taktiske

---

systemer med kort rekkevidde. Norge er imidlertid med i NATO-samarbeidet Alliance Ground Surveillance (AGS), som opererer RPAS av typen RQ-4D Phoenix. Dette er et RPAS av typen high-altitude, long-endurance (HALE) (NAGSMA, 2016; AIRCOM, 2020). Andre P-8 brukere, som USA og Australia, benytter et operasjonskonsept kalt Broad Area Maritime Surveillance (BAMS), hvor P-8 opererer i samspill med MQ-4C Triton som er en maritim versjon av RQ-4D (Naval Technology, 2020). På den måten skapes det synergier mellom bemannede og ubemannede systemer som gir bedre evne til overvåking over store områder. Situasjoner hvor norske P-8 opererer sammen med allierte ubemannede og bemannede komponenter er dermed et mulig scenario. Med den utviklingen som har foregått innenfor RPAS de siste tiår er det ikke urimelig å anta at det også vil bli integrert større ubemannede systemer i Forsvaret i fremtiden, og evne til samvirke med disse vil derfor være viktig. På grunn av nordområdenes beliggenhet og utfordringer knyttet til satellittbaserte kommunikasjons- og navigasjonsmidler, er det ikke utenkelig at P-8s evne til nettverkssamarbeid vil spille en viktig rolle i en slik integrering.

Forbedret evne til nettverkssamarbeid kommer også til uttrykk i P-8s evne til tidlig varsling. I fredstid er evnen til deteksjon og tidlig varsling en av de viktigste oppgavene til en MPA i nordområdene, fordi det vil gi egne myndigheter og beslutningstakere en raskest mulig indikasjon på avvik fra normalsituasjon. I et operasjonsmiljø som preges av stadig reduserte varslingstider som følge av teknologisk utvikling innen blant annet krysser- og ballistiske missiler, vil varsling i tilnærmet sanntid, være avgjørende for beskyttelse mot angrep og evne til å slå tilbake.

DEL 3, Analyse

6 Hvorfor har ikke norske P-8 en fullverdig antioverflatekapasitet?

Dette kapitlet har som mål å analysere hvorfor norske P-8 ikke utrustes med en fullverdig antioverflatekapasitet. Det vil si, hvorfor skal ikke de norske flyene ha bevæpning som kan engasjere mål på overflaten, når dette er en av P-8s potensielle kapasiteter? Spørsmålet er enkelt, men svaret kan være komplisert og sammensatt. Det er sannsynlig at det ikke finnes én årsak som gir to streker under svaret. Flere innfallsvinkler til å finne svar vil derfor være nødvendig. Det er mulig at det finnes historiske forklaringer til at man har havnet der man er i dag, ved at det er gjort rasjonelle vurderinger tilbake i tid, som fortsatt oppfattes som gjeldende. En annen innfallsvinkel kan være at det er et ressursspørsmål som ligger til grunn for prioritering av MPA-oppgavene, og at en fullverdig antioverflatekapasitet dermed er nedprioritert til fordel for antiubåt- og ISR-oppgaver. En tredje innfallsvinkel kan være at det finnes rent sikkerhetspolitiske beveggrunner for at norske P-8 helt bevisst ikke skal ha en fullverdig antioverflatekapasitet. I det videre vil dette kapitlet undersøke alle disse tre faktorene, og som vi skal se er ikke alltid skillelinjene mellom dem helt klare. Eksempelvis vil ressursavhengige faktorer kunne ha en sikkerhetspolitisk dimensjon, eller en sikkerhetspolitisk faktor være tett knyttet til historiske faktorer.

6.1 Historiske faktorer

Dette delkapitlet vil analysere historiens potensielle betydning for at norske P-8 ikke skal ha en fullverdig antioverflatekapasitet. På generell basis er historie et nyttig verktøy for å forstå samtiden, og i denne studiens tilfelle kan det tenkes at utviklingen av maritim luftmakt og utviklingen av Luftforsvaret inneholder årsaker til at man har valgt å ikke utruste norske P-8 med antioverflatevåpen. I så tilfelle trenger ikke historiske faktorer nødvendigvis å være noe som er uttrykt eksplisitt, men kan være en del av bevisst eller ubevisst organisasjonskultur. Vi skal i det videre se på to delkapittel som først tar for seg Luftforsvarets kulturelle arv fra de tidlige årene og rivaliseringen mellom Hærens og Marinens flyvåpen. Dernest skal vi se på utviklingen av de maritime patruljeflyene, og hvilke roller og bevæpning de har hatt.

6.1.1 Kulturell arv og rivalisering.

I dette delkapittelet vil jeg argumentere for at kulturforskjell og rivalisering mellom Hærens og Marinens flyvåpen påvirket tilblivelsen og utviklingen av Luftforsvaret i de tidlige årene, og dermed kan være en indirekte årsak til at norske P-8 ikke har en fullverdig antioverflatekapasitet. Før andre verdenskrig var norske luftstyrker organisert i hver sin forsvarsgren som henholdsvis Hærens og Marinens flyvåpen, og rivaliseringen mellom dem hadde hindret en sammenslåing til et selvstendig flyvåpen. På den ene siden var Forsvarsdepartementet og Hæren for en sammenslåing, mens Marinen på den andre siden motsatte seg dette (Klevberg, 2012, s. 35). Marinen mente at flyvåpenets fremste rolle var å ivareta nøytralitetsvakten til havs, og hadde dermed en grunnleggende defensiv tilnærming. Hærens tilnærming var mer offensiv, ved at de så luftstyrkene som mer enn et støttevåpen. De kunne eksempelvis brukes til å ramme en angriperes baser med bomber (Klevberg, 2012, s. 35). Marinens motvilje hadde også en praktisk side, ved at det før krigen fantes få flyplasser i Norge, og at maritime fly på den tiden var utstyrt med flottører og skrog for å operere fra sjøen. Dette designet gjorde flymaskinene store og tunge, og gikk derfor på bekostning av nyttelast, hastighet og/eller rekkevidde. Dette var allikevel ansett som nødvendig for å være en nyttig kapasitet i det maritime domenet, og en frykt for at landbaserte fly ville føre til nedprioritering av maritime oppgaver var utbredt.

Til tross for uenighetene ble de norske luftstyrkene samordnet under Flyvåpenenes felleskommando (FFK) fra mars 1941 (Klevberg, 2012, s. 41). FFK skulle bidra til å klare ansvarsforholdene mellom de to våpnene som var i eksil i Storbritannia, og sorterte direkte under Forsvarsdepartementet. Etableringen av FFK var et skritt i retning av fullstendig sammenslåing og opprettelsen av Luftforsvaret, som fant sted 10. november 1944 (Klevberg, 2012, s. 108). Ved etableringen av Luftforsvaret hadde Hærens flyvåpen utviklet seg til jagerflyskvadronene 331 og 332 skvadron. Marinens flyvåpen bestod av 330 og 333 skvadron. Det var 333 skvadron som etter hvert skulle utvikle seg til å bli Luftforsvarets eneste MPA-avdeling, og vil følgelig få mest fokus i denne analysen.

Etableringen av 333 skvadron var i seg selv ikke uten turbulens, og kan ses i lys av den rådende kulturforskjellen mellom flyvåpnene. Rivaliseringen var tydelig da «Catalina-gruppen», som avdelingen het det første leveåret, ble planlagt utvidet med Mosquito jagerbombefly. Dette var

---

et initiativ fra britiske myndigheter og ble håndtert direkte mellom britiske *Air Ministry* og sjefen for FFK, kontreadmiral Hjalmar Riiser-Larsen (Klevberg, 2012, s. 90). Riiser-Larsen var opptatt av at maritim luftmakt skulle ha strategisk effekt på krigen i Norge, og så muligheten i at Mosquito-flyene kunne angripe tyske mål langs norskekysten. Utvidelsen var ikke i tråd med ønskene til den hærdominerte Forsvarets Overkommando (FO), som heller ville prioritere en tredje jagerflyskvadron fremfor maritim utvidelse. Hærmiljøet ønsket å fokusere luftressursene rundt et jagerflyvåpen som i hovedsak fløy kontraluftoperasjoner (Klevberg, 2012, s. 91; Larsstuvold, 2017, s. 34). Innføringen av Mosquito flyene førte til etableringen av 333 skvadron 10. mai 1943, hvor Catalina flyene ble organisert i A-vingen og Mosquito flyene i B-vingen. Helt mot slutten av krigen ble B-vingen med Mosquito flyene skilt ut som 334 skvadron. Luftforsvaret som kom hjem etter krigen hadde dermed en maritim skvadron mer enn jagerflyskvadronene, men var mindre i antall fly og personell, og hadde dermed trolig mindre definisjonsmakt i den nye organisasjonen.

Rivaliseringen mellom jagerflygermiljøet og det maritime miljøet har kommet til uttrykk flere ganger senere. Dette kan ha sammenheng med at kontraluftoperasjoner er det som først og fremst gir Luftforsvaret en selvstendig identitet, og skiller det fra å kun være en støtte til sjø- og landoperasjoner. Dette kan vises gjennom et eksempel da Luftforsvaret i 1961 ble tilført 18 Albatross-fly gjennom den amerikanske våpenhjelpen. Veien frem til valget av flytype hadde vært preget av sendrektighet, beslutningsvegring og omkamper, og krefter i Luftforsvaret hadde tatt sterkt til orde for at de maritime flyene helst burde avhendes og ikke erstattes, til fordel for å konsentrere virksomheten rundt jagerflyvåpenet og lufttrusselen (Klevberg, 2012, ss. 166-167).

Et nyere eksempel kan være da MPA-oppgavet ble nedprioritert av både Luftforsvaret og Forsvarssjefen i Forsvarssjefens fagmilitære råd i 2015. (Dahler, 2020, s. 32). Luftforsvarets ressurser måtte prioriteres rundt jagerflyvåpenet og luftkontroll på bekostning av å opprettholde en fullverdig MPA-kapasitet.

6.1.2 De maritime patruljeflyenes bevæpning og rolle

I denne delen av analysen vil jeg gå inn på hvilke roller de maritime flyene i 333 skvadron har hatt opp gjennom historien, og hva slags bevæpning de har hatt. Hensikten med dette er å forsøke å finne paralleller som kan bidra til å forklare hvorfor norske P-8 ikke skal ha en

---

fullstendig antioverflatekapasitet. Det skal nevnes at også 330 skvadron under andre verdenskrig, opererte maritime fly med bevæpning og roller som avviker fra denne analysen, men av plasshensyn vil jeg her fokusere på 333 skvadron.

Bakgrunnen for opprettelsen av *Catalina-gruppen* under andre verdenskrig var et behov for å fly spesielle operasjoner rettet mot norskekysten, samt rekognosering og konvoieskorte. De spesielle operasjonene gikk i stor grad ut på innsetning og uthenting av etterretningsoperatører i Norge. Den viktigste eskorte-oppgaven var å beskytte allierte forsyninger over Atlanterhavet, spesielt mot ubåttrusselen. Flyet var bevæpnet med kanoner, synkeminer og torpedoer (Klevberg, 2012, s. 58). Foruten noen få mislykkede anti-shipping tokt i 1943, forble antiubåtoperasjoner, konvoieskorte og spesielle operasjoner hovedoppgavene til Catalina-flyene gjennom krigen (Klevberg, 2012, s. 77). I årene etter krigen ble avdelingen brukt som en alt-mulig skvadron, og sivile oppgaver som transportoppdrag og fiskerioppsyn ble fremtredende. Luftforsvaret fikk også oppdraget med å stille en flyredningstjeneste, som tilfalt 333 skvadron. Catalina-flyets egenskaper gjorde den også egnet som et bindeledd i nordområdene mellom fastlands-Norge, Svalbard og ishavsstasjonene (Klevberg, 2012, ss. 117-128).

De Havilland Mosquito-flyene, som fra mai 1943 til slutten av krigen var en del av 333 skvadron, representerer et avvik fra skvadronens historie hva gjelder oppgaver, bevæpning og type luftfartøy. For det første var Mosquito en landbasert jagerbomber, ganske ulikt i design, ytelse og aerodynamiske egenskaper fra de store, tunge Catalina-flybåtene og senere maritime patruljefly. For det andre ble flyet i større grad brukt til bekjempelse og offensive operasjoner enn Catalina og senere maritime patruljefly. Mosquito-flyenes hovedoppgave var rekognosering av shipping i norske farvann, men de forholdsvis åpne oppdragene gjorde at besetningene benyttet de fleste sjanser til å angripe tyske skip, ubåter og fly (Klevberg, 2012, s. 103). Flyenes hastighet og manøvreringsevne, samt besetningenes lokalkunnskap, gjorde de godt egnet for «outrider-taktikken», hvor norske fly rekognoserte måldata i norske fjorder og havner for store allierte angrepspakker som kom like bak. De norske flyene deltok også her med levering av våpen mot tyske styrker (Klevberg, 2012, s. 106). Dette skiller seg ut fra de maritime flyenes hovedoppgaver ellers i historien, som hovedsakelig har bestått av overvåking og antiubåtkrigføring. Bevæpningen til Mosquito bestod av kanoner og maskingeværer, og de kunne utrustes med synkeminer, torpedoer og raketter etter behov (Klevberg, 2012, ss. 98-106).

Mosquito-vingen ble senere utskilt som 334 skvadron, delvis med bakgrunn i den store operative og fysiske avstanden fra Catalina-vingen.

Grumman HU-16 Albatross-flyene som 333 skvadron opererte fra 1961 til 1969, var et tomotors amfibiefly og innebar et stort teknologisk fremskritt fra Catalina-flyene. Albatross var opprinnelig konstruert for ambulanse og redningsoppdrag til sjøs og senere utviklet til å omfatte overvåking og antiubåtoperasjoner. De 18 flyene Norge anskaffet ble organisert i to skvadroner; 330 skvadron på Sola og 333 skvadron på Andøya. De teknologiske fremskrittene bestod blant annet i forbedret kommunikasjon og navigasjonsutstyr til operasjoner langt fra land. Søkeutstyret i flyet innebar overflateradar, radarpeiler, visuelle hjelpemidler, Magnetic Anomaly Detector (MAD), sonarutstyr og en sniffer som skulle detektere eksos fra ubåter (Klevberg, 2012, s. 208). Flyenes bevæpning bestod av synkeminer, torpedoer og fem tomers raketter (Klevberg, 2012, s. 229). Rakettene kunne potensielt brukes til antioverflateoperasjoner, men det er lite som tyder på at dette var et oppdrag i de kildene som ligger til grunn for denne studien. Det må også understrekes at bevæpningen ble påvirket av flyets vektbegrensninger ved sjøoperasjoner. Albatross-epoken var preget av økt spenning mellom USA og Sovjetunionen som følge av en kraftig utbygging av Nordflåten og basekomplekset på Kola, samt viktigheten av atomvåpenbærende ubåter. Betydningen av å holde oversikt over sovjetiske ubåter og overflatestyrker ble stadig tydeligere. Rekognosering av ubåter og overflateovervåking ble således de viktigste rollene for Albatross-flyene. Hensikten var å gi tidlig varsel om et eventuelt forestående sovjetisk angrep. Sekundært ble Albatross også brukt til en del andre oppdrag i nordområdene, som levering av post til Svalbard og Jan Mayen, samt ambulanseoppdrag. Oppfattelsen av de maritime patruljeflyene som et multiverktøy var altså fortsatt gjeldene (Klevberg, 2012, s. 241). Diskusjonen om hvordan de maritime patruljeflyene skulle brukes tok for alvor av i Albatross-perioden. Det var utnyttelse av knappe ressurser og vektingen mellom fredstidsoppgaven overvåking og krigsoppgaven antiubåtoperasjoner som var stridens kjerne. Meningene var forskjellig mellom de to skvadronene, mellom Luftforsvaret, Sjøforsvaret og Etterretningstjenesten, og mellom NATO og nasjonale myndigheter. Spesielt kan det trekkes frem at Luftforsvaret gikk langt i å antyde at man ikke ønsket ansvaret for antiubåtoperasjoner, og ville tone ned denne delen av oppdragsporteføljen (Klevberg, 2012, ss. 220-221).

Anskaffelsen av fem *P-3B* i 1969 var en formidabel økning i evnen til å gjennomføre langtrekkende over- og undervannsovervåking og antiubåtoperasjoner. Den betydde at Norge

---

kunne operere mer selvstendig, og i større grad kunne håndheve viktige sikkerhetspolitiske avskjermingstiltak, som de selvpålagte restriksjonene beskrevet i kapittel tre. De viktigste oppgavene forble, som under Albatross-tiden, overvåking av sovjetiske styrker i nord, og tidlig varsling av avvik fra normalsituasjonen. Flyet kunne bevæpnes med torpedo og synkeminer samt utstyres med aktive og passive sonarbøyer (Klevberg, 2012, s. 285). I tillegg tyder kilder på at flyet hadde gamle rakettssystemer tilgjengelig tidlig i epoken, men at disse ble ansett som foreldet og upålitelige, og dermed faset ut tidlig på 1970-tallet (Klevberg, 2012, s. 300). Fra skvadronen selv ble det rundt samme tid ytret ønske om bedre egenbeskyttelse i form av luft-til-luft våpen og luft-til-overflatevåpen. Kildene sier for øvrig ikke noe om grunnen til at 333 skvadrons ønsker ikke ble imøtekommet på dette området eller konkret hvilke typer våpen det var snakk om. Alt i alt må det sies at P-3B var bedre utrustet som sensorplattform enn våpenplattform, og den hadde avansert utstyr om bord for å kunne drive ubåtjakt, overflateovervåking og visse former for teknisk etterretning. Flyet kunne også utrustes med redningsflåte for å bidra i søk og redningsoperasjoner i avsidesliggende områder.

På 1970 tallet ble sivile oppgaver som fiskerioppsyn mer aktuelt som en følge av de store utvidelsene av norske havområder og opprettelsen av Kystvakten i 1977. 333 skvadron ble dratt mellom de viktige overvåkingsoppgavene i Barentshavet og et stadig større politisk ønske om fiskerioppsyn. Dette resulterte i anskaffelsen av to ekstra P-3B til 333 skvadron for å bedre kapasiteten til støtte for Kystvakten. I utredningene om operasjonskonseptet som ledet frem til utvidelsen, kom på nytt spørsmålet om antioverflatekapasitet opp, uten at det materialiserte seg i en våpenanskaffelse eller nye oppdrag for skvadronen. Denne gangen synes imidlertid spørsmålet å ha forankring utenfor skvadronsmiljøet, ved at sjefen for Luftforsvarets Forsyningskommando, generalmajor Svein Heglund var positiv til å anskaffe sjømålsmissilet *Harpoon*, og mente dette ville styrke invasjonforsvaret og kontrollen i norske havområder (Klevberg, 2012, s. 336; 350). Det kan her tyde på at Luftforsvarets ledelse i større grad enn tidligere fattet interesse for de maritime patruljeflyenes evne som kampplattform i krig. Dette står i kontrast til det vi så langt har sett, hvor Luftforsvarets ledelse ved flere anledninger har uttrykt bekymring for at satsning på MPA vil gå på bekostning av luftmaktens hovedoppgave som oppfattes å være kontraluftoperasjoner.

Behovet for fornyelse og teknologisk utvikling for å ivareta ISR- og antiubåtoppdraget i nordområdene, førte til anskaffelsen av fire P-3C rundt 1990. Etter den kalde krigens slutt har

---

imidlertid Orion-flyene også blitt brukt i flere internasjonale operasjoner i en rolle for overflateovervåking (Klevberg, 2012, ss. 385-393). Den internasjonale sikkerhetspolitiske utviklingen på 1990 og 2000-tallet førte til at både Storbritannia og USA utviklet sine MPA i en retning av og kunne bidra med ISR og bekjempelse også i landdomenet. Blant annet avfyrt amerikanske P-3 tolv Maverick-missiler mot landmål under Kosovokrigen i 1999 (Klevberg, 2012, s. 399). Utviklingen internasjonalt må ha bragt med seg diskusjoner også her hjemme om fremtidig utvikling av norske MPA. I hvert fall tyder foredragene på Luftmaktseminaret i 2001 på det, hvor daværende øverstkommanderende for Nord-Norge, generaløyntnant Einar Smedsvig tar til orde for P-3Cs potensiale som multirolleverktøy og muligheter for antioverflatebevæpning, men fremholder at den viktigste oppgaven for norske fly må forbli antiubåtkrigføring (Smedsvig, 2001, s. 143). Diskusjonene til tross, så fortsatte norske P-3C sine kjerneoppgaver og forble uten antioverflatebevæpning.

6.1.3 Oppsummering historiske faktorer

Vi har i dette avsnittet sett at historien alene ikke gir noen eksplisitte svar på hvorfor norske P-8 ikke bevæpnes med antioverflatevåpen, men vi har sett at en løsning uten slike våpen følger en historisk trend fordi norske MPA hovedsakelig blir brukt til overvåking og antiubåtkrigføring. Vi har også sett at Marinen og Hæren hadde forskjellig tilnærminger til bruk av luftmakt i årene før andre verdenskrig. Marinens tilnærming var grunnleggende defensiv, mens Hæren var opptatt av luftmaktens offensive egenskaper. Etter sammenslåingen av de to våpnene har Luftforsvaret vært jagerflygerdominert og ønsket å prioritere oppgavene som gir våpengrenen selvstendig identitet, nemlig kontraluftoperasjoner. Dette kan være medvirkende årsaker til at de maritime patruljeflyene hovedsakelig har vært fokusert mot fredstidsoppgaven overvåking, og dermed en indirekte årsak til at flyene ikke har hatt en offensiv innretning som også innebefatter antioverflatebevæpning. Vi har også sett at de maritime flyene primært har vært brukt til overvåking og ubåtjakt i nordområdene, og det synes derfor ikke som at antioverflateoperasjoner har vært et prioritert oppdrag for MPA-miljøet. Uten antioverflatevåpen, og med et hovedsakelig fokus på fredsoppgaven overvåking, kan det hevdes at MPA-miljøet bare i begrenset grad har kunnet tilby merverdi for sjømaktens hovedoppgaver, sjønektelse- og kontroll.

6.2 Ressursavhengige faktorer

Jeg vil i dette delkapittelet drøfte hvorvidt det ligger ressursavhengige faktorer til grunn for at norske P-8 ikke har antioverflatebevæpning. For det første knytter jeg diskusjonen opp mot de organisatoriske ressurser som kreves for å inneha kapasiteten, dernest ser jeg på det økonomiske aspektet ved en eventuell våpenanskaffelse.

Gjennom arbeidet med denne studien har det for øvrig kommet tydelig frem at den absolutt viktigste oppgaven til de maritime patruljeflyene anses å være tilstedeværelse og overvåking av havområdene i nord, og å kjenne normalsituasjonen. Gjennom dette er man en forutsigbar aktør i samspillet med Russland, og man er rustet til å oppdage russisk atferd som avviker fra normalen. Dette synet gjenspeiles fra informantene i denne studien. Fra informantene i departementet trekkes det også frem at P-8s antiubåtkapasitet er en avgjørende viktig faktor i sikkerhetspolitikken (Eikeland & Birkeland, 2020). Denne kapasiteten er ansett som så viktig at den var en avgjørende faktor for hasteanskaffelsen som ble initiert i 2014. Siden betydningen av overvåking og antiubåtkapasitet er forankret så høyt opp, er det naturlig at det er disse oppgavene som blir dimensjonerende for virksomheten og prioritert nedover i organisasjonen. Det har vært en kontinuitet i antiubåtoppdraget over lang tid, og det har ført til et høyt kompetanse- og profesjonsnivå i det maritime patruljeflymiljøet. Det kan derfor argumenteres for at innføringen av en antioverflatekapasitet vil svekke denne høye kompetansen, fordi det trekker ressurser vekk fra hovedoppgavene.

For å få en fullverdig antioverflatekapasitet vil det kreve at mannskapene får tid til å trene på dette for å bli gode. De må få utvikle taktikker for våpenbruk, utvikle kompetanse på målutvalgelse og øve med andre aktører for å oppnå ønskede effekter. Med kun fem fly, kan det derfor hevdes at det vil være vanskelig for Luftforsvaret å etablere og opprettholde et tilstrekkelig kompetansenivå innen antioverflatoperasjoner, og samtidig ivareta de høyest prioriterte oppgavene som er overvåking og antiubåtkapasitet. Med andre ord kan det sies at den norske MPA-flåten ikke er dimensjonert for å ivareta to så ressurskrevende oppdrag som antiubåtkrigføring og antioverflatekrigføring samtidig. Dette kan tenkes å kreve både flere fly og mer personell enn det som er mulig å få til innenfor realistiske økonomiske rammer.

En mulighet kunne kanskje vært at ikke alle mannskapene ble spesialisert i antioverflatekrigføring, men kun et lite antall for å inneha et nødvendig minimum av kompetanse i avdelingen. På den måten vil hele avdelingen fortsatt ha dybdekompetanse i de

---

viktigste primæroppgavene som er overvåking og antiubåtkrigføring, mens et lite antall har tilleggskompetanse innenfor antioverflatekrigføring. Her ville det vært naturlig å undersøke hvordan våre nærmeste allierte samarbeidspartnere, US Navy og Royal Air Force (RAF), velger å tilnærme seg dette, men det har ikke vært mulig å finne åpne kilder på temaet. Samtidig kan det tenkes at dette ikke er en like stor problemstilling for våre allierte, fordi de har en større flåte og en større organisasjon å spille på. For en liten organisasjon og et lite miljø som det norske MPA-miljøet, vil en slik spesialisering som her skisseres, kunne være utfordrende fordi det øker risikoen for at organisasjonen blir «one-man-deep» og individavhengig.

På den ene siden kan det argumenteres mot dette med at Luftforsvaret planlegger å trene opp ti besetninger til de fem flyene, altså en crew til fly ratio på 2:1 (Aas, 2020a; Aas, 2020b). Dette er en mer robust organisasjon enn det som har vært normalen innen miljøet, og det kan derfor hevdes at organisasjonen burde være kapabel til en viss økning innen oppdragsporteføljen. Til sammenligning hadde man 18 besetninger til 18 fly under Albatross-epoken (Klevberg, 2012, s. 235), og seks til åtte besetninger for opptil syv fly under Orion-epoken (Klevberg, 2012, ss. 341-342). På den andre siden, som vi så i kapittel fem, skal P-8 også erstatte de to DA-20 flyene til Luftforsvaret, og dermed ivareta deler av denne flytypens oppdrag. Om den relativt sterke bemanningsratioen vi her ser faktisk er reell, avhenger dermed av om DA-20 flyenes oppdrag lar seg løse på samme sorti, og i samme operasjonsområde som de andre MPA-oppdragene.

En fullverdig antioverflatekapasitet i form av bevæpning vil også være et økonomisk spørsmål relatert til selve innkjøpet av våpen og medfølgende industriavtaler. Noen eksakt kostnad knyttet til dette har ikke kommet frem i studien, men den kan antas å være betydelig (Eikeland & Birkeland, 2020). Dette vil naturligvis avhenge av antall og type våpen man eventuelt hadde valgt, men ut ifra en generell antakelse om at moderne våpensystemer er svært kostbare i anskaffelse og drift, er det naturlig å anta at en antioverflatebevæpning av P-8 vil medføre en ekstrakostnad på omtrent en milliard kroner (Informant1, 2020). Dessuten vet vi at internasjonale forsvarsanskaffelser ofte knyttes opp i industrielle gjenkjøpsavtaler, som kompliserer det reelle kostnadsbildet ytterligere. På den annen side vil det kanskje være mulig å begrense kostnadene ved å anskaffe et absolutt minimum av våpen, dersom hensikten er signalering. Innkjøp av et lite antall våpen vil allikevel knytte viktige forbindelser til våpenprodusenter og fungere som en døråpner for tilgang på ny teknologi og kunnskap. Som Dahler skriver i sin masteroppgave, fikk Norge en gunstig pris på anskaffelsen av flyene som tilsvarte en rabatt på omtrent fem milliarder norske kroner (Dahler, 2020, s. 46). Dermed kan

---

det sies at Norge burde ha økonomisk kapasitet til å implementere en antioverflatekapasitet til en kostnad av 1-2 milliarder kroner. På den annen side var kanskje rabatten Norge fikk på flyanskaffelsen en absolutt forutsetning for at man i det hele tatt kunne videreføre en fullverdig MPA-kapasitet.

6.2.1 Oppsummering ressursavhengige faktorer

Som vi her har sett vil en innføring av en antioverflatekapasitet kreve store ressurser av Forsvaret. Det kan ikke utelukkes at flåten på fem fly og organisasjonen som skal bemanne dem er underdimensjonert for å pålegges et oppdrag om fullskala antioverflatekrigføring. Innføring av et nytt kompetansekrevende oppdrag medfører risiko for at kvaliteten på primæroppdraget svekkes. Det må også fremheves at innføringen av en fullverdig antioverflatekapasitet vil være økonomisk krevende. Det er ikke urimelig å anta at dette vil medføre kostnader på minst 1-2 milliarder norske kroner i anskaffelse og drift. I så fall er dette midler som må dekkes over forsvarsbudsjettet, og får dermed en direkte knytning til hvor sikkerhetspolitisk gunstig eller ugunstig politisk nivå ser en slik kapasitetsutvidelse.

6.3 Sikkerhetspolitiske faktorer

Utformingen av sikkerhetspolitikk kan være en krevende eksersis for en småstat som må avpasse denne mot forholdet til stormakter. En antakelse kan derfor være at en fullverdig antioverflatekapasitet på P-8 hovedsakelig er et sikkerhetspolitisk spørsmål. I løpet av arbeidet med denne studien fremstod det imidlertid som klart at temaet er mer nyansert enn som så, og at spørsmålet om en slik utrustning av norske fly har vært, og fortsetter å være et komplekst diskusjonstema. Fra departementets side ble det fremhevet at det ikke er utelukket at en antioverflatekapasitet blir implementert for P-8 i fremtiden, men innledningsvis var det evnen til antiubåtkapasitet som var det mest tidskrisiske å erstatte (Eikeland & Birkeland, 2020). Balansen mellom avskrekking og beroligelse, og hva som oppfattes som provoserende og ikke fra russisk side, vektlegges fra departementet i diskusjonene rundt antioverflatebevæpning av P-8. Derfor skisserer Eikeland et skille mellom sjømålmissiler og våpen mot landmål som dimensjonerende for norsk handlingsrom. Et missil mot landmål kan virke truende for Russland og vil kunne bidra til misforståelser, mens et sjømålmissil vil være en naturlig del av en MPA (Eikeland & Birkeland, 2020). Dette viser at Forsvarsdepartementet fokuserer på

---

beroligelsesaspektet i forholdet til Russland, og at dette faktisk påvirker bruken og bestykningen av de maritime patruljeflyene. Imidlertid går utviklingen innen moderne våpenteknologi mer i retning av at våpnene kan brukes mot mål både på hav og land, og et skille mellom missiler til sjø- eller landmål kan dermed bli vanskelig. En eventuell norsk anskaffelse av antioverflatevåpen til P-8 vil dermed kreve strategisk kommunikasjon om hva våpnene er tiltenkt for å ivareta beroligelse, samtidig som det kan oppnå en avskrekkende effekt. Som vi så i kapittel tre er tydelig kommunikasjon en forutsetning for vellykket avskrekking.

Om en eventuell overflatebevæpning av norske P-8 faktisk vil øke norsk avskrekking ovenfor Russland er en annen vurdering. Som vi så i kapittel tre er kjernen i avskrekking å få en motstander til å vurdere risikoen ved å angripe som så stor at han avstår. Dette kan gjøres gjennom nektelse eller straff. Hvorvidt fem P-8 med antioverflatevåpen vil gi en evne til *avskrekking ved nektelse* ovenfor russiske styrker i nordområdene er lite trolig. Men en potensielt våpenbærende plattform som har høy tilstedeværelse i nordområdene, vil uansett bety en økt risiko i russisk militær planlegging, i forhold til om den samme plattformen ikke har en våpenbærende evne. Riktignok vil den våpenbærende evnen først og fremst kunne påføre Russland en *straff*, dersom de velger å foreta seg noe militært i nordområdene, men like fullt vil det kunne påvirke terskelen for russisk handling. Ergo vil antioverflatevåpen på P-8 kunne øke norsk avskrekkende evne. Kanskje er dette også i tråd med det den nye langtidsplanen mener med en «(...) *tilpasset tilnærming til og oppdatert forståelse av avskrekking, i tråd med en ny sikkerhetspolitisk situasjon.*» (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 22).

Selv om antioverflatevåpen på norske P-8 øker norsk evne til avskrekking ved straff, er dette på ingen måte uproblematisk. Det innebærer også økt risiko på minst to måter. For det første innebærer det en risiko for å miste både flymaskinen og mannskapet, da P-8 har en lav evne til egenbeskyttelse. Den har hverken luft-til-luft våpen for å ivareta egen sikkerhet eller kan manøvrere like bra som et kampfly, og er derfor et relativt lett mål for motstanderens kontraluftkapasiteter. P-8 vil derfor i liten grad være selvstendig eller autonom i antioverflatekrigføring, men kan tilby økt slagkraft som en del av en større koordinert operasjon. For det andre innebærer det en risiko for at avskrekkingen skal feile. Det kan tenkes en situasjon hvor norske myndigheter ønsker å avskrekke russisk militær aktivitet gjennom signalering, ved å vise frem sine antioverflatevåpen på P-8. Ønsket er å hindre en russisk handling, men kan isteden føre til å eskalere situasjonen, eksempelvis ved at de russiske styrkene foretar et forkjøpsangrep mot P-8 flyet fordi det utgjør en trussel. Et slikt scenario

---

inneholder den samme mekanismen som Jervis' Spiral Model som ble gjort rede for i kapittel tre; ønsket er økt sikkerhet, men handlingen fører paradoksalt nok til mindre sikkerhet for begge parter. Totalt sett kan det ikke utelukkes at den samlede risikoen er en medvirkende årsak til at norske P-8 ikke har antioverflatebevæpning.

Som vi så i kapittel tre har Norge helt siden stiftelsen av NATO forsøkt å berolige Sovjet/Russland gjennom avskjermende tiltak og selvpålagte restriksjoner. En av disse har vært at utenlandske fly som bruker norsk luftrom, eller tar av eller lander i Norge, ikke får fly øst av den 24. østlige lengdegrad, som går omtrent ved Alta, uten særskilt godkjenning fra norske myndigheter. Håndhevingen av denne restriksjonen har vært streng, og unntak godkjennes på departementsnivå. Tanken bak dette har vært at det kun er norske fly som skal fly tett på russiske styrker i deres naturlige nærrområde, og dermed holde spenningsnivået nede. Som det kom frem i intervjuene til denne oppgaven, er dette knyttet til hvorfor norske maritime patruljefly tradisjonelt ikke har hatt antioverflatevåpen (Dyndal, 2020). Det kan dermed ikke utelukkes at dette også er en årsak til at norske P-8 ikke er planlagt å ha antioverflatevåpen. Dyndal mener også at noen av de selvpålagte restriksjonene, som eksempelet vi her snakker om, lettere lar seg omgå for allierte i dag enn tidligere:

Mye av de allierte operasjonene foregår i internasjonalt farvann og luftrom, som vi ikke har noen påvirkning på, fordi man har Air-to-air refueling og støttefartøyer som gjør at man ikke trenger å forholde seg til norske reguleringer (Dyndal, 2020).

Denne dynamikken endrer noe av premisset for at norske maritime patruljefly ikke skal ha antioverflatevåpen, og man kan hevde at det fra russisk side vil være vanskelig å skille mellom allierte og norske MPA i nordområdene, derfor kan like gjerne norske fly ha en fullverdig antioverflatekapasitet. Sett i et historisk perspektiv er det dessuten umulig å si med sikkerhet om de maritime patruljeflyenes arbeidsforhold i Barentshavet ville vært annerledes, om man hadde hatt antioverflatevåpen tilgjengelig, men beholdt en defensiv fremtoning.

Dersom vi ser på det bilaterale forholdet mellom Norge og USA innenfor maritim overvåking i nordområdene, ser vi at samarbeidet har vært tett siden 1960-tallet. Det utviklet seg et godt samarbeid og en gjensidig tillit mellom landene underveis i Albatross-epoken på 1960-tallet som har vedvart siden. Forholdet til USA var viktig for at Norge bygget opp en selvstendig kompetanse innen maritime overvåkingsoperasjoner, og denne kompetansen ble viktig for amerikansk tillit til Norge. Forholdet og tillitten ble ytterligere forsterket utover Orion-epokene,

---

etter hvert som norsk kompetanse og kapasitet økte. Det kan synes som Forsvarsdepartementet har vært bevisst viktigheten av kompetanse og kapasitet på maritim overvåking i forholdet til USA siden 1960-tallet, og at dette vedvarer den dag i dag. I mitt intervju med avdelingsdirektør Eikeland i Forsvarsdepartementet kom det frem at det tidlig etter den russiske annekteringen av Krim i 2014 fremstod som ganske klart at Russland hadde en mer selvhevdende fremferd i våre nærområder. Det ble avholdt møter med amerikanske og britiske embetsverk, hvor antiubåtkapasiteten i Nord-Atlanteren ble pekt på som en alliert sårbarhet. Norge ble derfor oppfordret fra USA og Storbritannia til å opprettholde en antiubåtkapasitet i Nord-Atlanteren, og dette spilte inn i beslutningen om en hasteanskaffelse av P-8 (Eikeland & Birkeland, 2020). Som Eikeland formulerer det; «*Bakgrunnen for P-8 anskaffelsen var todelt; storstrategisk situasjon og langsiktig sikkerhetspolitisk tenking*» (Eikeland & Birkeland, 2020).

Hasteanskaffelsen av P-8 var uvanlig i politisk sammenheng og kan være en medvirkende årsak til at norske P-8 ikke skal ha antioverflatevåpen, i alle fall ikke innledningsvis. Omstendighetene rundt Russlands annektering av Krim i 2014 førte til et skjerpet sikkerhetspolitisk fokus i Vest-Europa. Norske myndigheter hadde allerede erkjent at de aldrende Orion-flyene hadde vanskeligheter med å holde tritt med den nye teknologien på russisk side, og bilateral møtevirksomhet på høyt nivå mellom USA og Norge fremmet viktigheten av at kapasiteten måtte erstattes raskt (Dahler, 2020, s. 35; Eikeland & Birkeland, 2020). Dette kan ha ført til at regjeringen og Forsvarsdepartementet så det som hensiktsmessig å fremme dette som en hastanskaffelse, som ikke fulgte vanlig politiske prosesser for offentlige anskaffelser i den prisklassen (Dahler, 2020, s. 43). Anskaffelsen ble eksempelvis unntatt behovet for ekstern kvalitetssikring. Som Dahler påpeker måtte regjeringen tåle en del kritikk fra Stortinget for manglende utredninger om alternativer til anskaffelsen av P-8 som erstatning for P-3C (Dahler, 2020, ss. 41-42), men det var allikevel bred enighet i Stortinget om erstatningen av de maritime patruljeflyene. Departementet må ha sett det som nødvendig å holde anskaffelseskostnadene så lave som mulig for at hasteanskaffelsen skulle være politisk gjennomførbar. Dette kan igjen ha ført til at man valgte bort en del «nice to have» sider ved anskaffelsen, for raskt å erstatte den høyest prioriterte kapasiteten – evnen til overvåking og antiubåtkrigføring. Fordi flyene allikevel skal være identiske med amerikanske og britiske P-8, kan det ha blitt vurdert at en eventuell evne til antioverflatekrigføring heller får tas opp til revurdering på et senere tidspunkt, når det økonomiske handlingsrommet er annerledes. Det samme rasjonale kan også ligge bak vurderingen om at norske P-8 ikke skal benytte luft-til-luft

---

tankingskapasiteten som ligger i flyet. Den uvanlige politiske håndteringen av anskaffelsen kan ha medført et press på regjeringen til å holde en så tett kontroll med alle sider av anskaffelsen, at det derfor ikke er politisk vilje til det minste avvik fra den opprinnelige økonomiske rammen i prosjektet (Dahler, 2020). Dette kan innledningsvis begrense mulighetene for å utnytte kapasitetene i den nye flytypen, men dette kan kanskje endres på sikt, når man beveger seg fra etablerings- til driftsfasen av systemet.

6.3.1 Oppsummering sikkerhetspolitiske faktorer

I dette delkapittelet har jeg forsøkt å belyse sikkerhetspolitiske faktorer som kan ha betydning for at norske P-8 ikke har antioverflatebevæpning. Vi har sett at Forsvarsdepartementet ikke utelukker at en antioverflatebevæpning av P-8 kan bli aktuelt i fremtiden, men at det først og fremst var antiubåtkapasiteten som var tidskritisk å få på plass da anskaffelsen ble besluttet. I vurderingene som departementet gjør, er avskrekking og beroligelse et viktig aspekt. Som vi har sett tilbyr antioverflatevåpen på P-8 en økt avskrekkende evne, dog ikke uten risiko for at avskrekkingen kan feile og risiko for tap av mannskap og materiell. Denne risikoen kan være én årsak til at norske fly ikke har evnen, men neppe den eneste. Det er også sannsynlig at en fremtredende sikkerhetspolitisk tankegang om at tradisjonelt manglende antioverflatevåpen knyttes til tanken om en defensiv fremtoning og beroligelse av Russland. Slik sett fremstår videreføringen av eksisterende kapasitet som en forlengelse av sikkerhetspolitisk tradisjon. En annen forklaring som fremstår som sannsynlig, er at de politiske omstendighetene rundt hasteanskaffelsen av P-8 ikke ga rom for å inkludere en antioverflatekapasitet i kjøpet. Dersom dette skulle vært inkludert ville kostnadene økt, en grundigere prosess ovenfor Stortinget ville vært nødvendig, og hele hasteanskaffelsen ville dermed stått på spill.

6.4 Oppsummering og delkonklusjon

I dette kapittelet har jeg søkt etter svar på oppgavens første forskningsspørsmål: Hvorfor har ikke norske P-8 en fullverdig antioverflatekapasitet? Dette har blitt gjort gjennom å se på historiske, ressursavhengige og sikkerhetspolitiske faktorer som kan lede frem til et svar. Analysen har ikke kommet frem til ett entydig svar, men sannsynliggjør en kombinasjon av flere forhold. For det første viser gjennomgangen av historiske faktorer at det fra før Luftforsvarets etablering har vært rivalisering og kulturforskjeller mellom det maritime miljøet

---

og jagerflygermiljøet. De maritime oppgavene har hovedsakelig vært fokusert på fredstidsoppgaver som overvåking og tidlig varsling, mens krigsrollen har vært begrenset til antiubåtkrigføring. Antioverflatekrigføring har ikke vært en rolle for maritime patruljefly, men blitt ivaretatt av jagerfly. På tross av at antioverflatebevæpning for maritime patruljefly har vært diskutert ved et par anledninger, er det grunnlag for å si at det ikke finnes kultur eller tradisjon for denne typen kapasitet på våre maritime patruljefly.

For det andre har gjennomgangen av ressursavhengige faktorer vist at det er krevende å drive maritime patruljeflyoperasjoner. Antall P-8 fly og organisasjonens størrelse er primært dimensjonert for å ivareta og videreføre de oppdrag P-3C og DA-20 utfører i dag, og det er sannsynlig at en innføring av et nytt, krevende oppdrag som antioverflatevåpen medfører, vil være utfordrende innenfor eksisterende rammer. Samtidig har vi sett at det finnes en betydelig økonomisk kostnad knyttet til antioverflatevåpen. Det er dog ikke utenkelig at denne kostnaden vil være politisk akseptabel, dersom det anses at den sikkerhetspolitiske gevinsten den medfører er stor nok.

For det tredje har gjennomgangen av sikkerhetspolitiske faktorer pekt på et par meget sannsynlige forhold som kan besvare spørsmålet. Det ene er at antioverflatevåpen på P-8 ikke er utelukket i fremtiden, men at den noe uortodokse politiske prosessen som var nødvendig for at hasteanskaffelsen av P-8 skulle gå i orden, ikke ga rom for grundige vurderinger rundt fremtidig utnyttelse av kapasiteten. Det andre er den tradisjonelle sikkerhetspolitiske tankegang om at maritime patruljefly bidrar til lavspenning i forholdet til Russland ved at de i praksis har hatt monopol på flyvninger tett inn på russiske nærområder. Dette har vært muliggjort gjennom norske selvplagte restriksjoner i sikkerhetspolitikken. En eventuell antioverflatebevæpning av P-8 vil rukke ved denne tankegangen, men kan tilby en økt avskrekkende evne. Dog ikke uten betydelig risiko for tap av mannskap og fly, eller at avskrekkingen vil feile.

---

7 Hvordan ville en fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8 påvirket Forsvarets kapasitet og dermed norsk sikkerhetspolitikk?

Dette kapittelet har som mål å besvare forskningsspørsmålet om hvordan en fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8 ville påvirket Forsvarets kapasitet og norsk sikkerhetspolitikk. Spørsmålet vil belyses med perspektiver fra flere nivåer i Forsvarssektoren. Dette gjøres ved å finne ut i hvilken grad det er samsvar mellom forståelsen av sikkerhetspolitikk og militære operasjoner i departementet og Forsvaret, og om det finnes forskjellige oppfatninger av temaet fra militærfaglige og byråkratiske ståsteder. I kapittelets første del vil jeg drøfte hvilke potensielle muligheter som ligger i en antioverflatebevæpning av P-8. Kapittelet vil deretter drøfte hvordan disse mulighetene vil påvirke henholdsvis fredsrollen og krigsrollen til maritime patruljefly sikkerhetspolitisk og operasjonelt. Som det fremgår av betegnelsen *Anti Surface Warfare*, er ASuW først og fremst en funksjon og kapasitet som utføres i krig. For en MPA er det altså på krise- og krigssiden av konfliktskalaen ASuW-kapasiteten utspiller sin rolle, men det er ikke dermed sagt at en eventuell antioverflatekapasitet ikke innvirker på MPAs evne til å ivareta sine oppgaver også i fred. Dette dilemmaet er noe av bakteppet for diskusjonen rundt dette forskningsspørsmålet, og berører hvorvidt en økt evne i krig vil bety svekket evne i fred? Man kan eksempelvis tenke seg at norsk evne til å bevæpne P-8 med antioverflatevåpen i krig, vil virke inn på muligheten til å løse overvåkningsoppdraget i fred.

7.1 Muligheter og begrensninger innenfor antioverflatebevæpning av P-8

Som det fremgår av kapittel fem er P-8 designet for å ha en fullverdig antioverflatekapasitet og kan bære fire anti-shiping missiler. Det eneste missilet som foreløpig er sertifisert for P-8 er sjømålsmissilet *Harpoon* (Informant1, 2020; Boeing, 2020). Harpoon er et velprøvd missil og har vært på markedet i over fire tiår, men på tross av flere oppgraderinger har det en del manglende egenskaper i forhold til moderne missilteknologi. Nye, forbedrede systemer vil derfor i fremtiden erstatte Harpoon-missilet og det er derfor naturlig at andre våpensystemer

---

etter hvert integreres på P-8. Flere av informantene i denne studien argumenterer også for at en utvikling innen våpenporteføljen til P-8 er forventet i fremtiden (Eikeland & Birkeland, 2020; Informant1, 2020; Berg-Olsen, 2020). Det synes imidlertid klart fra departementsnivå at det i utgangspunktet ikke vil være aktuelt for Norges del å anskaffe våpen eller utstyr til P-8 som ikke også brukes av US Navy P-8. Dette fordi man ikke ønsker å bære utviklingskostnader på egenhånd, eller ende opp i en situasjon hvor særnorske løsninger fører til økte driftskostnader (Eikeland & Birkeland, 2020). Derfor er det interessant at det amerikanske forsvarsdepartementet, gjennom Naval Air Systems Command i februar 2020 utlyste en anbudskonkurranse om å integrere AGM-158C Long Range Anti-Ship Missile (LRASM) på P-8 (Department of Defense, 2020; The-Drive, 2020). I utlysningsteksten heter det videre at integreringen skal ha potensiale til å inkludere, men er ikke begrenset til, følgende våpensystemer;

500 lb to 2,000 lb class of Joint Direct Attack Munition (JDAM) variants, Mk62/63/65 mines, Small Diameter Bomb (SDB-II), Miniature Air Launched Decoy (MALD), Bomb Rack Unit BRU-55, and Universal Armament Interface (UAI) (Department of Defense, 2020).

I magasinet *The Drive*, som har gjengitt utlysningen, hevdes det at U.S. Navy ønsker å utvide arsenalet på P-8 med først å integrere AGM-158C, og deretter se på muligheten for integrering av luftleverte bomber, miner og narretiltak. Forutsatt Forsvarsdepartementets begrensning på å kun anskaffe materiell som også driftes av US Navy, vil dette i så fall åpne opp helt nye muligheter for norske P-8. Dette kan føre til økt fleksibilitet for P-8 som våpenplattform og gi den en multirolle-kapasitet. For et lite forsvar som det norske, vil økt fleksibilitet på de få våpenbærende enhetene man har til rådighet, kunne gi en betydelig effekt i strid. Fra et taktisk og operasjonelt perspektiv er multirollekapasitet viktig fordi det muliggjør en bedre fordeling av luftressursene (Dyndal, 2020). «Antioverflatevåpen» som begrep dekker også et vidt spekter av muligheter, og det kan spenne fra tradisjonelle bomber, via korttrekkende missiler til langtrekkende missiler. Dette betyr at antioverflatevåpen på P-8 ikke nødvendigvis må låses til en maritim rolle. Det betyr også at de våpnene man eventuelt benytter kan skape fortrinnsvis strategiske eller taktiske effekter ut ifra størrelse, egenskaper og rekkevidde. En miks av typer våpen med forskjellige egenskaper vil på den ene siden gi flere muligheter, men samtidig øke driftskostnadene.

Som denne oppgaven innleder med, poengteres det i FFOD at «*Maritime patroljefly har kapasitet til å utøve anti-ubåtoperasjoner og anti-overflateoperasjoner, samt bidra til fellesoperativ ISR*» (Forsvaret, 2019, s. 124). Selv om MPA kan bidra til antioverflateoperasjoner uten egne våpen, kan altså slike våpen regnes inn i den utvidede oppdragsporteføljen til MPA, og som sådan bryter ikke dette med den tradisjonelle oppfatningen av MPA-operasjoner. Om Norge velger å utstyre sine P-8 med et anti-sjømålsmissil, som eksempelvis Harpoon-missilet, vil dette derfor kunne forventes fra våre allierte, så vel som Russland. Det virker som det er en bred oppfattelse om dette på alle nivåer i forsvarssektoren. (Eikeland & Birkeland, 2020; Kammerhuber, 2020; Dyndal, 2020). Det er derfor heller ikke forventet at det vil skape de helt store reaksjonene fra russisk side, om de våpnene man eventuelt anskaffer er ment mot sjømål eller har rent taktiske egenskaper (Eikeland & Birkeland, 2020; Dyndal, 2020). Riktignok må man kunne forvente visse russiske protester om man velger å innføre en ny militær kapasitet, men det er lite trolig at det er nok til å endre russisk handlingsmønster. Om våpenet derimot kan skape en strategisk effekt, som for eksempel truer Russlands atominstallasjoner på Kola er det derimot en større sannsynlighet for at det vil møte negative reaksjoner fra russisk side (Dyndal, 2020). En slik logikk kan man finne støtte for i den seneste av Etterretningstjenestens årlige trusselvurderinger, FOKUS 2021, hvor det trekkes frem at Russlands frykt for endringer i den strategiske balansen oppfattes som eksistensielle (Etterretningstjenesten, 2021, s. 57). Tar vi et blikk tilbake på kapittel tre, så finner vi at Wilhelmsen forklarer at det i Vesten og Russland dyrkes frem en fortelling om motstanderen hvor alle dennes handlinger tolkes i verste mening. I lys av dette er det ikke urimelig å anta at en russisk reaksjon vil komme uansett hva slags kapasitet eller kapabilitetsøkning Norge måtte foreta seg, fordi dette fra russisk side ses som en del av en vestlig offensiv mot Russland.

Et problem oppstår imidlertid når et tilsynelatende rent sjømålsmissil utfordrer grensene for hva som kan regnes som taktisk og strategisk effekt. Det nevnte AGM-158C LRASM, som skal integreres på US Navy P-8, kan sies å utfordre disse grensene. Ifølge produsenten Lockheed Martins egen informasjon om våpenet, er det grunn til å tro at det vil kunne rettes mot både sjø- og landmål, samt at det er utviklet i flere forskjellige versjoner for varierte bruksområder (Lockheed Martin, 2020). Selv om detaljer rundt moderne våpen av denne typen oftest hemmeligholdes, er det ifølge uverifiserte kilder som Wikipedia, grunn til å tro at rekkevidden kan være rundt 500 km, og at noen versjoner av missilet vil ha rekkevidde opp mot 900 km

---

(Wikipedia, 2020). Dermed kan en integrering av AGM-158C LRASM være sikkerhetspolitisk utfordrende for Norge, på tross av at missilet i utgangspunktet er ment som et sjømålsmissil. Det norske handlingsrommet kan dermed synes å ligge innenfor våpentyper av relativt kort rekkevidde som kan treffe mål både på land og sjø, eller rene sjømålsmissiler. På den måten kan man oppnå en økt avskrekkende evne og en økt operativ fleksibilitet, samtidig som man opprettholder en beroligende linje ovenfor Russland.

I dette avsnittet ser jeg det hensiktsmessig å ta et kort sidespor for å trekke paralleller til det forrige anti-sjømålsmissilet Luftforsvaret opererte, Penguin MK3-missilet utviklet av FFI og produsert av Kongsberg Defence & Aerospace (KDA). Missilets historie i Luftforsvaret er fylldig redegjort for i Kjell Hauans masteroppgave fra 2010, «Pingvinens lange marsj – en målrettet vandring?», og viser hvordan nasjonale industripolitiske hensyn kan virke inn på Forsvarets strategi. F-16 ble utstyrt med Penguin-missilet som et resultat av Kampflyanalysen i 1975, og skulle gi Luftforsvaret en evne til å hindre sjøinvasjon (Hauan, 2010). Luftforsvaret selv ønsket ikke missilet, som ville kreve betydelige ressurser til utvikling, men det ble besluttet innført av politisk og strategisk nivå. I 2004 ble missilet tatt ut av tjeneste av tre vesentlige grunner. For det første var de strategiske forutsetningene endret ved at en sjøinvasjon ikke lenger truet, og man anså kun mindre sikkerhetspolitiske kriser som realistiske scenarioer i det hjemlige forsvaret. Til dette trengte man ikke et dyrt, avansert missil. For det andre hadde Kosovokrigen vist at jagerflyvåpenet måtte omskoleres og ombevæpnes til en luft-til-bakke-rolle for å være relevant for internasjonale operasjoner. Til dette trengte man laserstyrte bomber, og det ble båret frem argumenter om at disse også kunne tilfredsstille behovet for håndtering av aktuelle krise-scenarioer hjemme. For det tredje hadde Penguin-missilene blitt teknologisk utdatert, pådratt seg et betydelig vedlikeholdsetterslep og var i praksis ikke operative. Å få de tilbake i operativ stand, ville for Norge som eneste bruker medføre betydelige kostnader. I en tid med store omstillinger i Forsvaret og sterkt fokus på å kutte kostnader ble derfor Penguin utfaset, og Luftforsvaret kvittet seg med en selvstendig anti-sjøinvasjonskapasitet (Hauan, 2010, ss. 37-43).

Som det tidligere er nevnt, kom det frem i intervjuet med Eikeland og Birkeland at man ikke ønsker å bære unødvendige utviklingskostnader i P-8 anskaffelsen, og skal derfor i utgangspunktet forholde seg til utstyr som også benyttes på amerikanske P-8 (Eikeland & Birkeland, 2020). Det synes derfor ikke som det er vilje fra politisk hold til å integrere det

---

norskutviklede Joint Strike Missile (JSM) fra KDA på P-8, med mindre dette initieres fra amerikansk hold. Missilets integreringsløp er riktignok i en tidlig fase for alle plattformer, og potensialet kan derfor kanskje utløses på et senere tidspunkt. Denne tilbakeholdenheten er allikevel interessant fordi den kanskje viser at det i P-8s tilfelle ikke er like viktig for strategisk nivå å fremme norsk forsvarsindustriens interesser, som det var da F-16 ble dedikert til anti-sjøinvasjons rollen etter Kampflystudien i 1975. Tilbakeholdenheten kan også skyldes at Norge har valgt å integrere JSM på F-35, og at departementet derfor sitter med et godt bilde på hva slike utviklingskostnader vil bety. Rent operativt kunne det dog vært både fordeler og ulemper for Forsvaret om P-8 ble utstyrt med JSM. På den ene siden ville det kunne betydd lavere drifts- og vedlikeholdsutgifter fordi flere enheter benytter samme våpen, samt at organisasjonen bygger opp en bred kompetanse på systemet. På den andre siden har alle våpen sine sterke og svake sider, og en større bredde i arsenalet vil derfor gi mer fleksibilitet for Forsvaret.

Et problem rundt våpen med relativt kort rekkevidde er at man må påregne å operere innenfor motstanderens nektelses-boble. Russland har luftvernssystemer med lang rekkevidde som potensielt kan nekte norske luftoperasjoner. Et av få motsvar til russiske nektelsesvåpen er F-35s lavsignaturegenskaper. På den ene siden kan det derfor argumenteres med at en antioverflatebevæpning av P-8 ikke har noen hensikt fordi den ikke vil kunne operere i et luftrom der russisk luftvern kan virke. På den annen side kan det argumenteres for at dette nettopp er hvorfor man må ha evnen til antioverflatebevæpning, fordi F-35 i et krigsscenario vil være opptatt med å undertrykke russisk luftvern og skape luftkontroll. På den måten kan synkronisering av luftoperasjoner i tid og rom samtidig håndtere lufttrusselen og skape operativ effekt mot overflatemål. Det må her trekkes frem at problemet med russisk luftverndekning ikke kun er gjeldende i et tilfelle hvor P-8 skal gjennomføre antioverflateoperasjoner. Det er vel så sannsynlig at dette vil være et problem for mer tradisjonelle MPA-operasjoner som overvåking og antiubåtkrigføring, og bør derfor ikke brukes som et argument i diskusjonen om norske P-8 skal, eller ikke skal ha antioverflatevåpen.

Som vi så i kapittel fem gir P-8 en forbedret evne til nettverkssamarbeid, sammenlignet med forgjengeren P-3. For at denne evnen skal utnyttes tilfredsstillende, må det skapes synergier og integrering mellom Marinen, Luftforsvaret og Fellesoperativt Hovedkvarter (FOH) på en bedre måte enn det som finnes i dag. Tekniske løsninger til å kommunisere og samarbeide er essensielt i denne sammenheng. Dyndal fra NAOC kommenterte det på denne måten; «*Det vil bli en*

---

dårlig utnyttelse av en meget potent plattform, om vi ikke har kommunikasjonsinfrastruktur til å utnytte kapasiteten bedre enn i dag» (Dyndal, 2020). En del av denne kommunikasjonen og «nettverket» som Dyndal her snakker om jobbes det med fra Norwegian Battle Lab & Experimentation (NOBLE), en utviklingsavdeling som ligger under Cyberforsvaret. NOBLE har en egen seksjon for Network Enabled Weapons (NEW), og tester ut tekniske løsninger for nettverksvåpen. NEW handler i stor grad om overføring av kontrollen av et våpen mellom forskjellige aktører i et operasjonsområde (Myrvoll, 2020). Eksempelvis kan et moderne missil med lang rekkevidde, som skytes fra en luftplattform kontrolleres av skytteren i *launch-fasen*. Dersom ruten missilet skal fly må synkroniseres med mange andre aktører i området, er det kanskje hensiktsmessig at en kontroll- og varslingssentral har kontrollen over våpenet i *transit-fasen*. Når våpenet nærmer seg målet vil det være mest hensiktsmessig at en Joint Terminal Attack Controller (JTAC), eller en annen aktør med *positiv ID* av målet, kontrollerer *terminal-fasen* av våpenets flukt. En slik nettverking vil ikke bare være nødvendig for å kontrollere et våpen, men bedrer også evnen til Kommando og Kontroll (K2) i et krigsscenario. En av de største utfordringene for å få på plass gode NEW-løsninger ligger imidlertid i Link-16 infrastrukturen, knyttet til båndbredde og tillatelser til å interagere med visse våpensystemer (Myrvoll, 2020). Link-16 er den militære datalinken som benyttes innen NATO.

NEW vil innvirke på P-8s evne i antioverflate-rollen uavhengig av hvordan Norge velger å bruke flyet. Enten ved at dens sensorer gjør den i stand til å lede våpen fra andre plattformer, eller ved at den har en selvstendig evne til å gjennomføre hele kjeden av en målbekjempelsesprosess, altså fullstendig *kill-chain*. (Find, Fix, Track, Target, Engage, Exploit, Assess) (NATO, 2016, ss. 31-32). I det sistnevnte vil evne til rask og presis K2 kunne bidra til hurtig deteksjon og respons i innledende fase av en krise eller krig.

7.2 Antioverflatevåpen i fredsrollen

Jeg vil her trekke frem noen diskusjonspunkter for hvordan en fullverdig antioverflatekapasitet vil påvirke P-8 i fredsrollen. For det første vil evne til fullstendig *kill-chain* hos norske P-8 kunne oppfattes som en endring av *status-quo* fra russisk side, og dermed endre forutsetningene for utførelsen av det som anses som MPA-enes viktigste fredstidsoppdrag, overvåking av russisk aktivitet i nordområdene. Dette kan medføre mer aggressiv militær oppførsel fra Russland som bidrar til økt spenning og økt risiko i fredstidsoppdraget. Dette vil videre kunne

---

vanskeliggjøre MPA-enes patruljer østover i Barentshavet fordi de ofte opererer alene med liten evne til selvforsvar. Mot dette kan det argumenteres at så lenge P-8 ikke bærer antioverflatevåpen på overvåkingsoppdrag i fredstid, bør det ikke ha noen provoserende effekt på Russland. Slike våpen må monteres på utvendige våpenstasjoner og vil derfor være lett identifiserbare for motstanderens fly. Legges det til grunn et operasjonsmønster som fortsatt vektlegger forutsigbarhet og lavspenning, bør ikke anskaffelse av overflatevåpen til P-8 være til hinder for videreføring av norske MPAs primære oppdrag i fredstid.

En mulig negativ effekt av antioverflatevåpen i fredsrollen kan være svekket kompetanse hos besetningene til å gjennomføre antiubåtoperasjoner. Som vi allerede har sett, så er antioverflatekapasitet delvis et spørsmål om ressurser. Å skulle opparbeide god kompetanse og et høyt ferdighetsnivå innenfor antioverflateoperasjoner vil kreve tid og ressurser. For å bli god, må man naturlig nok øve, og dette vil kreve flytid som ellers kunne vært brukt til overvåking og trening på antiubåtoperasjoner. Om man legger en nullsum-logikk til grunn vil altså de høye ferdighetene innen antiubåtoperasjoner som norske besetninger er kjent for, senkes dersom man skal øve opp et tilstrekkelig ferdighetsnivå på antioverflateoperasjoner. Med kun fem fly og opp til ti besetninger tilgjengelig, blir det en avveining av hvor mye tid man kan bruke på trening av antioverflateoperasjoner sett opp mot primæroppdragene overvåking og antiubåtoperasjoner. Et spørsmål vil også være i hvilken grad denne treningen kan kombineres med overvåkingsoppdrag, eller om den krever et helt annet operasjonsmønster og operasjonsområde. Det er nærliggende å tro at det vil behøves en viss mengde samkjøring og trening med andre egne styrker for å utvikle ferdigheter og trene operasjonskonsepter, og dette vil neppe foregå i norske MPAs tradisjonelle kjerneområder. Det kan også tenkes at den slags trening kan ha en provoserende effekt på Russland, og dermed bør holdes langt unna russiske styrker og områder. På den annen side må man kunne anta at mye av treningen som kreves for antioverflateoperasjoner vil kunne gjennomføres i simulator, og dermed kunne omgå en del av de utfordringene som her er nevnt, men dette avhenger samtidig av hvor god tilgang på simulatorkapasitet man planlegger for i P-8 prosjektet. Også her kan vi trekke frem poenget om å skille mellom antioverflatevåpen til sjø- og landmål; ISR og antioverflateoperasjoner mot landmål er betydelig mer komplisert enn mot sjømål, og er ikke en del av MPA-miljøets tradisjonelle spisskompetanse (Eikeland & Birkeland, 2020).

Vi må heller ikke glemme at treningen i seg selv kan være et verktøy norske myndigheter kan bruke aktivt for å balansere avskrekking og beroligelse overfor Russland. Om man ønsker å

---

vektlegge beroligelse holder man en lav profil på treningen med det som er nevnt her; simulator og lang avstand til russiske styrker og områder. Ønsker man å vektlegge avskrekking kan man eksempelvis gjøre dette ved å fly med våpen på flyene, endre operasjonsmønster eller gjennomføre skarpskytingsøvelser.

En implementering av antioverflatebevæpning på norske P-8 vil kunne ha en positiv effekt på norske beslutningstakers evne til eskaleringskontroll overfor Russland. Dersom normale operasjoner i fredstid foregår uten våpen på flyene, vil det å henge på et våpen være en tydelig, men dog ikke-voldelig signalering av at situasjonen er tilspisset og eskalert. Sagt på en annen måte vil uønsket russisk atferd kunne møtes med å vise frem våpen, uten å ty til aggressiv atferd. Uten denne muligheten vil man kanskje tvinges til å ta i bruk virkemidler som virker enda mer eskalerende, som eksempelvis kampfly, for å oppnå samme effekt. Dette kan da medføre økt risiko for at situasjonen kommer ut av kontroll for norske beslutningstakere.

Norske beslutningstakere ønsker å selv holde kontroll med MPA-operasjoner som foregår i våre nærområder (Eikeland & Birkeland, 2020; Kammerhuber, 2020). På grunn av den maritime luftmaktens fysiske og teknologiske begrensninger frem til nå, har norske restriksjoner på alliert virksomhet gitt Norge et praktisk talt monopol på flyvninger østover i Barentshavet. Dette har blitt akseptert av allierte, først og fremst USA og Storbritannia, fordi Norge til gjengjeld har fremskaffet og delt den informasjonene som allierte etterspør. Innføringen av P-8 som maritimt patruljefly i nordområdene vil paradoksalt nok kunne føre til svekket virkning av de norske selv pålagte restriksjonene som begrensninger på operasjoner øst for den 24. østlige lengdegrad. Fordi P-8 har en økt rekkevidde som følge av mulighet for luft-luft-tanking, vil allierte lettere kunne omgå norske restriksjoner fordi de ikke er avhengige av operasjoner til, fra, eller gjennom norsk luftrom. For norske beslutningstakere kan det derfor være et argument at norske fly har lik evne som allierte P-8, for å beholde operasjonene i det østlige Barentshavet selv. Kapasitet og evne til antioverflatebevæpning vil i denne sammenheng være en liten brikke i et stort sikkerhetspolitisk puslespill.

Antioverflatevåpen- og kapasitet kan ha innvirkning på alliert etterspørsel etter norske P-8 til internasjonale operasjoner. Selv om det de senere år har blitt økt sikkerhetspolitisk oppmerksomhet rundt oppgavene hjemme, bør man ikke forledes til å tro at internasjonale operasjoner er noe man har forlatt. Dyndal i NAOC beskriver hvordan P-8 kan bli en ettertraktet ressurs:

Med nye kapasiteter som P-8 og F-35, tror jeg det norske forsvaret og norsk politisk nivå vil bli stilt ovenfor større press fra allierte om å bidra med den moderne kampkraften man nå har[...] Maritime patruljefly har tradisjonelt bidratt i ISR rollen internasjonalt, men kan også bidra i krigsroller med ASuW og ASW kapasitet (Dyndal, 2020).

Sammen med Storbritannia og USA, er Norge foreløpig de eneste NATO-landene som anskaffer P-8, og man besitter dermed en nisjekapasitet som kan vise seg attraktiv i alliansen. Dette i seg selv kan være et norsk argument for at man tar sin del av byrdefordelingen i NATO, men man må da vurdere hvilke kapasiteter flyet og besetningene bør ha. Fra departementsnivå beskrev Birkeland det slik:

P-8 har en liten restkapasitet som kan meldes inn til NATO-beredskap. Da vil det bli diskusjoner om våpen- og sensorsuiten. Skal man være så snevre at man ikke kan avskrekke med antioverflatevåpen? Eller skal man være så snevre at man bare kan drive ISR over vann? Her må man vurdere helhet og kompetanse, da MPA er rettet inn og spesialisert mot enkelte oppgaver og områder. Man kan ikke være ekspert på alt, overalt, hele tiden (Eikeland & Birkeland, 2020).

Det må her understrekes at det i samme intervjuet har blitt påpekt at landmålsmissiler kan virke provoserende ovenfor Russland, og derfor er mindre aktuelt enn sjømålsmissiler om man skal vurdere en fremtidig antioverflatekapasitet på P-8 (Eikeland & Birkeland, 2020). Dette viser at departementet må veie forholdet til Russland opp mot behovet og forventningene i NATO i dette spørsmålet. Det kan jo argumenteres for at desto større oppdrags- og våpenportefølje P-8 kan beherske, jo mer attraktiv vil den være for internasjonale operasjoner. En stor fleksibilitet her, vil gi norske myndigheter økt mulighet til å gjennomføre Forsvarets oppdrag nr. 7: «*Delta i flernasjonalt krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner*» (Forsvarsdepartementet, 2020, ss. 30-31). Forutsatt at det er snakk om et internasjonalt bidrag hvor man har luftkontroll, kan det tenkes at en P-8 med antioverflatevåpen som potensielt kan oppnå samme effekt som et kampflybidrag, vil være både mindre spektakulært og mer kostnadseffektivt, enn et F-35 bidrag. Dog vil det være flere sikkerhetsmessige og teknologiske forhold rundt nye systemer som P-8 og F-35, som vil gjøre deployeringer mer utfordrende enn med *legacy* systemer som P-3 og F-16.

7.3 Antioverflatevåpen i krigsrollen

Fra Dyndal i NAOC ble det fremhevet at en fullverdig antioverflatekapasitet på P-8 kan være et viktig operativt og taktisk bidrag fordi det skaper økt fleksibilitet. Luftforsvaret er kvantitativt lite med få enheter, og det blir derfor viktig å ha multirolle funksjon på de plattformer man har til rådighet (Dyndal, 2020). I en krigsrolle vil trolig luftmakt være en knapp ressurs, og fordelingen av luftressurser blir derfor ofte et kompromiss. Det å ha antioverflate bevæpning på P-8 vil derfor, fra et taktisk ståsted, kunne bidra til en bedre fordeling av luftressurser. Rent prinsipielt vil derfor en MPA med antioverflatebevæpning kunne yte støtte til sjø- eller landstyrker i en fase hvor kampfly må prioritere luftkontroll.

En våpenportefølje bestående av taktiske våpen med relativt kort rekkevidde, som eksempelvis SDB II eller Maverick missiler, vil potensielt kunne gi ildstøtte til landstyrker. Som vi tidligere har sett er SDB II et våpen som US Navy ser muligheten for å integrere i P-8s portefølje (Department of Defense, 2020). Om denne typen våpen integreres i norske P-8 burde det ikke virke veldig provoserende på Russland, siden de har så kort rekkevidde at de neppe vil utgjøre noen strategisk offensiv trussel mot russiske styrker, og det er heller ingen stor sannsynlighet for at P-8 vil komme seg inn på «dypet» av russisk territorium. Derimot vil de kunne gi et viktig bidrag i en defensiv rolle for norske landstyrker. Men som vi har sett fra departementets side er våpen ment for landmål neppe noe som vurderes for P-8 (Eikeland & Birkeland, 2020). Basert på det jeg her skriver kan det kanskje diskuteres om skillet mellom hva som er akseptabel bevæpning for P-8 heller burde dreie seg om taktisk versus strategisk effekt, heller enn sjømål versus landmål, og at dette i stor grad knytter seg til våpenenes rekkevidde. Et kortholdsvåpen kan riktignok benyttes strategisk, men sannsynligheten for at et langtrekkende våpen oppfattes strategisk er større.

Som vi har sett, er antioverflatevåpen til bruk mot sjømål en naturlig og forventet kapabilitet for et maritimt patruljefly. En MPA bevæpnet med antishippingmissiler av typen Harpoon eller tidligere nevnte AGM-158C LRASM, vil kunne øke rekkevidden og kapasiteten til en maritim overflatestyrke. Samtidig vil flyet kunne operere under en viss beskyttelse av den eventuelle luftvernkapasitet overflatestyrken måtte ha. På den måten vil flyet fungere som en fremskutt våpenbærer for overflatestyrken. Dette har også en logistisk fordel ved at styrken kan forbruke flyenes våpen fremfor fartøyenes, som vil ha en tregere logistikklinjé enn flyene som kan fly til hjemmebasen. En utfordring med missiler av typen AGM-158C LRASM som her nevnes, eller

---

for den saks skyld norskproduserte NSM/JSM, er at de har en lang rekkevidde og potensielt kan treffe både sjømål og landmål. Dette er jo fra et fagmilitært ståsted en fordel, men sikkerhetspolitisk kan det være utfordrende, fordi det gir Norge en potensiell strategisk offensiv kapasitet som kan virke truende og provoserende for Russland. Igjen er vi da tilbake til om skillet for hva som er akseptabel bevæpning for P-8 heller burde dreie seg om taktisk versus strategisk effekt, heller enn sjømål versus landmål.

Fra både Luftforsvaret og det fellesoperative nivået ble det trukket frem at en selvstendig evne til antioverflateoperasjoner fra P-8 er ønskelig, og at det kan ha en avskrekkende effekt på Russland (Berg-Olsen, 2020; Kammerhuber, 2020; Dyndal, 2020). Berg-Olsen hevdet også at den avskrekkende effekten har en beroligende side ved at den sender et tydelig signal, og at Russland liker tydelige signaler. (Berg-Olsen, 2020). Man kan kanskje trekke ut av dette resonnetet at troverdig kommunikasjon er en viktig side av avskrekking, og i så måte i tråd med det jeg trekker frem av Jervis og Holst i kapittel tre. Berg-Olsen mente også at dersom man har antioverflatevåpen til P-8 tilgjengelig i fase 0 av en konflikt, utgjør det en faktor som motstanderen vil måtte ta hensyn til i sin planlegging. Dersom man ikke har denne kapasiteten, er man i mindre grad en faktor for motstanderen i en krig (Berg-Olsen, 2020).

Det er grunn til å anta at P-8 i utgangspunktet vil være et attraktivt mål for en motstander i et krigsscenario. En eventuell antioverflatebevæpning av flyet vil sannsynligvis gjøre den mer attraktiv å ta ut i en tidlig fase av en krig, og dette vil føre til et større beskyttelsesbehov av fly og bakkebasert infrastruktur. Ørjan Askvik peker i sin masteroppgave fra 2015 (Askvik, 2015) på hvordan russiske langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen påvirker Norges evne til forsvar mot angrep. Hans analyse peker på hvilke utfordringer som ligger i å beskytte kampflyenes hovedbase Ørland, men er like gjeldende for P-8 og Evenes. Hovedutfordringene ligger i at et angrep med langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen trolig vil komme overraskende med kort varslings tid, i en innledende fase av en krig (Askvik, 2015, s. 58). De har høy gjennomtrengingsevne og er krevende å beskytte seg mot. Både passive og aktive sikringstiltak vil spille en rolle i beskyttelse mot langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen, men det er trolig aktive tiltak i form av tidlig deteksjon og luftvern som har størst effekt (Askvik, 2015, s. 75). Paradoksalt nok kan det hevdes at P-8 selv kan spille en viktig rolle i dette, ved at avanserte sensorer vil kunne avdekke irregulær russisk militær aktivitet, og dermed gi tidlig varslings om et forestående angrep, utenfor rekkevidden til norske bakkebaserte luftsensorer.

Som vi har vært inne på i kapittel tre er norsk avskrekkingsevne sterkt knyttet til NATO-medlemskapet. Norge baserer seg i stor grad på *utvidet avskrekking*, gjennom å få hjelp fra andre allierte ved et angrep. Denne hjelpen må i stor grad komme sjøveien fra vest, og det vil derfor være i norsk egeninteresse å ha militære kapasiteter som kan bidra til å sikre slike allierte forsterkninger. I dette bildet vil antioverflatekapasitet på P-8 kunne være et viktig bidrag for å beskytte en alliert overflatestyrke eller forsyningskonvoi fra luften, langt fra land. Alternativt må denne jobben gjøres av kampfly som har kortere rekkevidde, noe som vil være ressurskrevende for en relativt liten kampflystyrke. I et krigsscenario hvor allierte forsterkninger er nødvendige, er det ikke urimelig å anta at kampflyenes kampkraft vil være etterspurt til flere oppgaver enn de makter å utføre. For å sikre alliert forsterkning vil det uansett være behov for ISR og antiubåtkapasitet som bare P-8 kan tilby, og antioverflatebevæpning av P-8 vil derfor virke som en komplementerende kapabilitet som frigjør kampflykapasitet.

7.4 Oppsummering og delkonklusjon

I dette kapitlet har jeg diskutert oppgavens andre forskningsspørsmål, *Hvordan ville en fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8 påvirket Forsvarets kapasitet, og dermed norsk sikkerhetspolitikk?* Dette har vært gjort ved å se på hvilke muligheter og begrensninger som finnes innenfor antioverflatebevæpning av P-8, samt hvordan en slik kapasitet ville påvirket freds- og krigsrollen til flyene. Vi har sett at en antioverflatekapasitet er ønskelig fra fellesoperativt og taktisk nivå i Forsvaret fordi det gir større fleksibilitet til å løse de oppgavene organisasjonen er pålagt. En antioverflatekapasitet på norske P-8 vil kunne bidra til bedre fordeling av knappe luftressurser. Fra informantene på departementsnivå har vi sett at det først og fremst er våpen beregnet på sjømål som anses som aktuelt til P-8, dersom man i det hele tatt velger å utvikle systemet i den retningen i fremtiden. Diskusjonen i dette kapitlet har vist at skillet mellom sjømål og landmål i moderne våpenteknologi ikke nødvendigvis fremstår som klart, og diskursen burde derfor heller dreie seg om hvilken effekt antioverflatevåpen er ment å oppnå.

Fra et militærfaglig ståsted fremstår en fullverdig antioverflatekapasitet som at det gir åpenbare fordeler for Forsvarets kapasitet, men sikkerhetspolitisk utfordrer det den tradisjonelle balansegangen i det norske forholdet til Russland. En riktig implementering og bruk av slike våpen burde riktignok ikke provosere Russland, så lenge de ikke truer strategiske russiske

---

interesser. Det største norske handlingsrommet kan dermed synes å ligge innenfor rene sjømålsvåpen eller våpen med rent taktiske egenskaper.

---

8 Avslutning og konklusjon

Denne oppgaven har omhandlet sikkerhetspolitiske implikasjoner ved antioverflatebevæpning av norske P-8. Norge vil fra 2022 fase inn det nye maritime patruljeflyet P-8A Poseidon til erstatning for P-3C Orion og DA-20. På tross av at en evne til antioverflatekrigføring er en forventet egenskap hos allierte maritime patruljefly, har Norge ingen tradisjon for å bestykke sine MPA med antioverflatevåpen. Denne tradisjonen ser ut til å fortsette med P-8, som anskaffes for å videreføre MPA- og ISR-kapasiteten. Dette leder frem til oppgavens to forskningsspørsmål som er:

- Hvorfor har ikke norske P-8 en fullverdig antioverflatekapasitet?
- Hvordan ville en fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8 påvirket Forsvarets kapasitet, og dermed norsk sikkerhetspolitikk?

Spørsmålene har blitt besvart ved å først danne et teoretisk rammeverk for analysen, bestående av sikkerhetspolitikk, luftmakt og bakgrunn om flyet P-8 Poseidon. Deretter har de to spørsmålene blitt fylldig analysert og drøftet hver for seg. De viktigste kildene til studien har vært seks intervjuer med relevante fageksperter på flere nivåer i forsvarssektoren, samt dokumentstudier av politiske dokumenter, doktriner og teoretiske sekundærkilder.

Norsk sikkerhetspolitikk har siden 1949 basert seg på alliansetilhørighet til NATO. Gjennom dette har det vært nødvendig å balansere forholdet til stormaktene gjennom avskrekking og beroligelse, samt integrasjon og avskjerming. Avskrekking av Russland har hatt sammenheng med integrasjon med NATO og spesielt USA, mens beroligelse av Russland har hatt sammenheng med avskjerming fra NATO og USA. Russland har i de senere år ønsket å gjenreise sin posisjon som global stormakt, og ser NATOs og Vestens utvikling som en trussel mot dette. Nordområdene er strategisk viktig for russisk utvikling som en ressursbase og ferdsselsåre, samt at store deler av deres atomvåpenkapasiteter er samlet her. Modernisering og utvikling av russiske militære kapasiteter for å beskytte de strategiske interessene i nordområdene kolliderer dermed med norske sikkerhetspolitiske interesser, som innebærer integrering med allierte og deres militære forsterkninger for avskrekking og i et eventuelt krigsscenario. Økt stormaktrivalisering bidrar til økt spenning i Norges nærområder, og øker faren for at et sikkerhetsdilemma vil utspille seg. Denne utviklingen fører også til at den norske balanseringen mellom avskrekking og beroligelse blir mer krevende, og må tilpasses og forstås i tråd med utviklingen. I lys av dette vil en antioverflatebevæpning av P-8 kunne gi

---

sikkerhetspolitiske og operative utslag for Norge som både kan være fordelaktige og utfordrende.

Så hvorfor anskaffer da Norge en ny kostbar militær plattform uten å benytte seg av dens fulle potensiale, når dette tilsynelatende ville gitt en åpenbar militær fordel? I analysen av det første forskningsspørsmålet har studien forsøkt å finne historiske, ressursavhengige og sikkerhetspolitiske faktorer som kan gi svar på hvorfor norske P-8 ikke skal ha en fullverdig antioverflatekapasitet. Historie og tradisjon kan altså være en medvirkende årsak til at heller ikke P-8 skal ha antioverflatevåpen, og dette passer godt inn i Norges tradisjonelt beroligende sikkerhetspolitikk overfor Russland. Men dette kan kanskje endres i fremtiden, da det synes som en slags trend at Norge legger mer vekt på avskrekking i sin sikkerhetspolitiske linje overfor Russland. Da blir det naturlig å også vurdere antioverflatevåpen på P-8.

På tross av at antioverflatevåpen har vært diskutert ved flere anledninger, har oppgavene innenfor antioverflatekrigføring for norske MPA forblitt få eller helt fraværende. Luftforsvaret har hatt en tradisjon for å prioritere de oppgavene som gir våpengrenen sin selvstendige identitet, kontraluftoperasjoner, og dette har bidratt til at Luftforsvaret selv ved flere anledninger har tatt til orde for å kvitte seg med hele eller deler av de maritime oppgavene. Historien viser også at de maritime patruljeflyene har vært et viktig norsk sikkerhetspolitisk aktivum i å håndheve selvpålagte restriksjoner, som har hatt en avskjermende effekt på allierte og dermed en beroligende effekt på Russland. Historiske faktorer synes imidlertid ikke alene å kunne forklare hvorfor norske P-8 anskaffes uten en fullverdig antioverflatekapasitet.

Den mest plausible årsaken synes å finnes i krysningspunktet mellom ressurser og sikkerhetspolitikk. Innføring av en fullverdig antioverflatekapasitet vil være ressurskrevende, og studien har sannsynliggjort at den norske P-8 styrken ikke er dimensjonert for å påta seg et så kompetansekrevede ekstra oppdrag. Anskaffelse og drift av våpen til en antioverflatekapasitet er også kostbart, men sannsynligvis overkommelig om det anses som sikkerhetspolitisk viktig nok. Det er overvåking og evne til antiubåtkrigføring som forblir P-8s viktigste roller og oppgaver. Disse har så stor sikkerhetspolitisk betydning for norske myndigheter at en hasteanskaffelse av P-8 var nødvendig. Det er nettopp prosessen rundt denne hasteanskaffelsen som synes som den mest direkte årsak til at norske P-8 ikke skal ha antioverflatevåpen – innledningsvis. For at hasteanskaffelsen skulle være politisk gjennomførbar, måtte kostnadene minimeres, og dermed var en videreføring av eksisterende

---

ISR- og antiubåtkapasitet det eneste reelle alternativ. Det var hverken politisk, økonomisk eller tidsmessig handlingsrom til å utrede en fullverdig antioverflatekapasitet. Forsvarsdepartementet holder imidlertid døren åpen for at en fremtidig utvikling av P-8 kan innebære antioverflatebevæpning, men vil da vurdere dette opp mot sikkerhetspolitiske behov og balansen mellom avskrekking og beroligelse overfor Russland.

Det andre forskningsspørsmålet har drøftet muligheter og begrensninger innenfor antioverflatebevæpning av P-8, og hvordan dette eventuelt kan innvirke på freds- og krigsrollen til flyene. Hovedfunnene i denne analysen er at det synes som en ønskelig kapasitet fra informantene på både fellesoperativt nivå i Forsvaret og taktisk nivå i Luftforsvaret. En fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8 vil kunne gi en bedre fordeling av luftressurser i krigsrollen, og dermed øke fleksibiliteten i Forsvaret. Fra informantene på departementsnivå synes det som at det går et skille mellom våpen til bruk mot landmål og sjømål for hva som er naturlig for en MPA, og dermed hva som er sikkerhetspolitisk mulig i hensynet til ikke å provosere Russland. Denne oppgaven foreslår at diskursen burde handle om eventuelle våpens taktiske versus strategiske effekt, heller enn sjømål versus landmål, fordi moderne våpenteknologi utfordrer disse grensene. Samtidig kan det være vanskelig å skille et våpens taktiske og strategiske potensiale, på samme måte som det er vanskelig å skille offensiv og defensiv hensikt. Det er disse vage skillelinjene som setter grensene for norsk sikkerhetspolitisk handlingsrom.

En fullverdig antioverflatekapasitet på norske P-8 vil kunne gi Norge en økt avskrekkingsevne. Først og fremst vil dette knyttes til økt evne til å straffe en motstander, dersom denne begår uønskede militære handlinger. Volumet i den norske P-8 flåten tilsier ikke at det vil gi nevneverdig økt evne til avskrekking ved nektelse. Norsk avskrekking baserer seg i stor grad på utvidet avskrekking gjennom NATO-medlemskapet. En fullverdig antioverflatekapasitet vil kunne styrke denne avskrekkingdimensjonen ved at den kan gi Norge en økt selvstendig evne til å beskytte fremføringen av allierte forsterkninger over Atlanterhavet. Uansett vil en slik kapasitetsøkning måtte følges av gjennomtenkte prosedyrer og et defensivt og forutsigbart operasjonsmønster i fredstid, for ikke å provosere Russland og derigjennom øke faren for en negativ sikkerhetsspiral.

Litteraturliste

- AIRCOM. (2020, aug 27). *ac.nato.int*. Hentet fra ac.nato.int, NATO ALLIANCE GROUND SURVEILLANCE FORCE CONTINUES PHOENIX FLIGHTS IN MEDITERRANEAN:
https://ac.nato.int/archive/2020/NATO_AGS_Flights_Continued lastet ned 26.9.2020
- Aker, S. N. (2020, jun 18). *Finansavisen.no*. Hentet fra [Finansavisen.no](https://finansavisen.no):
<https://finansavisen.no/nyheter/industri/2020/06/18/7539219/kongsberg-signerer-storre-kontrakt-med-boeing> nyhetsartikkel i *Finansavisen.no*, lastet ned 17.9.2020
- Askvik, Ø. (2015). Utvikling av langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen - konsekvenser for Norges evne til avskrekking og forsvar mot angrep. *Masteroppgave ved FHS, Utvikling av langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen - konsekvenser for Norges evne til avskrekking og forsvar mot angrep*. Oslo, Norge: Forsvarets Høgskole.
- Berg-Olsen, H. (2020, okt 29). Intervju med oberst Håvard Berg-Olsen, sjef J-3-3, FOH. (M. Nordhagen, Intervjuer)
- Blakkisrud, H. (2020, sep 10). *Nupi.no*. Hentet fra [Nupi.no](https://www.nupi.no), Video fra Russlandskonferansen 2020, Panel 2, Innenrikspolitiske prioriteringer og internasjonale ambisjoner: Russlands Arktis-politikk:
<https://www.nupi.no/Arrangementer/2020/Russlandskonferansen-2020-Stormaktene-og-arktisk-politikk> lastet ned 30.11.2020
- Boeing. (2020, sep 16). *Boeing.com*. Hentet fra [Boeing.com](http://www.boeing.com):
<http://www.boeing.com/defense/maritime-surveillance/p-8-poseidon/index.page> lastet ned 16.9.2020
- Bowers, I. (2018). Small State Deterrence in the Contemporary World. *Oslo: IFS Insight 9*.
lastet ned fra
<https://forsvaret.no/ifs/ForsvaretDocuments/IFS%20Insights%209,%20small%20state%20deterrence%20in%20the%20contemporary%20world.pdf> 28.8.2020, ss. 1-6.
- Bragstad, H. H. (2016). Avskrekking og beroligelse i norsk sikkerhetspolitikk ovenfor Russland. *Avskrekking og beroligelse i norsk sikkerhetspolitikk ovenfor Russland, Masteroppgave ved Forsvarets Høgskole*. Oslo, Norge: Forsvarets Høgskole.
- Dahler, E. A. (2020, Mai). P-8 Poseidon: Fra NOT til HOT. En dokumentstudie av prosessen som førte til videreføring av maritime patruljefly. *Masteroppgave Forsvarets Høgskole*. Oslo, Norge: Forsvarets Høgskole.
- Department of Defense. (2020, Aug 17). *beta.sam.gov*. Hentet fra beta.sam.gov:
<https://beta.sam.gov/opp/e0453399274345038d1f3772d70e3392/view>
- Dyndal, G. L. (2015, okt). A theoretical framework of Maritime Air Power. *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidsskrift, nr 4 oktober/december 2015*, hentet fra <https://fhs.brage.unit.no/fhs->

-
- xmlui/bitstream/handle/11250/2446605/dyndal_a_theoretical.pdf?sequence=1&isAllowed=y*, 3.12.2020, ss. 109-128.
- Dyndal, G. L. (2020, okt 28). Intervju med sjef operasjoner NAOC, oberst Gjert Lage Dyndal. (M. Nordhagen, Intervjuer)
- Eikeland, A., & Birkeland, J. O. (2020, oktober 22). Intervju med A. Eikeland og J.O. Birkeland i Forsvarsdepartementet. (M. Nordhagen, Intervjuer)
- Endregard, M. (2020). Totalforsvaret - Samfunnet i væpnet konflikt. I A. K. Larssen, & G. L. Dyndal, *Strategisk ledelse i krise og krig, Det norske systemet* (ss. 406-419). Oslo: Universitetsforlaget.
- Etterretningstjenesten. (2021, Februar). FOKUS 2021 Etterretningstjenestens vurdering av aktuelle sikkerhetsutfordringer. *FOKUS 2021 Etterretningstjenestens vurdering av aktuelle sikkerhetsutfordringer*. Oslo, Norge: Forsvaret. Hentet fra Forsvaret.no: https://www.forsvaret.no/aktuelt-og-presse/publikasjoner/fokus/rapporter/Fokus2021-web.pdf/_/attachment/inline/b9d52b53-0abe-4d1c-9c51-bf95796560bf:8dd66029b7efb38aab37d13e8b387d2e6ed0bd05/Fokus2021-web.pdf
- FN-sambandet. (2020, jun 18). *FN-sambandet*. Hentet fra fn.no: <https://www.fn.no/om-fn/norge-og-fn>, lastet ned 26.8.2020
- Forsvaret. (2019). Forsvarets Fellesoperative Doktrine. Oslo, Norge: Forsvarsstaben.
- Forsvarets Forum. (2019a, jan 24). *forsvaretsforum.no*. Hentet fra [forsvaretsforum.no](https://forsvaretsforum.no/orion-har-nesten-ikke-flydd-operative-tokt-i-2019/103545): <https://forsvaretsforum.no/orion-har-nesten-ikke-flydd-operative-tokt-i-2019/103545> lastet ned 17.9.2020
- Forsvarets Forum. (2019b, apr 12). *forsvaretsforum.no*. Hentet fra [forsvaretsforum.no](https://forsvaretsforum.no/to-uker-uten-orion-patroljer-i-nord/105370): <https://forsvaretsforum.no/to-uker-uten-orion-patroljer-i-nord/105370> lastet ned 17.9.2020
- Forsvarsdepartementet. (2020, Okt 16). Prop. 14 S (2020-2021) Evne til forsvar - vilje til beredskap Langtidsplan for forsvarssektoren. *Prop. 14 S (2020-2021) Evne til forsvar - vilje til beredskap Langtidsplan for forsvarssektoren*. Oslo, Norge: Regjeringen, lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/81506a8900cc4f16bf805b936e3bb041/no/pdfs/prp202020210014000dddpdfs.pdf> 23.11.2020.
- Hauan, K. (2010). Pingvinens lange marsj - en målrettet vandring? *Pingvinens lange marsj - en målrettet vandring? Masteroppgave ved Forsvarets stabsskole våren 2010*, lastet ned fra <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/bitstream/handle/11250/99870/Hauan%20%20Kjell.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 11.11.2020. Oslo, Norge: Forsvarets Stabsskole.
- Heier, T. (2019). *Et farligere Norge?* Bergen: Fagbokforlaget.
- Hilde, P. S. (2019). Forsvar vår dyd, men kom oss ikke for nær. Norge og det militære samarbeidet i NATO. *Internasjonal Politikk, Årgang 77, nummer 1*, ss. 60-70.

-
- Holst, J. J. (1967). *Norsk Sikkerhetspolitikk I Strategisk Perspektiv, Bind 1: Analyse*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Håvoll, H. (2015). *Luftbåren maritim overvåking og ASW, NUPI rapport nr 5-2015*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk institutt, NUPI.
- Informant1. (2020, september 10). Intervju med Prosjektleder P2047 Videreføring av MPA og ISR kapasitet. (M. Nordhagen, Intervjuer)
- Jacobsen, D. I. (2018). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode, 3. utgave*. Oslo: Cappelen Damm.
- Jervis, R. (1976). *perception and misperceptions in international politics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Jervis, R. (1978, Jan). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics, Vol 30, no 2 Jan 1978*, ss. 167-214.
- Johansen, P. A. (2016, Apr 20). *Aftenposten*. Hentet fra aftenposten.no: <https://www.aftenposten.no/verden/i/jP090/nato-russland-raadet-moettes-foerste-gang-siden-2014-hva-betyr-det> lastet ned 14.10.2020
- Kammerhuber, P. (2020, nov 1). Intervju med Kommandør Petter Kammerhuber, sjef J-3-5, FOH. (M. Nordhagen, Intervjuer)
- Kartverket. (2020). *Kartverket.no*. Hentet fra kartverket.no: <https://www.kartverket.no/kunnskap/Fakta-om-Norge/Sjoarealer/Sjoområder/> lastet ned 15.9.2020
- Kartverket. (2021, januar 22). *Kartverket.no*. Hentet fra Kartverket.no: https://www.kartverket.no/globalassets/til-lands/fakta-om-norge/norges_maritime_grenser_havområder_2015.pdf lastet ned 22.1.2021
- Klevberg, H. (2012). *"Request Tango" 333 skvadron på ubåtjakt - maritime luftoperasjoner i norsk sikkerhetspolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kongsberg Defence and Aerospace. (2020, jun 18). *Kongsberg.com*. Hentet fra Kongsberg.com: <https://www.kongsberg.com/no/newsandmedia/news-archive/2020/boeing-kongsberg-partnerskap-for-p-8-stotte/> lastet ned 17.9.2020
- Larsstuvold, U. (2017). Hjalmar Riiser-Larsen - "Riiser'n" - Luftforsvarets første sjef. I O. J. Maaø, & S. Sanderød, *Luftforsvarets Historie - sett ovenfra* (ss. 13-46). Bergen: Fagbokforlaget.
- Light, M. (2015). Russian Foreign Policy Themes in Official Documents and Speeches: Tracing Continuity and Change. I D. Cadier, & M. Light, *Russia's Foreign Policy: Ideas, Domestic Politics and External Relations* (ss. 13-29). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lockheed Martin. (2020, nov 9). *Lockheedmartin.com*. Hentet fra lockheedmartin.com: <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/long-range-anti-ship-missile.html> lastet ned 9.11.2020

-
- Luftforsvaret. (2018, des 20). Forsvarets doktrine for luftoperasjoner. Norge: Forsvaret.
- Myrvoll, T. (2020, nov 5). Samtale med Tommy Myrvoll, seksjonssjef NEW-seksjonen, NOBLE.
- NAGSMA. (2016). *nagsma.nato.int*. Hentet fra [nagsma.nato.int](https://www.nagsma.nato.int):
<https://www.nagsma.nato.int/About/AGSGeneralInformation/Pages/default.aspx> lastet ned 26.9.2020
- NATO. (2016, April). AJP-3.9 Allied Joint Doctrine for Joint Targeting. *AJP-3.9 Allied Joint Doctrine for Joint Targeting, Edition A, version 1*. NATO.
- Naval Technology. (2020). *Naval Technology*. Hentet fra naval-technology.com:
<https://www.naval-technology.com/projects/mq-4c-triton-bams-uas-us/> lastet ned 27.9.2020
- Pezard, S., Tingstad, A., Van Abel, K., & Stephenson, S. (2017). Maintaining Arctic Cooperation with Russia Planning for Regional Change in the Far North. *Maintaining Arctic Cooperation with Russia Planning for Regional Change in the Far North*. Santa Monica, California, USA: RAND Corporation. Hentet fra
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1700/RR1731/RAND_RR1731.pdf, lastet ned 1.12.2020
- Regjeringen. (2016, nov 25). Prop. 27 S (2016-2017). *Prop. 27 S (2016-2017). Proposisjon til Stortinget, Endringer i statsbudsjettet 2016 under Forsvardepartementet*. Oslo, Norge: Regjeringen lastet ned fra
<https://www.regjeringen.no/contentassets/a38d11296b8f4d2a8df432ac430335c4/nn-no/pdfs/prp201620170027000dddpdfs.pdf> 16.9.2020.
- Regjeringen. (2018, Mar 23). Prop. 55 S (2017-2018). *Prop. 55 S (2017-2018), proposisjon til Stortinget, Space Norway AS og prosjekt for satellittkommunikasjon i nordområdene*. Oslo, Norge: Regjeringen.
- Rekstad, J. E. (2018, November). P-8 and the Trilateral Partnership. The operational significance and influence on Norwegian security policy. Master thesis. Oslo, Norway: The Norwegian Defence University College.
- Schelling, T. C. (1966). *Arms And Influence*. New Haven and London: Yale University Press.
- Sergunin, A. (2020, sept 10). *Nupi.no*. Hentet fra Nupi.no, Video fra Russlandskonferansen 2020, Panel 2, Innenrikspolitiske prioriteringer og internasjonale ambisjoner: Russlands Arktis-politikk:
<https://www.nupi.no/Arrangementer/2020/Russlandskonferansen-2020-Stormaktene-og-arktisk-politikk> lastet ned 30.11.2020
- Smedsvig, E. (2001). A Flexible Tool for Norway - A Niche Tool Internationally? I J. A. Olsen, *Luftforsvaret i fremtiden: Nisjeverktøy for NATO, eller multiverktøy for Norge?*, *Luftkrigsskolens skriftserie, nr. 5* (ss. 137-144). Trondheim: Luftkrigsskolen.

-
- SNL. (2011, mars 29). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra https://nbl.snl.no/Johan_J%C3%B8rgen_Holst:
https://nbl.snl.no/Johan_J%C3%B8rgen_Holst, lastet ned 26.8.2020
- Space Norway. (2019, jul 7). *Spacenorway.no, pressemelding 3.7.2019: Space Norway etablerer satellittbasert bredbånd i arktis*. Hentet fra spacenorway.no:
<https://spacenorway.no/> lastet ned 16.9.2020
- Sørensen, F. (2018, nov 29). *blv.no*. Hentet fra [blv.no](https://www.blv.no/nyheter/har-vaert-lite-pa-vingene/): <https://www.blv.no/nyheter/har-vaert-lite-pa-vingene/> nyhetsartikkel i Bladet Vesterålen, lastet ned 17.9.2020
- Tammes, R. (1987). Integration and Screening. The Two Faces of Norwegian Alliance Policy, 1945-1986. I R. Tammes, *Forsvarsstudier VI 1987, Årbok for Forsvarshistorisk forskningssenter, Forsvarets høgskole* (ss. 59-100). TANO.
- The-Drive. (2020, Aug 17). *thedrive.com*. Hentet fra [thedrive.com](https://www.thedrive.com/the-war-zone/32071/navy-to-greatly-expand-p-8-poseidons-mission-with-new-missiles-mines-bombs-and-decoys):
<https://www.thedrive.com/the-war-zone/32071/navy-to-greatly-expand-p-8-poseidons-mission-with-new-missiles-mines-bombs-and-decoys>
- Trenin, D. (2015). Russian Foreign Policy as Exercise in Nation Building. I D. Cadier, & M. Light, *Russia's Foreign Policy: Ideas, Domestic Politics and External Relations* (ss. 30-41). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Tvedt, K. A., Knutsen, O. F., & Lundbo, S. (2019, Aug 2). *SNL*. Hentet fra [snl.no](https://snl.no/INF-avtalen):
<https://snl.no/INF-avtalen>, lastet ned 14.10.2020
- Tørrisplass, O. M. (2018). Deterrence and Crisis Stability – The F-35 and Joint Strike Missile's Effect on the Norwegian Security Policy Toward Russia. *Scandinavian Journal of Military Studies, 1-2018*, ss. 19-32.
- Wikipedia. (2020, sept 28). *wikipedia.org*. Hentet fra [wikipedi.org](https://en.wikipedia.org/wiki/AGM-158C_LRASM):
https://en.wikipedia.org/wiki/AGM-158C_LRASM lastet ned 9.11.2020
- Wilhelmsen, J. (2020, okt 16). *Morgenbladet*. Hentet fra [morgenbladet.no](https://morgenbladet.no/ideer/2020/10/veiene-som-kan-lede-ut-av-dagens-kalde-krig), essay, utenrikspolitikk: <https://morgenbladet.no/ideer/2020/10/veiene-som-kan-lede-ut-av-dagens-kalde-krig> lastet ned 30.11.2020
- Zysk, K. (2020). *Russia's Military Build-Up in the Arctic: to What End?* Arlington: CNA, lastet ned 15.10.2020 fra https://www.cna.org/CNA_files/PDF/IOP-2020-U-027998-Final.pdf?fbclid=IwAR1kcQNL3kHWDEDFsXqSf3MM9_SF8Bpcbq-UiIaAanW4bbKg2jAqX5YQn9Q.
- Aas, T. (2020a, sep 10). Intervju med Oberst Torgeir Aas, Totalprosjektkoordinator P-8, LST. (M. N. Nordhagen, Intervjuer)
- Aas, T. (2020b, Desember). Nytt utstyr - Nye muligheter. *Lufiled, nr 3 Desember 2020*, ss. 38-40.
- Åtland, K. (2013). Norsk krisehåndtering og forholdet til Russland, kapittel 9. I T. Heier, & A. Kjølberg, *Mellom fred og krig: Norsk militær krisehåndtering* (ss. 160-174). Oslo: Universitetsforlaget.

Åtland, K. (2014, Apr 28). Interstate Relations in the Arctic: An emerging Security Dilemma?
Comparative Strategy, 33:2, ss. 145-166.

Vedlegg

Vedlegg A: Godkjenning fra Forskningsnemda

Vedlegg B: Godkjenning fra NSD

Vedlegg C: Informasjonsskriv til intervjuobjekter og samtykkeerklæring

Vedlegg D: Intervjuguide

Vedlegg E: Sluttmelding til FHS/Forskningsnemda

Vår saksbehandler

Borghild Boye, bboye@mil.no
+4723 09 57 55, 0510 5755
FHS/STAB/UTD FOU

Vår dato

2020-09-01

Vår referanse

2020/030301-002/FORSVARET/ 002

Tidligere dato

Tidligere referanse

Til

Morten Nordhagen

.
..

Kopi til

Tillatelse til å innhente opplysninger i og om Forsvaret til forskningsformål

1 Bakgrunn

Forsvarets høgskole (FHS) har mottatt din søknad av 25. august 2020 om tillatelse til å innhente opplysninger i og om Forsvaret til forskningsformål. Prosjektet det skal innhentes data til er en masteroppgave om sikkerhetspolitiske implikasjoner ved overflatebevæpning av norske P-8. Det skal gjennomføres ekspertintervju med ansatte i Forsvaret.

2 Drøfting

Vurdering av søknader om tillatelse til å innhente opplysninger i og om Forsvaret til forskningsformål er regulert av *Bestemmelse om utlevering av personopplysninger til forskning og gjennomføring av spørreundersøkelser*, fastsatt av sjef HR-avdelingen i Forsvarsstaben 1. mai 2018.

I henhold til punkt 2.3 og 2.4 i denne bestemmelsen er det en forskningsnemnd oppnevnt av sjef FHS som behandler søknader om tillatelse til datainnsamling i Forsvaret. Kriterier og rettsgrunnlag som skal legges til grunn for vurderingen er omtalt i punkt 4.1 og 4.2.

Forskningsnemnda har vurdert din søknad som tilfredsstillende i henhold til gjeldende krav.

3 Vedtak

Søknad om tillatelse til å innhente opplysninger i og om Forsvaret til forskningsformål innvilges. Tillatelsen gjelder til prosjektslutt 31. juli 2021.

4 Vilkår for tillatelsen

Det er kun gitt tillatelse til innhenting av det datamaterialet som fremgår av søknaden. Data hentet fra Forsvaret skal ikke benyttes til andre formål enn den aktuelle masteroppgaven. Ved prosjektslutt skal alle data hentet fra Forsvaret slettes. Det sendes sluttmelding til FHS vedlagt masteroppgaven. Sluttmelding sendes til følgende e-postadresse: datautlevering@fhs.mil.no

Postadresse

Postboks 800 Postmottak
2617 Lillehammer
Norge

Besøksadresse

Akershus festning, bygn 14 /
0015 OSLO
Norge

Sivil telefon/telefaks

Militær telefon/telefaks
99/0500 3699

Epost/ Internett

postmottak@mil.no
www.forsvaret.no

Vedlegg

Organisasjonsnummer
NO 986 105 174 MVA

Sven G. Holtsmark
professor
leder av forskningsnemnda

Dokumentet er elektronisk godkjent, og har derfor ikke håndskreven signatur.

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

NSD sin vurdering

Prosjektittel

Avskrekking og beroligelse i nordområdene - sikkerhetspolitiske implikasjoner ved bruk av overflatevåpen på norske P-8.

Referansenummer

505692

Registrert

24.08.2020 av Morten Nicolay Hellerud Nordhagen - xxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Behandlingsansvarlig institusjon

Forsvarets Høgskole / Forsvarets stabsskole

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Ole Jørgen Maaø, xxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Moten Nordhagen, xxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Prosjektperiode

25.08.2020 - 31.07.2021

Status

27.08.2020 - Vurdert

Vurdering (1)

27.08.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 27.08.2020, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

DEL PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG

Det er obligatorisk for studenter å dele meldeskjemaet med prosjektansvarlig (veileder). Det gjøres ved å trykke på "Del prosjekt" i meldeskjemaet.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.07.2021.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD:

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vil du delta i forskningsprosjektet

Avskrekking og beroligelse i nordområdene – sikkerhetspolitiske implikasjoner ved overflatebevæpning av norske P-8

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å *skrive en masteroppgave ved Forsvarets Høgskole*. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Ifm Luftforsvarets innfasing av det maritime patruljeflyet P-8, ønsker prosjektet å se på hvilke konsekvenser en eventuell overflatebevæpning av disse flyene vil få for norsk sikkerhetspolitikk. Bruk av overflatevåpen vil bane vei for helt nye brukskonsepter for maritime patruljefly og kan på den ene siden være ønskelig fra et militærfaglig ståsted. På den andre siden vil det kunne ha innvirkning på norsk sikkerhetspolitikk, og påvirke balansen mellom avskrekking og beroligelse av Russland. Prosjektet er en masteroppgave ved Forsvarets Høgskole. Prosjektet vil holdes på et ugradert sikkerhetsnivå..

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Forsvarets Høgskole er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får en forespørsel om å delta fordi det vil være hensiktsmessig å foreta opptil seks personlige ekspertintervjuer i undersøkelsen. Relevante informanter befinner seg i Forsvarsdepartementet (FD), Forsvarets Operative Hovedkvarter (FOH), Nasjonalt Luftoperasjonssenter (NLUS), Luftforsvarsstaben (LST), Etterretningstjenesten (E-tj.), Forsvarsmateriell (FMA) og Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI). Du får forespørselen fordi det antas at du sitter på verdifulle bidrag innenfor sikkerhetspolitikk, fellesoperasjoner eller luftmakt.

Hva innebærer det for deg å delta?

Din deltakelse vil foregå gjennom et personlig intervju. Dersom du samtykker vil ditt navn kunne bli nevnt i oppgaven, og informasjonen du gir kunne knyttes til ditt navn og din stilling/funksjon. For å enklest mulig kunne behandle den informasjonen som blir gitt, og på en mest mulig korrekt måte gjengi de nyansene som kommer frem, ønsker jeg å benytte lydopptak som supplement til notater i intervjuet.

Du vil få mulighet til gjennomlesing av den informasjonen du har gitt, og eventuelt gi rettelser, før masteroppgaven leveres.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

*Førsteamanuensis
Ole Jørgen Maaø
(Forsker/veileder)*

Student FHS, Morten Nordhagen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Avskrekking og beroligelse i nordområdene - sikkerhetspolitiske implikasjoner ved overflatebevæpning av norske P-8*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i *intervju*
- at *opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes, som navn og stilling/funksjon.*

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Intervjuguide masteroppgave, Morten Nordhagen, FHS, høst 2020

- Før intervjuet starter; Husk å takke for at intervjuobjekt stiller opp. Fortell kort om egen bakgrunn.
- Fortell kort om masterprosjektet.
- Gå gjennom samtykkeerklæringen. Forklar rettigheter til sitatsjekk og muligheter for å trekke seg. Få underskrift.
- Start opptak, sjekk at det virker. Evt flightmode.

Din rolle i forhold til MPA /P-8	1. Kan du beskrive din stilling/funksjon? Og din rolle/befatning med maritime patruljefly/ P-8?	
P-8 kapasiteter som sikkerhetspolitisk verktøy	2. Hvordan vil du beskrive P-8s kapasiteter som et sikkerhetspolitisk verktøy? a. Viktigste egenskaper? b. Viktigste rolle?	

	<p>3. Hvor godt kjenner du til P-8s ASuW kap (generelt)</p> <p>a. Nåværende og i utvikling?</p>	
	<p>4. Kjenner du til i hvilken grad ASuW kapasitet/overflatebevæpning har vært et tema i anskaffelsesprosessen?</p> <p>a. I hvilken grad kan norske P-8 bidra i ASuW rollen?</p>	
	<p>5. Hvordan ville en full ASuW-kapasitet/overflatebevæpning påvirket norsk sikkerhetspolitikk?</p> <p>a. Fordeler?</p> <p>b. Ulemper?</p>	

	<p>6. Hvorfor har man gått for en maskin uten full ASuW kapasitet/overflatebevæpning?</p> <p>a. Hvor stort ville kostnadsgapet vært ved en ASuW kapasitet ift eksisterende anskaffelse? Er det et ressurs spørsmål?</p> <p>b. Kan du se for deg at det er historiske eller organisatoriske faktorer som har påvirket beslutningen?</p>	
<p>Norsk sikkerhetspolitikk. Avskrekking-beroligelse</p>	<p>1. Hvordan vil du beskrive utviklingen i norsk sikkerhetspolitikk i nordområdene de senere år?</p> <p>a. Gått i retning av mer/mindre avskrekking?</p> <p>b. Gått i retning av mer/mindre beroligelse?</p>	
	<p>2. Hvordan ville en full ASuW kapasitet/overflatebevæpning av P-8 påvirket balansegangen i norsk sikkerhetspolitikk?</p> <p>a. Ser du noen fordeler eller ulemper? Bedre stand til å ta vare på egen sikkerhet, seighet, eller større provokasjon?</p>	

	<p>3. Hvordan ser du for deg at P-8 best kan bidra i:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Fred? b. Sikkerhetspolitisk krise? c. Krig? d. Intops? 	
Russland	<p>1. Forutsatt økt norsk fokus på avskrekking siden 2008: Hvordan har Russland reagert på denne?</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Militært? b. Politisk? 	
	<p>2. Hvor bekymret er Russland <i>egentlig</i> for økt norsk kapasitet som F-35 og JSM?</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Påvirker det Rus handlemåte? 	

	<p>3. Hvordan tror du Russland ville reagert om Norge anskaffet full ASuW kapasitet på P-8?</p>	
	<p>4. Hva er Russlands største bekymring vedrørende norsk sikkerhetspolitikk?</p>	

Referanse 2020/030301-002/FORSVARET/002. Sluttmelding for masterprosjekt

Morten Nordhagen <xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx>

on. 17.02.2021 09:44

Til: datautlevering@fhs.mil.no <datautlevering@fhs.mil.no>

Kopi: xxxxxxxxxxxxxx

Hei.

Med henvisning til brev av 1.9.2020 med referanse 2020/030301-002/FORSVARET/002.

Med dette ønsker jeg å sende en sluttmelding for mitt masterprosjekt. Oppgaven leveres nå til xxxxx xxxxxx. Alle opplysninger innhentet i forbindelse med prosjektet slettes i henhold til tillatelsen.

Mvh Morten Nordhagen